Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

De strijdbijl van Wijnjeterp

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Hendrik van der Vliet werd op 14 april 1916 geboren te Lippenhuizen als oudste zoon van Hein van der Vliet en Trijntje de Vries. Hij was achtereenvolgens werkzaam als kwekeling met akte en als onderwijzer aan de o.l. school te Wijnjeterp (1941-1946), als hoofd van de o.l. school te Surhuizum (1946-1956) en als hoofd van de o.l. school 'De Stins' te Burgum (1956-1979).
Naast diverse artikelen verschenen van zijn hand in boekvorm:
in 1957 *Bernesketskes en -foardrachten* bij uitgeverij De Terp te Leeuwarden, in 1964 *Burgum, Wâld- en Wetterdoarp* als eerste uitgave in de Rige Doarpsskiednissen bij de Fryske Akademy te Leeuwarden (die hem tevens tot lid benoemde) en in 1990 *Op de fiets door Tytsjerksteradiel* bij Trio-Actief B.V. te Burgum.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Hendrik van der Vliet

De strijdbijl van Wijnjeterp

Over de vuistbijlvondst van Hein van der Vliet en de beschuldigingen van vindplaats- en vinderschapsvervalsing

De Oare útjouwerij 1991

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Eindredaktie en vormgeving: Goaitsen van der Vliet
De Oare útjouwerij, postbus 3589, 7500 DN Enschede

ISBN 90 71610 11 X/CIP

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Inhoud

Voorwoord 7

De vondst 9
Erkenning en publikatie 13
Blijvend onderdak 25
Donderslag bij heldere hemel 29
IJzersterke bewijzen 37
Nieuwe verdachtmakingen 41
Getuigen 45
De vuistbijlkwestie in de media 50
De standpunten van de streekmusea 53
Het oordeel van de wetenschap 56
Kort geding 65
Kat in het nauw 68
Afrekening 75
Besluit 87

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Voorwoord

Het is al ruim vijftig jaar geleden, dat de Friese amateur-archeoloog Hein van der Vliet bij Wijnjeterp een z.g. vuistbijl vond, een eenvoudig uit vuursteen gemaakt werktuig uit de oude steentijd. Deze vondst was van grote historische betekenis, omdat daarmee voor het eerst werd aangetoond dat Noord-Nederland al voor de laatste ijstijd bewoond was geweest. Het duurde dan ook jaren voordat de vuistbijl door de wetenschap als zodanig werd erkend, en als vuistbijl van Wijnjeterp een begrip werd in archeologische kringen.
Er was geen sprake van enige twijfel aan het gegeven, dat het Hein van der Vliet zelf was geweest die de bijzondere steen in 1939 had opgeraapt op de door hem aangewezen plek. In mei 1990 echter gaf Wouter van der Horst, conservator van het Drachtster museum It Bleekerhûs, in een publikatie een geheel andere voorstelling van zaken. Aan de hand van enkele getuigeverklaringen en geschriften beweerde hij, dat de steen in 1945 door twee schooljongens was gevonden en via een tussenpersoon terecht was gekomen bij Hein van der Vliet, nog lang voordat die er mee in de openbaarheid trad. De beschuldigingen hadden in met name de Noordelijke pers een reeks publikaties tot gevolg, waar bijna een jaar later nog steeds geen einde aan lijkt te zijn gekomen. Velen namen het op voor de reeds in 1956 overleden amateur-archeoloog, maar ondanks een kort geding en diverse getuigeverklaringen die het tegendeel aantoonden, bleven Van der Horst en zijn medestanders bij hun bewering, dat Hein van der Vliet zich schuldig had gemaakt aan vinderschap- en vindplaatsvervalsing.

In dit boek worden de belangrijkste feiten in deze kwestie op een rij gezet, om voor eens en altijd duidelijk te maken wat er zich zoal heeft afgespeeld, indertijd rond de vondst en de erkenning van de vuistbijl van Wijnjeterp, en gedurende de periode na 31 mei 1990, toen op de voorpagina van de Leeuwarder Courant melding werd gemaakt van bedrog door Hein van der Vliet. Behalve de reeds uit een kleine honderd krantenberichten bekende feiten, komen er vele nieuwe gegevens aan de orde, bijvoorbeeld over de cruciale rol die de Opeinder dokter en amateur-archeoloog J. Siebinga heeft gespeeld bij het lange uitblijven van erkenning van de vuistbijl, en over hoe en wanneer die andere steen bij Hein van der Vliet terecht kwam.

Voor de totstandkoming van dit boek werd gebruik gemaakt van diverse publikaties, brieven, verklaringen, radio-uitzendingen, mondelinge mededelingen en eigen herinneringen van de schrijver.
Citaten en titels zijn *cursief* afgedrukt. Alle geciteerde teksten, ook die van de radio-uitzendingen, zijn letterlijk weergegeven en te allen tijde verifiëerbaar. Omwille van de authenticiteit zijn een aantal ervan niet vertaald uit het Fries. We gaan er van uit dat die teksten, zij het met enige moeite, ook door niet-Friezen in grote lijnen wel begrepen zullen worden.

Enschede, maart 1991
De uitgever

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

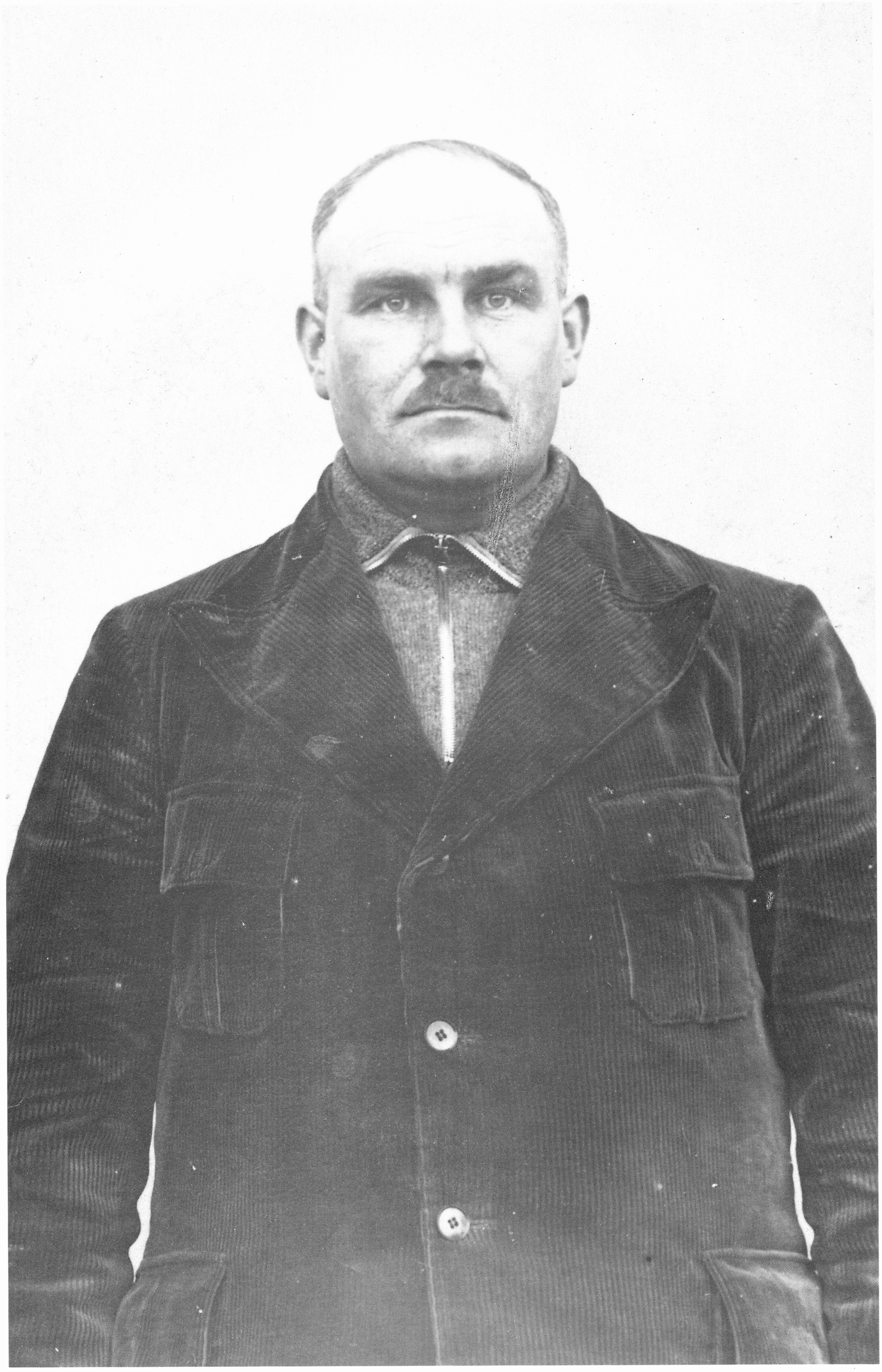

Hein van der Vliet (1890-1956)

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

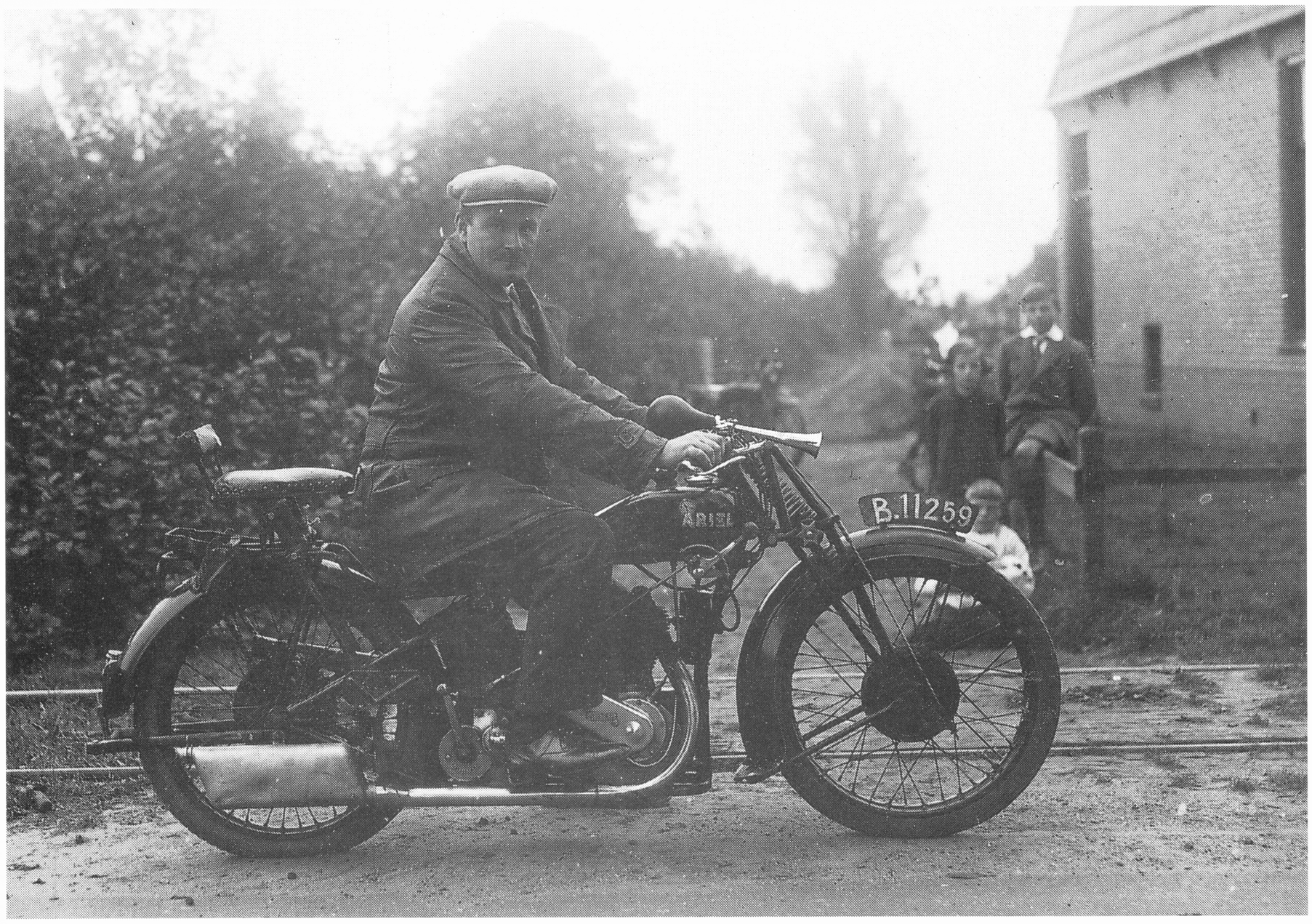

Op de Ariël voor zijn huis in Lippenhuizen met de kinderen Hendrik, Jantje en Gooitzen (rond 1930)

Met jongste dochter Geke
(1938, pag. 46)

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

De proefgraving van Bohmers m.b.v. een paar arbeiders aan de Hooiweg te Wijnjeterp. Geheel links, tussen de opgeworpen hopen zand, is nog een arbeider zichtbaar in het proefgat. (17-9-50, pag. 75-86)

Hendrik van der Vliet en Ernst Huisman met de vuistbijl in het Streekmuseum Opsterlân te Gorredijk (foto Actief/K. Rozema 14-12-90)

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

De afgraving van de grafheuvel bij 'De Poasen' te Wijnjeterp, met v.l.n.r. Hein van der Vliet, H.J. Popping en L. de Jong (8-8-39, pag. 9 en 10)

De vuistbijl van Wijnjeterp in de hand van de vinder (foto L.C. 18-6-51, pag. 16)

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

1. De vondst

Het was in het historische jaar 1939. Het oorlogsgevaar was door de Duitse intocht in Praag beangstigend dichtbij gekomen. De afspraken met Frankrijk en Engeland van het jaar daarvoor had Hitler aan zijn laars gelapt en door de krisis om Danzig dreigde een grote Europese oorlog uit te breken, misschien wel een tweede wereldoorlog. Er lag een beklemmende druk op de mensen, ook in Nederland. In spanning wachtte men op de komende gebeurtenissen.
In zo'n onzekere tijd kan een hobby voor de nodige afleiding zorgen en een mens de tijdsperikelen even doen vergeten. Dat was ook het geval bij de man die op een dag in de tweede helft van augustus van dat jaar door het toenmalige ontginningsgebied bij de Poostweg bij Wijnjeterp zwierf, op zoek naar zwerfstenen en zo mogelijk naar artefakten (bewerkte stenen uit de prehistorie) om zijn verzameling mee te verrijken. Het was de toen 49-jarige amateur-archeoloog Hein van der Vliet uit Lippenhuizen.
Van jongs af aan had hij al belangstelling gehad voor de oudste geschiedenis, maar pas in 1935 was hij na een toevallige vondst begonnen met het zelf verzamelen en studie maken van archeologisch materiaal. Hij was toen als aannemer betrokken bij de bouw van een loods voor de Coöperatieve Landbouwbank aan de oever van het Dolderkanaal in Steenwijk. Bij het graven waren al een aantal stenen kogels te voorschijn gekomen en het was duidelijk dat hij geïnteresseerd was in dat soort dingen. Kort daarna kwam één van de arbeiders, die daar vlakbij het kanaal aan het uitbaggeren waren, naar hem toe, met de mededeling: 'We hebn een stuk van een art vondn.' Het voorwerp in zijn hand was echter niet afkomstig van een hert. Het leek wel een deel van een rendiergewei. Hein van der Vliet wou er meer van weten. Hij nam het ding mee naar huis en ging er, zo gauw als hij kon, mee naar H.J. Popping in Oosterwolde, die naam gemaakt had als amateur-archeoloog, en van wie hij wel eens artikelen over opgravingen had gelezen.
Volgens Popping was het inderdaad een geweistang van een rendier en was een uiteinde door mensen bewerkt in de vorm van een hoef. Hij zag er een stukje sculptuur van omstreeks de laatste ijstijd in, een primitieve kunstuiting van minstens 10.000 jaar oud. Hij wou het voorwerp graag hebben om er over te kunnen schrijven en mocht het houden. Zo raakten zij druk in gesprek over hun gemeenschappelijke interesses. Hein van der Vliet hierover, in een handschrift uit 1940:
Fansels praten wy drok oer 'e âlde lang ferfleine tiden, dêr't foar ús noch mar in skimerich ljocht oer leit, alhoewol de wittenskip fan de lodde yn 'e lêste jierren hurd foarút giet. It wie doe, dat Popping tsjin my sei: 'It hat my talike, dat der yn Weinterp oan 'e Poaswei noch in grêfhichte leit. Jo moatte der ek mar ris om tinke.'
Tijdens zijn bezoek, bekeek Hein van der Vliet de verzameling van Popping. De vonk die daarbij oversprong, had tot gevolg dat hij naderhand nog meer over archeologie ging lezen en besloot zelf te gaan verzamelen.
De boekenkast in de voorkamer raakte steeds meer gevuld met archeologische literatuur. Bijna al zijn vrije tijd besteedde hij er aan. Thuisgekomen van zijn werk, nam hij op weg naar zijn stoel al een boek mee uit de kast. Het winterseizoen duurde hem nooit te lang, ook niet als het werk in de bouw vanwege de vorst dagenlang stillag. Iedere avond zat hij tot in de nacht te lezen en te studeren.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Hij begon een eigen stenenverzameling op te bouwen door te kopen, later in de oorlogsjaren door (als niet-roker) te ruilen tegen tabaksbonnen, maar vooral door zelf op zoek te gaan, vaak in gezelschap van zijn tweede zoon Gooitzen.
Er volgden vele eigen vondsten van stenen werktuigen en aardewerk op diverse plaatsen, voornamelijk in de Zuid-Oosthoek van Friesland. Een eerste mijlpaal was de afgraving van de door Popping genoemde grafheuvel. Hein van der Vliet had zijn raad om eens te gaan kijken opgevolgd, en zag ook een oude grafheuvel in de ronde verhoging in het heideveld aan de Poostweg bij Wijnjeterp. Toen hem ter ore kwam dat de heide ter plaatse zou worden ontgonnen, meldde hij dit aan Popping, die It Fryske Gea benaderde met het verzoek de grafheuvel te sparen. In eerste instantie werd dit verzoek gehonoreerd, maar men zag er uiteindelijk van af, toen de door It Fryske Gea ingeschakelde deskundige, prof. Van Giffen van het Biologisch Archeologisch Instituut (BAI) van de Rijksuniversiteit van Groningen, verklaard had dat het slechts een stuifbult was. Maar toen de heide eenmaal platgebrand was, kwam de vorm van de grafheuvel er pas goed uit. Hein van der Vliet schreef meteen aan Popping om er alsnog werk van te maken, maar deze had zich al neergelegd bij de zienswijze van Van Giffen, onder wiens auspiciën hij opgravingen bij Makkinga had verricht. Pas na een dringend verzoek ging Popping toch nog mee om te kijken, en was meteen overtuigd.
Op 8 augustus 1939 werd de heuvel afgegraven, onder leiding van Popping en Van der Vliet, in het bijzijn van dr. Wassenbergh, direkteur van het Fries Museum te Leeuwarden, en S.J. van der Molen voor het Nieuwsblad van Friesland. De amateurs kregen gelijk: het was een grafheuvel. Naast de afdruk van een liggend lijk, kwamen een zeldzaam mooie strijdbijl, een klein vuurstenen bijltje, een bijzondere pijlpunt en een vuurstenen meskling te voorschijn. Hein van der Vliet heeft deze grafgiften later, na bemiddeling door burgemeester (en amateur-archeoloog) Bontekoe van Ooststellingwerf en Van Giffen, afgestaan aan het Fries Museum. Een besluit dat hem heel wat innerlijke strijd heeft gekost.

Na de afgraving van de grafheuvel ging Hein van der Vliet natuurlijk nog wel eens naar het pas ontgonnen terrein, daar tussen de Poostweg en de Hooiweg, dicht bij het stroomdal van het Koningsdiep (Alddjip), zoals het riviertje de Boorn daar heet, om te kijken of er nog iets van zijn gading te vinden was. Zo ook die dag, kort voor de Duitse inval in Polen (1-9-39). Lopend langs een leemwal, kort tevoren opgeworpen bij het graven van een nieuwe sloot, zag hij een steen boven de leemspitten uitsteken, die hem opviel door zijn aparte vorm. Hij raapte hem op. Het was een ruw bekapte vuursteen, met scherpe randen, van de typische amandelvorm, eigen aan de z.g. vuistbijlen uit het oud-paleolithicum (het oudste deel van de oude steentijd). 'In fûstbile yn Fryslân, soe dat bestean kinne?' dacht hij bij zichzelf. Dergelijke vondsten in Noord-Nederland waren tot dan toe nog niet bekend. Hij besloot de steen in ieder geval maar mee naar huis te nemen om hem te kunnen bestuderen met zijn oudheidkundige boeken er bij. Hij kon niet vermoeden, dat deze steen een halve eeuw later nog zo veel stof zou doen opwaaien en zelfs tot een proces zou leiden.
Thuisgekomen liet hij zijn vondst natuurlijk aan vrouw en kinderen zien en na raadpleging van zijn archeologische literatuur kwam hij tot de slotsom, dat het inderdaad wel eens een vuistbijl uit het oud-paleolithicum kon zijn. Vorm en bewerking kwamen overeen met afbeeldingen en beschrijvingen van buitenlandse vondsten

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

in boeken die hij in zijn bezit had, b.v. een Frans boek uit 1931 van L. Capitan, *La Préhistoire*, een Duits boek uit 1935 van Hans Hahne, *Das vorgeschichtliche Europa. Kulturen, Völker und Rassen*, en een Nederlands boek uit 1936 van dr. A.J.P. van den Broek, *Oudste geschiedenis van den mensch.*

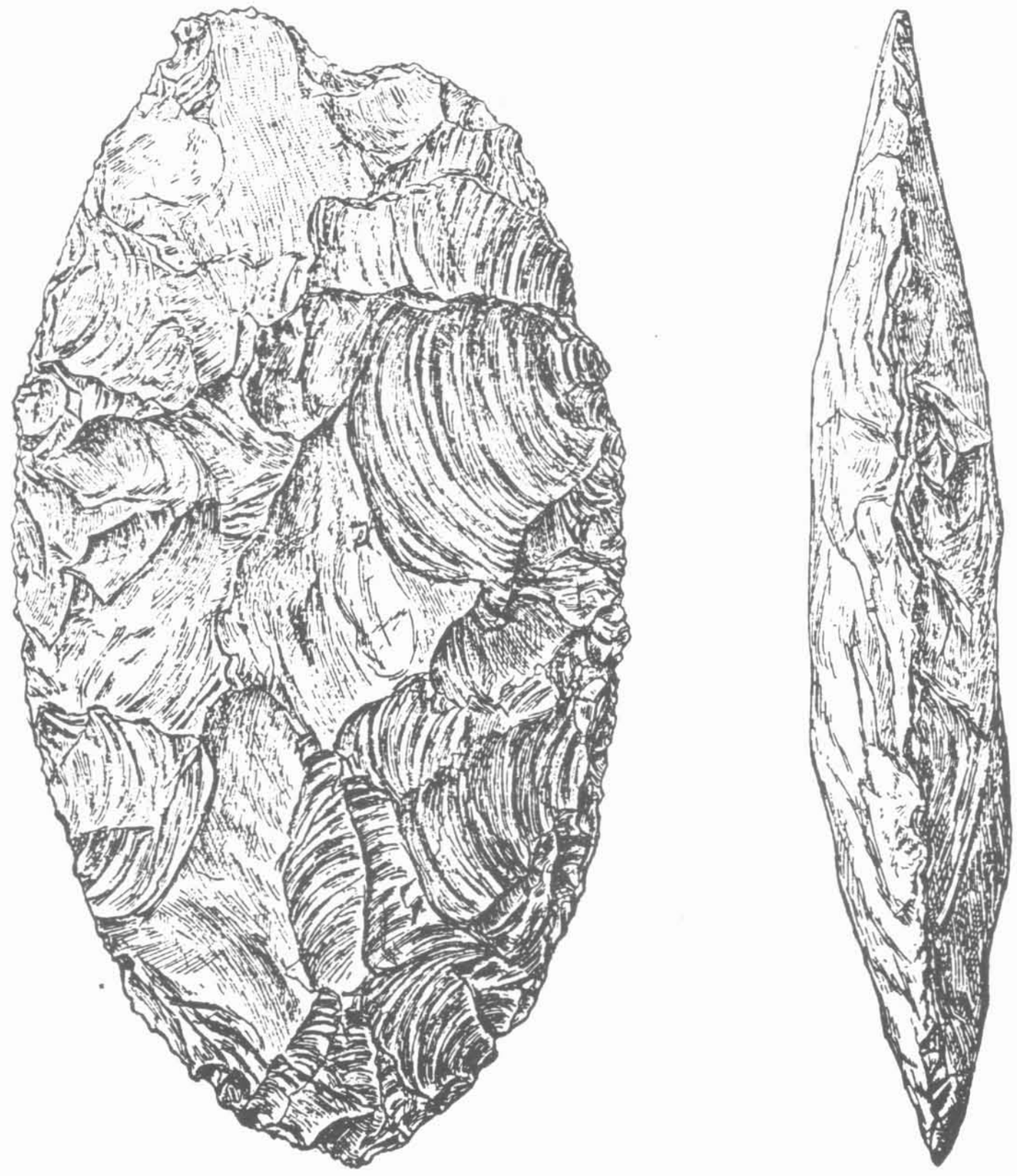

Fig. 4. — St-Acheul. — Instrument acheuléen en silex.

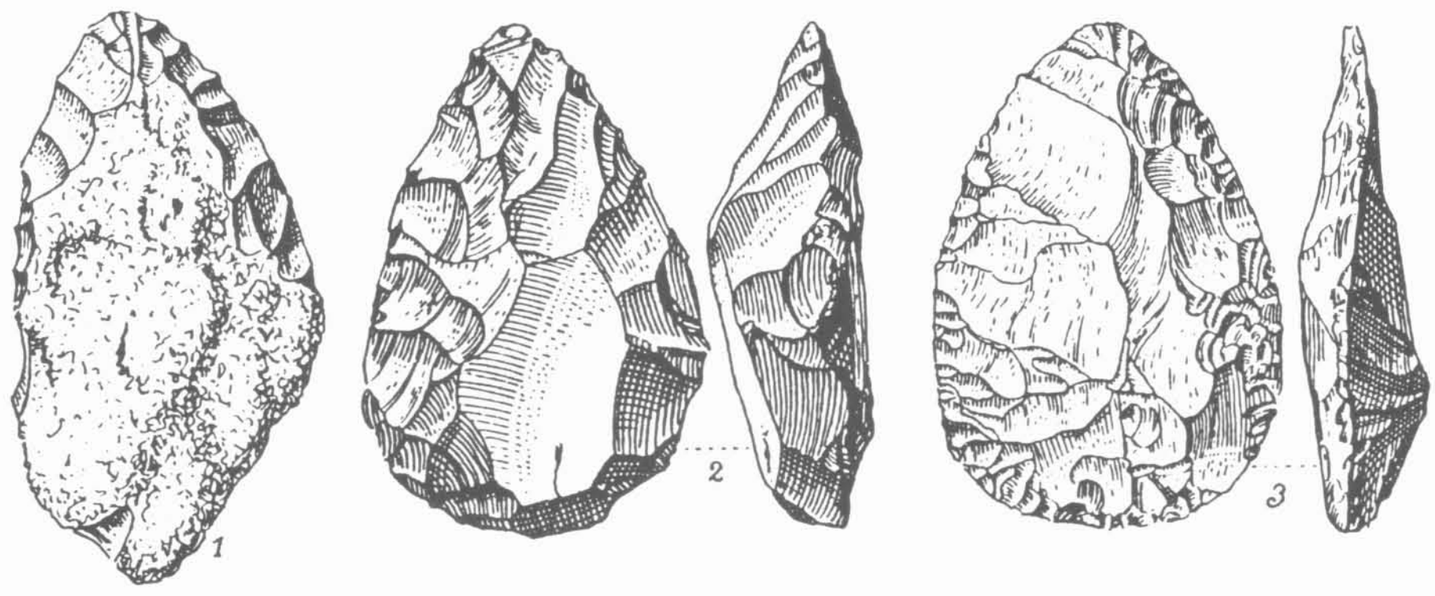

Geräte aus den verschiedenen Stufen der älteren Steinzeit (Paläolithicum) Belgiens und Frankreichs, die fortschreitende Technik der Bearbeitung zeigend. (Zu Seite 20, 21.)

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Behalve bij Popping, die zelf de eerste Nederlandse jong-paleolithische vondsten in Oosterwolde en Elspeet (1930) op zijn naam had staan, kreeg Hein van der Vliet bij deskundigen geen steun voor zijn overtuiging. In de jaren die volgden, toonde hij de steen meermalen aan personen die geacht konden worden er over te kunnen oordelen, maar men stond er over het algemeen sceptisch tegenover. Een vuistbijl in Friesland? Men haalde de schouders op. Hein van der Vliet kwam er dan ook niet mee in de publiciteit. Uiteindelijk was hij maar een amateur, en bang zich belachelijk te maken bij de echte wetenschappers. Terwijl algemeen nog werd aangenomen, dat de hunebedbouwers zo'n 3000 jaar geleden de eerste bewoners van Noord-Nederland waren, zou het bestaan van zo'n oud-paleolithisch werktuig de geschiedenis van de menselijke bewoning met vele tienduizenden jaren verlengen. Zolang zijn 'vuistbijl' geen wetenschappelijke erkenning had, vermeldde hij hem dan ook niet in de verschillende artikelen over de prehistorie die hij publiceerde in kranten en tijdschriften en zelfs niet bij beschrijvingen van zijn vondsten.

Ondanks de twijfel bij deskundigen bleef Hein van der Vliet in zijn vuistbijl geloven en wachtte af. De tijd zou het leren. Het kontakt met Popping was verloren gegaan vanwege diens Nazisympathieën. In het gezin werd soms in geen maanden over de steen gepraat. Er waren in de turbulente oorlogsjaren zo veel andere zaken die de volle aandacht vroegen: eerst de oudste zoon onder de wapenen, later de andere zoon gedwongen naar Duitsland en na zijn eerste verlof ondergedoken, aanvankelijk in het ouderlijk huis, en de vele problemen die de bezettingstijd nog meer met zich mee bracht. Bovendien was Hein van der Vliet zich intussen meer en meer voor geologie gaan interesseren. Hij trok er met meester L.B. Bos uit Noardburgum ('Stientsje-Bos') op uit naar Drente om zwerfstenen te zoeken, die hier in de Saale ijstijd (Saaliën) met het ijs uit Scandinavië waren gebracht en na het smelten daarvan waren achtergebleven. Ook van deze stenen maakte hij studie, leerde ze te determineren, een moeilijke materie, en bouwde een uitgebreide zwerfstenenverzameling op. Met fietstassen vol stenen kwam hij thuis van de tochten met meester Bos. Soms ging er ook nog wel eens een andere liefhebber mee, zoals de jonge onderwijzer Eede Haak uit Vries. Na de oorlog, toen de tochten meester Bos te zwaar werden, was de jonge enthousiaste Rink Nolles uit Hoornsterzwaag vaak zijn metgezel.
En de vuistbijl? Die bleef al die jaren in de kast liggen.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

2. Erkenning en publikatie

In het als museum ingerichte kamertje in het huis van Hein van der Vliet te Lippenhuizen, lag jarenlang de Wijnjeterper steen. De vinder bleef geloven in zijn 'vuistbijl', waarvan de mare intussen was doorgedrongen in professionele kringen, zoals dr. Herre Halbertsma ons schreef (30-7-90):
As assistent (1941-1949) fan prof. Van Giffen hie ik al likernôch yn 1943 fan Van der Vliet syn fûstbile heard, dat wol sizze, der waard wol oan twifele oft it in artefakt wie, omdat it fynplak fierwei it noardlikst fan sokke fûstbilen lei. De kennis fan it âld-paleolithicum wie yn dy dagen yn ús lân boppedat meager, sadat de 'professionals' skruten wienen harren de fingers te baarnen. It stiet my sa by dat ik it earst fan Van der Vliet syn bile hearde fia dokter N. Lofvers te Snits, dy't in sweager wie fan dokter Siebinga.
Dat Halbertsma rond 1943 via een zwager van dokter/amateur-archeoloog J. Siebinga uit Opeinde op de hoogte kwam van het bestaan van de vuistbijl, stemt overeen met een verklaring (25-11-90) van Rink Nolles. Kort na zijn indiensttreding in oktober 1945 als venter van de Jubbegaster 'Coöperatie', trof deze Hein van der Vliet een keer thuis. Nolles zag dat Van der Vliet zat te lezen in *Het Keienboek* van Van der Lijn en maakte daar een opmerking over. Van der Vliet zei toen: 'Hastû dêr ek ynteresse foar?' en na een bevestigend antwoord van Nolles stond hij op, ging naar zijn museumkamertje, kwam even later terug met een steen en vroeg: 'Wat seist hjirfan?'
Toen Nolles zei dat hij van archeologie geen verstand had, alleen maar van zwerfstenen, haalde Van der Vliet een boek op, waar een afbeelding in stond van een

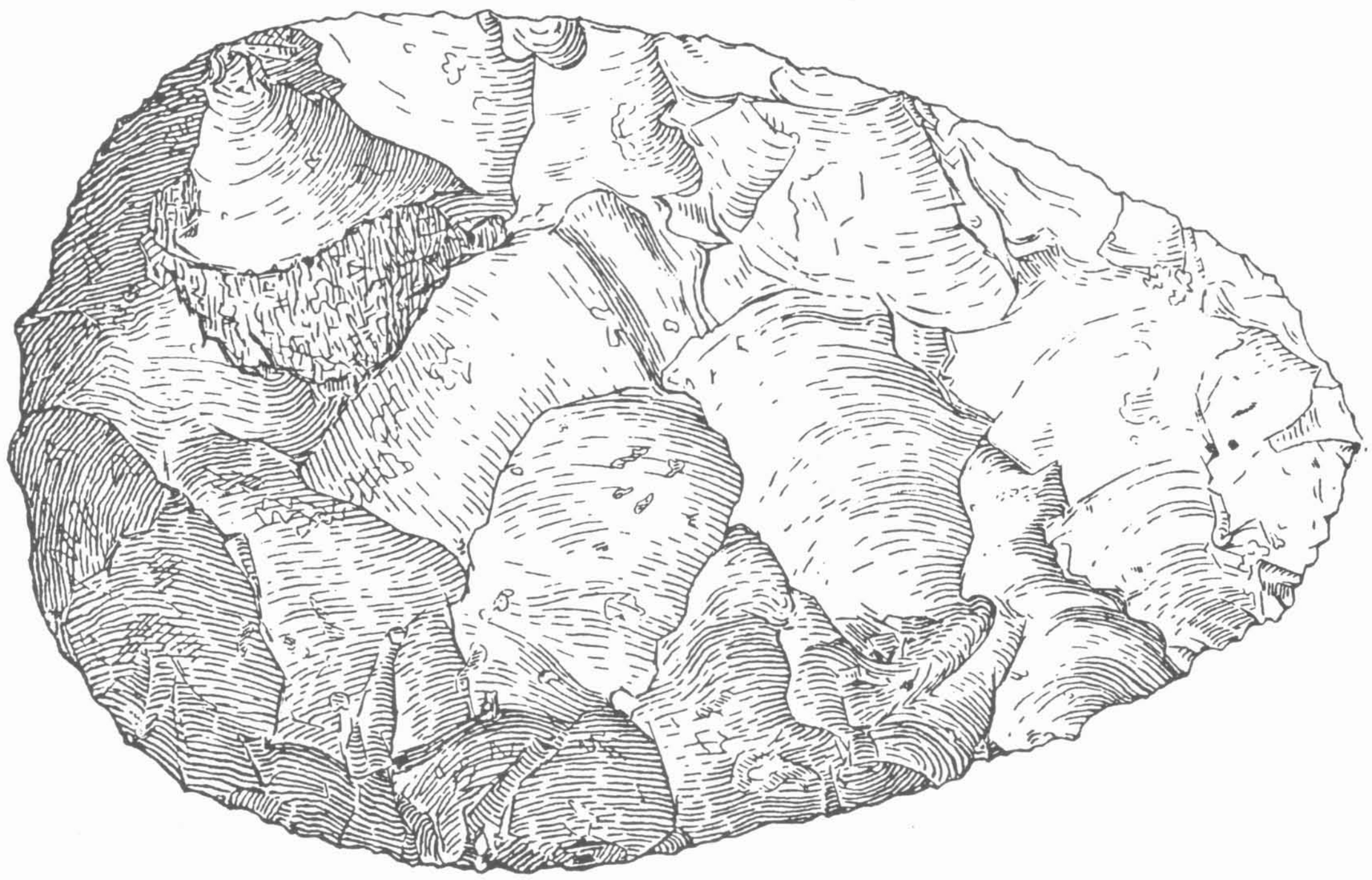

FIG. 13 *(Grandeur réelle).* — Liége (rue de Campine). — Arme ou outil acheuléen, en silex. (Salle C, Vitrine 1.)

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

vuistbijl uit een museum in Luik (*Catalogue Sommaire, Musée Archéologique Liégois, Section Préhistorique*, 1929). Nolles had toen gezegd: 'As dat in fûstbile is, dan is dy fan jo ek ien!' Van der Vliet vertelde dat zijn mening geen weerklank vond, en zijn vrouw merkte op: 'Dokter Siebinga hat hjir ek alris west.' Siebinga wist dus van het bestaan van de bijzondere steen en heeft daar blijkbaar met zijn zwager over gesproken. Halbertsma (30-7-90):

No gyng myn belangstelling as argeolooch folle mear út nei de Fryske terpen, diken, stinzen, kleasters en midsieuske stêden as nei âldere kulturen, sadat ik der net ta kaam ris nei Lippenhuzen te fytsen. Hoe soe ik boppedat Van der Vliet ek helpe kinne mei in 'iudicium' - ik wie alhiel gjin 'autoriteit' op dit mêd en bin dit likemin ea wurden. Wol haw ik myn wittenskip oan de fynst fansels meidield oan prof. Van Giffen en dy syn konservator dr. A. Bohmers. It feit dat rûnom twifele waard oan de 'echtheid' fan de fûstbile sil grif bydroegen hawwe oan de sleauwens fan de 'professionals', de 'stientsjesiker' út Lippenhuzen ris op te sykjen.

Halbertsma was er dus niet toe gekomen om eens naar Lippenhuizen te fietsen om de steen te bekijken, hij was totaal geen autoriteit op archeologisch gebied. Hij had zijn bekendheid met de vondst wel doorgegeven aan Van Giffen en Bohmers. Dit wordt bevestigd door Ad Wouters (15-2-91):

In verband met onze publikatie in Palaeohistoria III hebben we nogal wat over de 'Wijnjeterp' gesproken. Bohmers vertelde o.a. dat Siebinga de biface als een gewone 'kei' beschouwde, die door watertransport of het ijs die vorm gekregen had. Het was Siebinga, die met Bohmers begon over de 'biface' die een gewone erratische steen was. Dit is geweest toen Bohmers in 1943 opgravingen deed in Ureterp en in Buitenpost woonde. (...) Bohmers hoorde 't verhaal in eerste instantie van Halbertsma, die het van een familielid van Siebinga had gehoord. Bohmers heeft e.e.a. daarna met Siebinga besproken.

Op 4 maart 1943, tijdens de Hamburg-opgraving bij de Prinsendobbe te Ureterp, kwam Bohmers langs in Lippenhuizen, maar trof Hein van der Vliet niet thuis. Deze klom dezelfde avond nog in de pen: *Het spijt mij zeer dat ik vandaag niet thuis was, ik had gaarne met u kennis willen maken.*

In zijn brief kwam niet de vuistbijl aan de orde, maar een andere zaak die Hein van der Vliet toen heel hoog zat: de zware maar, naar hem pas jaren later bleek, terechte beschuldiging van Bohmers, dat zijn vriend Stelma een groot aantal van de door Van Giffen van Popping gekochte 'steentjes van Makkinga' vervalst zou hebben. Wouters (15-2-91):

Toen Bohmers in 1943 Hein van der Vliet bezocht, heeft hij die 'steen van Siebinga' wel eens willen bekijken. Ook hij kon toen niet vermoeden dat het wel eens een echte biface zou kunnen zijn. Hij ging toen naar Hein om die bekende amateur eens te ontmoeten en zijn collectie te bekijken.

(...) Van der Vliet wist niet dat Bohmers door de heer Siebinga was geïnformeerd over wat deze een 'gewone natuurlijke steen' noemde. Van der Vliet was volgens Bohmers nogal boos, omdat deze Stelma wantrouwde i.v.m. het 'nabewerken' van artefacten van Makkinga.

(...) Ik denk dat door die 'rotsteentjes' van Stelma, Bohmers in 1943 niet meer naar Hein van der Vliet is teruggegaan om die 'natuurlijke steen' van Siebinga te gaan bekijken. Jammer dat het zo is gelopen, anders was de 'Wijnjeterp' al zes jaar eerder door Bohmers herkend. Bohmers opperde dit eens, toen we in 1953 de eindredaktie van ons artikel in Palaeohistoria III klaar maakten.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

In 1947 werd een gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het 25-jarig directeurschap van Van Giffen van het BAI, onder de titel *Een kwart eeuw oudheidkundig bodemonderzoek in Nederland.* In dat boek stond een artikel van R. Oppenheim, waarin de eerste authentieke Nederlandse vondst van een vuistbijl uit Zuid-Limburg werd beschreven. Hein van der Vliet las dat artikel natuurlijk met de grootste interesse en konstateerde dat het de beschrijving van zijn Wijnjeterper steen had kunnen zijn.

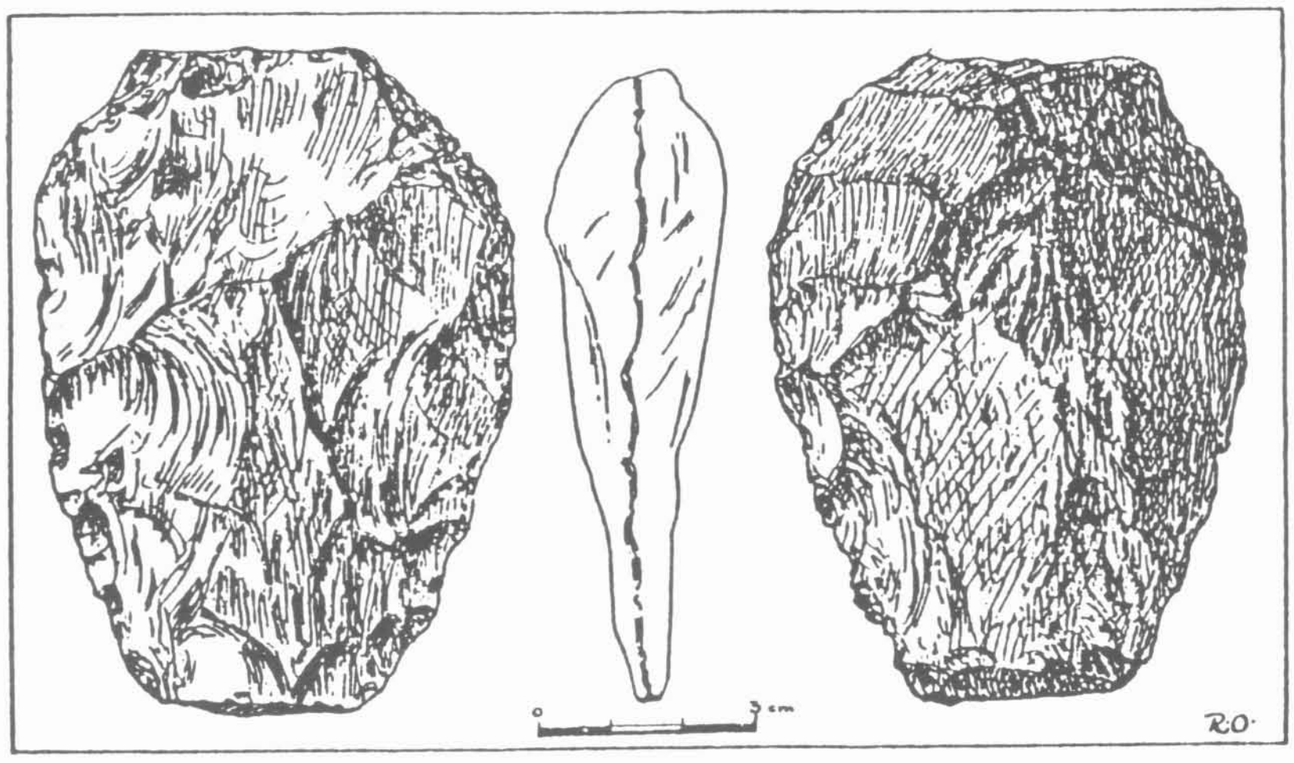

Afb. 1. Acheuléen-Moustérien vuistbijl, gevonden in de Gem. Ubach over Worms (L.).

Nagenoeg alles klopte: de grootte, de vorm, de bewerking, de bedekking met een patinalaagje en de polijsting met windlak. Hij schreef meteen aan dokter Siebinga, die intussen als amateur-archeoloog naam had gemaakt in Friesland (o.a. door zijn uitgebreide bijdrage aan het boek *Smellingeraland*, 1944) , om nog eens te komen kijken. Dat gebeurde op 7 december 1947 zoals in de *Naamlijst van bezoekers aan de oudheidkundige en natuurstenenverzameling van H. van der Vliet* staat vermeld.
Uiteindelijk kwam Siebinga toch weer tot een negatief oordeel, want 'it is net mooglik'. Dat argument kon Hein van der Vliet niet aanvaarden. Hij schreef hierover, nog zonder Siebinga's naam te noemen (Heerenveense Koerier 24-12-51): *Het ontstaan van de vorm van de steen dacht hij zich door druk van het landijs in de ijstijd. Ik was echter van mening, dat het landijs niet de intelligentie bezat welke nodig was geweest om de steen zijn vorm te geven. Ofschoon ik zeer teleurgesteld was over de conclusie van genoemde archeoloog, stond mijn geloof in de steen vast.*

Pas twee jaar later, op 10 oktober 1949, kwamen Bohmers en Halbertsma, als medewerkers van Van Giffen op weg naar een vindplaats bij Oudehorne, langs Lippenhuizen om, zoals Halbertsma had geschreven aan Hein van der Vliet (4-10-49): *Uw collecties silices en mogelijke andere vondsten van archeologisch belang uit Uw omgeving te bezien.*
Halbertsma over de aanleiding tot dit bezoek (18-2-91):
Ik hearde ek neat mear oer de fûstbile oant de simmer fan 1949. Noch altyd waard der twifele oft dy bile no wol echt út it Paleolithicum wie en de mannen fan it fak

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

doarsten har der net oan te baarnen - sa'n artefact hielendal yn Fryslân, absolút isolearre? Dat wie mar nuver, sa waard algemien tocht. Jim pake wie boppedat ek fierstente grutsk om Jan en Alleman sjerp om 'e mûle te smarren en te smeekjen, asjebleaft, kom ris del en besjoch it no sels ek ris.
(...) Yn 1949 wie ik ôfstudearre en begûn mij wat selsstanniger te fielen, net langer mear de jachthûn fan Van Giffen. Doe't ik wer ris fan de fûstbile fernaam, tocht ik, lit ik der dochs mar ris hinne gean. Van Giffen fûn it bêst dat ik mar ris 'op ferkenning' gie.
In het eveneens door Halbertsma in oktober 1949 op het BAI geschreven dagrapport zijn maar enkele regels aan het bezoek gewijd:
Na een bezoek in de voormiddag aan de heer Van der Vliet te Lippenhuizen, waar tevens gewacht op dr. A. Bohmers en de tijd benut met het bestuderen van de collectie silices en zwerfstenen (waaronder een aan de Hooiweg nabij Wijnjeterp uit het leem te voorschijn gekomen geel-vuurstenen handspits van wellicht zelfs Acheullien karakter), per fiets naar de heer G. van den Berg te Oudehorne.
Halbertsma nu (18-2-91):
Jim pake liet mij de bile oars ek net fuortendaliks sjen mar lei dy sa temûk njonken de oare 'stientsjes' op 'e tafel, sa fan 'en wat tinkt jo der fan?' Alhiel net mei fanfares, hiel beskieden en stil.
Hein van der Vliet (H.K. 24-12-51):
Daar ik wist, dat dr. Bohmers een kenner is van het oud-paleolithicum en al meermalen in het buitenland heeft gegraven naar voorwerpen uit genoemd tijdperk, toonde ik hem al spoedig mijn vuistbijl. Hij sprong er als het ware op los! Hij bekeek de steen en zijn oordeel was aan mijn mening gelijk!
Ad Wouters (15-2-91):
Daar zag Bohmers onmiddellijk dat het een echte, goede biface was. Van Giffen waagde zich niet aan een determinantie en durfde niet mee. Pas toen Bohmers zijn visite achter de rug was, durfde hij stelling te nemen.
Een paar dagen later (13-10-49) kwam Bohmers terug met Van Giffen. Ook deze bekeek de steen en sprak de verlossende woorden: 'Er is geen twijfel mogelijk.'

Eindelijk was de vuistbijl van Wijnjeterp erkend, tot grote voldoening van de vinder. Op 17 september 1950 deed Bohmers met de hulp van een paar arbeiders een proefopgraving in het veld bij de Poostweg, waar de de vuistbijl was gevonden. Op een diepte van twee meter, overeenkomend met de diepte van de sloot waaruit het leem met de vuistbijl afkomstig was, vonden ze een enigszins bruinachtig verweerde leemlaag met vuurstenen, op dezelfde wijze gepolijst als de vuistbijl. Volgens Bohmers was dit veroorzaakt door stuifzand, in het Riss-Würm interglaciaal (de periode tussen de voorlaatste en de laatste ijstijd), toen de vuurstenen en de vuistbijl gedurende lange tijd aan de oppervlakte hadden gelegen. De vuurstenen in het leem, boven en onder genoemde laag, hadden die gladheid niet.

Men zou verwachten dat er intussen in de pers sensationele berichten over de vuistbijl zouden zijn verschenen, maar dat was niet het geval. Hein van der Vliet wou er graag mee voor de dag komen, maar pas als hij betrouwbare gegevens tot zijn beschikking had. Op 18 juni 1951, naar aanleiding van een bezoek van een journalist (S.J. van der Molen), een fotograaf en een redakteur van de Leeuwarder Courant, vroeg hij Bohmers in een brief dan ook naar de wetenschappelijke beteke-

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

nis van de vuistbijl (tijd en mens), want: *Ik wit der sels ek wol wat fan, mar ik wol my net graach fersinne.* Per kerende post werd zijn brief door Bohmers beantwoord: *Tot mijn spijt moet ik u mededelen, dat prof. Van Giffen mij verboden heeft inlichtingen te verstrekken over door ons gedane vondsten. Hij gaat van het standpunt uit, dat eerst een goed gefundeerde wetenschappelijke publicatie dient te verschijnen.*

Hein van der Vliet schreef toen aan Van Giffen dat dit tegen de met Bohmers gemaakte afspraken was. Thuisgekomen van een buitenlandse reis, antwoordde Van Giffen, in een op 8 augustus gedateerde brief, geen enkel bezwaar te hebben tegen een beschrijving van zijn hand: *Aangezien dr. Bohmers afwezig is, begrijp ik niet goed wat er tegen zou zijn, dat U over de bewuste bijl een en ander schrijft.*

Bohmers bracht intussen de vondst van de vuistbijl zelf als eerste in de publiciteit, door er enkele zinnen aan te wijden in het artikel *Het Paleolithicum van Nederland* in het tijdschrift Geologie en Mijnbouw (sept. 1951):

Schrijver dezes vond in de collectie van H. van Vliet te Lippenhuizen een vuistbijl, die afkomstig bleek te zijn uit een verweerde laag in de keileem in de omgeving van Wijnjeterp in Friesland. Dit artefact, dat typologisch tot het Acheuléen behoort, is slechts in geringe mate beschadigd, zodat wij aan moeten nemen, dat het niet over een grote afstand verplaatst werd.

De eerste woorden waren een doorn in het oog van de echte vinder. Er werden nog een aantal brieven over en weer geschreven over de handelswijze van Bohmers, totdat Van Giffen, op 5 oktober 1951, twee jaar na diens erkenning van de vuistbijl, Hein van der Vliet nogmaals duidelijk vrij baan gaf: *Er bestaat dus mijnerzijds, hetgeen ik hierbij herhaal, geen enkel bezwaar, dat U over Uw eigen vondst schrijft.*

Eindelijk kon de vinder zelf publiceren, en dat gebeurde eerst in het Fries in het decembernummer van It Heitelân onder de titel: *In stik ark fan 'e âldste bewenners fan Jeropa yn Fryslân. De fûstbile fan Wijnterp.*

Daarna was het de beurt aan de Heerenveense Koerier, op 24 december 1951, onder de kop: *Oud-paleolithicum in Friesland. De vuistbijl van Wijnjeterp.*

Toch waren dit misschien nog niet eens de eerste Friese publikaties. In hetzelfde jaar was namelijk al verschenen de tweede druk van het boek *Friesland tot de elfde eeuw* door mr. P.C.J.A. Boeles, met een voorwoord gedateerd november 1950 en op blz. 543 enkele regels gewijd aan de vuistbijl, waaruit blijkt dat ze nog voor de proefopgraving van Bohmers op 17 september 1950 zijn geschreven:

Het oudste artefact uit het stenen-tijdperk in Friesland?

Ter aanvulling van de reeds afgesloten hoofdtekst kan vermeld worden een prachtige vuurstenen v u i s t b ij l uit de Acheuléen-cultuur in de voorlaatste IJstijd, het Palaeolithicum. Deze vondst herinnert aan een bijl uit de Limburgse gemeente Ubach-over-Worms, in het Gedenkboek van Giffen, p. 126, afgebeeld door R. Oppenheim.

De amateur-archaeoloog H. van der Vliet te Lippenhuizen vond deze bijl ruim 10 jaren geleden te W ij n j e t e r p in Z.O. Friesland. Dergelijke zeer oude eenlingen in het peri-glaciale gebied van de laatste IJstijd zijn hier en daar ook gesignaleerd in N.W. Duitsland. Het ligt in de bedoeling van het B.A.I. te Groningen om ter plaatse een nader onderzoek in te stellen.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

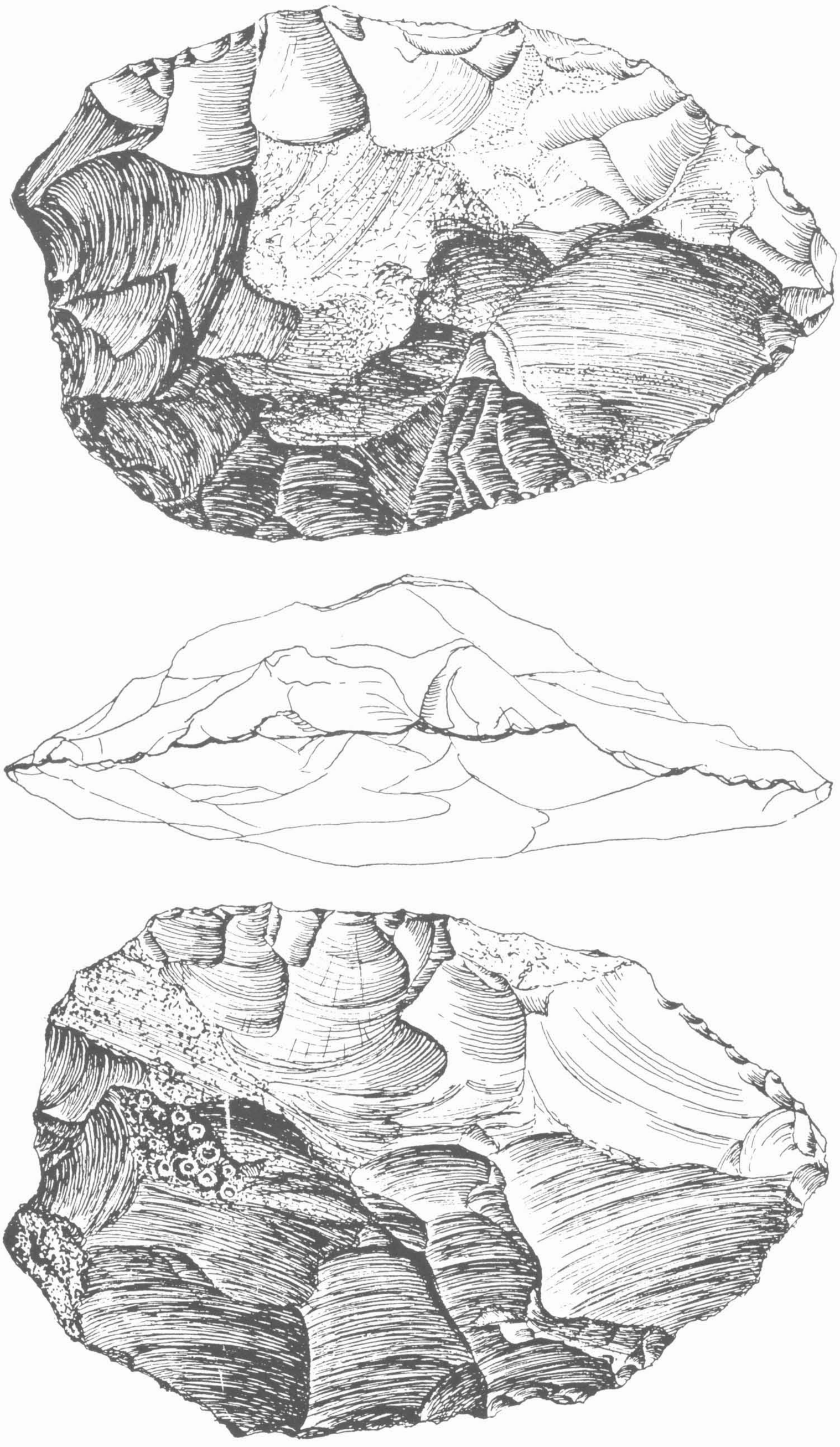

Mandelförmiger Faustkeil (1), Wijnjeterp.

1 Oberseite, 2 rechte Kante, 3 Unterseite.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Een uitgebreider artikel van de hand van Hein van der Vliet verscheen in maart 1952 in *Publicatie XII* van de Nederlandse Geologische Vereniging, waar hij lid van was. Het is opgenomen op de hierna volgende pagina's.
Van A. Bohmers en Br. AQ. Wouters verscheen in 1954 een wetenschappelijk artikel in Palaeohistoria III: *Früh und Mittelpalaeotische Funde aus den Niederlanden* met duidelijke tekeningen van 'Oberseite, rechte Kante, Unterseite' van de 'Mandelförmiger Faustkeil'. Deze publikatie gaf een overzicht van de tot dan toe erkende oud- en midden-paleolithische vondsten in Nederland, waaronder zeven vuistbijlen. Nummer één, de vuistbijl van Wijnjeterp, werd zo in archeologische kringen bekend tot ver buiten onze landsgrenzen.
De meest uitgebreide publikatie over de vuistbijl van Wijnjeterp tot op heden staat op naam van drs. D. Stapert, wetenschappelijk medewerker van het BAI, in Palaeohistoria XVIII, *Middle-palaeolitic Finds from the Northern Netherlands* (1976), met prachtige kleurenfoto's van beide zijden en sterk uitvergrote opnames van het steenoppervlak.

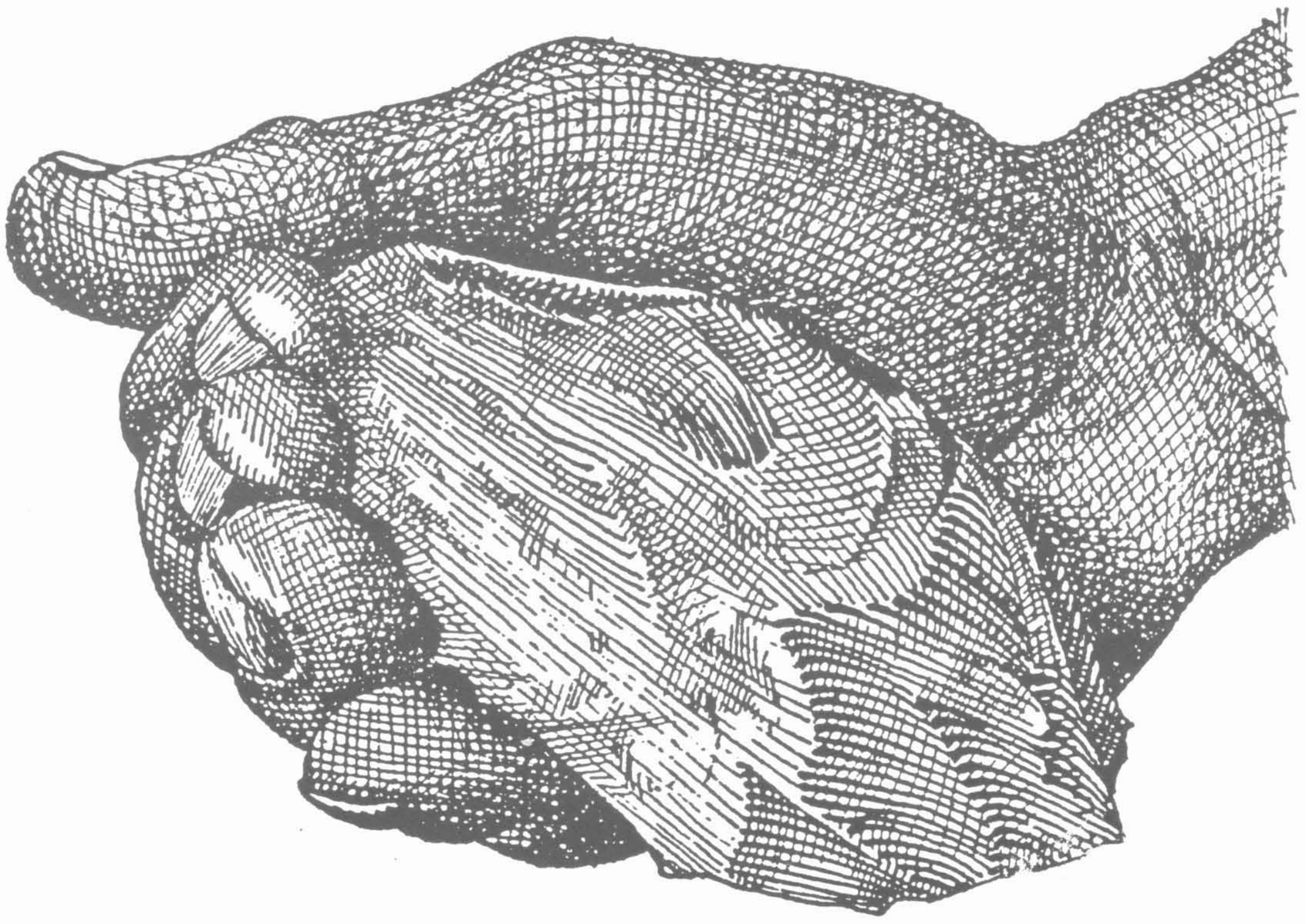

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

EEN PALAEOLITHISCHE VUISTBIJL VAN WIJNJETERP, FR.

door

H. VAN DER VLIET

Ongeveer een kwart eeuw geleden waren de archaeologen in ons land nog altijd de mening toegedaan, dat de diluviale, de ijstijdmens, zich niet in ons land had opgehouden.

Dr. Holwerda, toentertijd directeur van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, begint in: „Nederland's vroegste geschiedenis" (1925) met de hunnebedbouwers als de oudste bewoners van ons land. Mr. Boeles, destijds conservator van de Archaeologische afd. in het Fries Museum te Leeuwarden en schrijver van: „Friesland tot de elfde eeuw" (1927), zegt hierin: „Sporen van de mens uit de IJstijd, het oudere of palaeolithische stenentijdperk, behoeft men in Friesland niet te zoeken...."

Sindsdien is er veel veranderd op archaeologisch gebied. Kort na 1930, deed de heer H. J. Popping van Oosterwolde, de pionier in Friesland op het gebied der steentijdonderzoekingen, tezamen met de heer Jo Bezaan, voor het eerst in ons land Jong-palaeolithische vondsten te Elspeet op de Veluwe, spoedig gevolgd door diverse vondsten op dat gebied in Oost-Stellingwerf aan het riviertje de Tjonger.

Weldra volgden meerdere vondsten op Jong-palaeolithisch gebied door andere oudheidkundige onderzoekers.

Met de vondsten uit het Oud-palaeolithicum stond het echter anders. Bekend was de vondst van twee vuurstenen werktuigen uit Bathmen bij Deventer, berustende in het Oudheidkundig Museum te Londen. (Afb. in 6.) Deze vondst werd door de deskundigen echter problematisch genoemd. Dit was eveneens het geval met de z.g. Moustérienvondsten te St. Geertruid in Limburg. (Afb. in 6.) Ook aan de z.g. zeer oude vondsten van Dr. Bursch, bij Wezep, Oldebroek e.a. wordt weinig aandacht meer geschonken.

Het was in 1939, dat Schr. eens op een ontginningsveld bij „de Posen" te Wijnjeterp liep, op zoek naar zwerfstenen en zo mogelijk, naar steentjes, bewerkt door de voorhistorische mens. Dat ontginningsveld bevond zich op een hoge zandrug, dicht bij het stroomdal van het Koningsdiep of Boorn, over welke rug een der oudste handelswegen van het noorden loopt.

Langs een leemwal lopende, kort tevoren opgeworpen bij het graven van een nieuwe sloot, werd de aandacht getrokken door een steen van een zeer bizondere vorm, welke tussen de bovenste leemspitten zat. Het was een ruw bekapte vuursteen, van de typische amandelvorm, eigen aan de z.g. vuistbijlen uit het Oud-palaeolithicum.

„Een vuistbijl in Friesland, zou dat mogelijk kunnen zijn?" was de eerste gedachte. Enfin, Schr. zou hem thuis maar eens vergelijken met afbeeldingen van dergelijke voorwerpen, in zijn oudheidkundige lectuur.

Het was, zoals Schr. reeds verondersteld had. Vorm en bewerking kwamen overeen met de afbeeldingen en beschrijvingen van vuistbijlen uit het Oud-palaeo-

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

lithicum. Het zou een vuistbijl kunnen zijn uit het Acheuléen, een cultuurperiode uit deze steentijd.

(Het Oud-palaeolithicum wordt verdeeld in drie lange cultuurperioden, n.i. het Chelléen, het Acheuléen en het Moustérien (systeem de Mortillet) alle drie genoemd naar vindplaatsen in Frankrijk, het klassieke land der Oudsteentijdvondsten. De grondlegger der kennis van het Oud-palaeolithicum was de Franse amateur-oudheidkundige Boucher de Perthes).

Jong Palaeolithicum	Magdalénien	Ras van Chancelade
	Solutréen	Ras van Cro-Magnon
	Aurignacien	Ras van Grimaldi
Oud Palaeolithicum	Moustérien	Homo Neanderdalensis
	Acheuléen	Homo Dawsoni
	Chelléen	Homo Heidelbergensis

Afb. 108. Overzicht van het Palaeolithicum met typen uit elke afdeling.

In de jaren die volgden, toonde Schr. de vuistbijl meermalen aan personen, die geacht konden worden er over te kunnen oordelen. Men stond er echter over het algemeen vrij sceptisch tegenover.

In 1947 werd het 25-jarig jubileum gevierd van Prof. Van Giffen, als directeur van het Biol. Archaeol. Instituut der Rijksuniversiteit te Groningen. Ter gelegenheid daarvan werd een gedenkboek uitgegeven, onder de titel: „Oudheidkundig bodemonderzoek in Nederland". In genoemd werk schreef de heer R. Oppenheim een artikel over het Oud-palaeolithicum in Nederland, waarin een vuistbijl werd beschreven en afgebeeld, gevonden in de buurt van Ubach, in Zuid-Limburg en berustende in het Museum van het kasteel Erenstein te Kerkrade. Het voorwerp was gemaakt van vuursteen en door stuivend zand fraai gepolijst, zonder dat daardoor de slagkanten noemenswaardig waren vervaagd. Het was bedekt met een laagje oude patina.

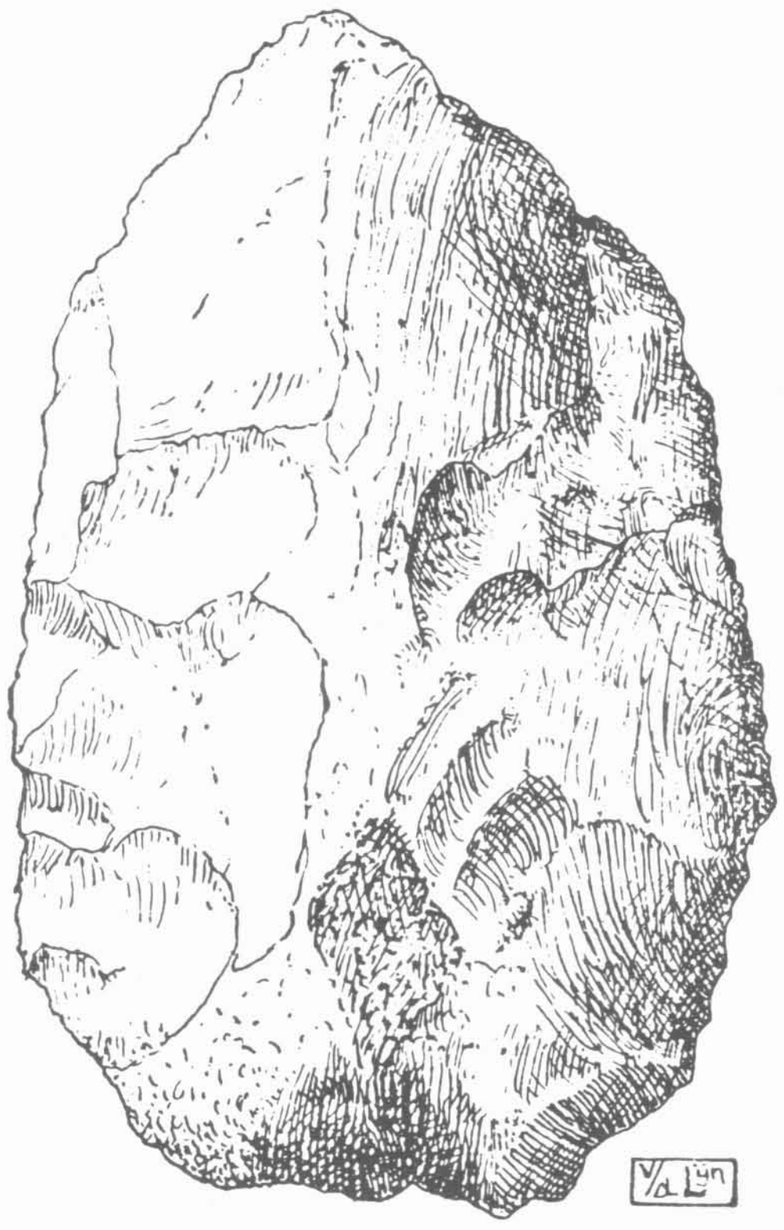

Afb. 109. De palaeolithische vuistbijl van Wijnjeterp, Fr. op $\frac{2}{3}$ nat. gr. Een gele vuursteen van 13 cm, met windlak.

Afbeelding en beschrijving kwamen nagenoeg geheel overeen met de door Schr. gevonden vuistbijl van Wijnjeterp en versterkten alzo onze mening over het voorwerp.

De vuistbijl van Schr. had echter nog dit voor, dat het vast stond, dat hij ter vindplaatse diep uit de grond kwam, terwijl de vuistbijl van Ubach een oppervlaktevondst was.

De heer Oppenheim noemde als vermoedelijke ouderdom der Limburgse vuistbijl, het eind-Acheuléen, of het vroege Moustérien, terwijl Schr. voor de zijne het Acheuléen aannam.

In Oct. 1949 kreeg Schr. bezoek van de heren Dr. Bohmers en Halbertsma, medewerkers van Prof. Van Giffen, om zijn verzameling te bezichtigen. Schr. wist,

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

dat Dr. Bohmers een kenner was van het Oud-palaeolithicum. Reeds herhaaldelijk groef Dr. Bohmers naar relicten uit genoemd tijdperk in het buitenland, en diens oordeel was in overeenstemming met dat van Schr.

Een paar dagen later herhaalde Dr. Bohmers zijn bezoek, toen in gezelschap van Prof. Van Giffen. Ook diens uitspraak was: ,,Er is geen twijfel mogelijk!"

Dit was voor Schr. een grote voldoening: eindelijk was de vuistbijl officieël als Oud-palaeolitisch erkend!

In 1950 deed Dr. Bohmers een onderzoek naar de grondlagen, ter plaatse waar Schr. de vuistbijl vond. Op een diepte van 2 m, overeenkomende met de diepte der sloot, waaruit de leem afkomstig was, welke de vuistbijl bewaarde, vond hij een leemlaag, welke enigszins bruinachtig was verweerd. In die leemlaag bevonden zich vuurstenen, gepolijst en bedekt met windlak, gelijk aan Schrs. vuistbijl. De vuurstenen in de leemlagen boven en onder genoemde laag, vertoonden die polijsting niet.

Volgens Dr. Bohmers was de bruinachtige leemlaag uit het Riss-Würm-interglaciaal. Een pollenanalytisch onderzoek der betreffende lagen is echter tot dusverre nog niet ingesteld.

De vuistbijl zal dus uit het Riss-Würm-interglaciaal moeten zijn. Volgens de tegenwoordige wetenschappelijke inzichten ligt het einde der Würmijstijd tussen de 20 000 en 15 000 jaren achter ons.

Volgens een wetenschappelijk tijdschema (Byvanck) begon het Riss-Würm-interglaciaal 170 000 jaar geleden en eindigde het 70 000 jaar geleden. Tussen deze jaren zal dus de ouderdom van de vuistbijl van Wijnjeterp moeten liggen.

Wat de mens betreft, die in genoemd tijdperk leefde, deze was zeer zeker niet de Homo sapiens, dat is de recente mensvorm, welke reeds optrad in het Jong-palaeolithicum als homo sapiens fossilis, waartoe het ras van Cro-Magnon behoorde.

Prof. Van Giffen dacht aan een ,,prae-Neanderdalgroep", mogelijk als de mens van Ehringsdorf (Kaak van Weimar). Die mens zou dus volgens Prof. Van Giffen en Dr. Bohmers geleefd hebben in het Riss-Würm-interglaciaal en zijn artefacten zouden tot het Acheuléen behoren. Het Acheuléen komt daarmede te liggen in het Riss-Würm-interglaciaal.

Er bestaat bij de archaeologen echter geen uniformiteit in de plaats, die het Acheuléen inneemt ten opzichte van de ijstijdfazen, wel plaatst men algemeen de Neanderdalers in het Riss-Würm-interglaciaal.

De meest gezaghebbende Franse archaeologen Boule en Breuil stelden het Acheuléen deels in het Mindel-Riss-interglaciaal, evenals Byvanck; een precieze datering kan men natuurlijk niet aangeven; de Neanderdalers zijn dan iets jonger. Boule plaatst in zijn bekende tableau deze dan ook van Acheuléen tot Moustérien.

De resten van de Neanderdalmens werden in 1856 door arbeiders ontdekt in een hol in het Neanderdal, tussen Düsseldorf en Elberfeld; deze vondst werd door Fuhlrott gered en beschreven door Schaafhausen.

Zijn uiterlijk was van sterk afwijkende vorm. De oogwallen waren zeer dik, het voorhoofd laag en sterk terugvallend. De grove zware onderkaak vertoonde een zeer negatieve kin. De armen waren lang, de benen kort. Deze mens was klein, maar stevig gebouwd.

Een nog primitiever en ouder vorm was de ,,Homo Heidelbergensis". Een onderkaak van hem werd gevonden in 1907, in een zandgraverij te Mauer tien km van Heidelberg. Hij is de oudste mensvorm tot dusverre in Europa ontdekt.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Würm-glaciaal		
60 000—20 000 j. geleden	Moustérien	Problematische vondsten van Bathmen en St. Geertruid
		Vuistbijl van Ubach, L.
Riss-Würm-interglac.		
170 000—70 000	Acheuléen (Jong)	Neanderdalers o.a. Ehringsdorf
		De vuistbijl van Wijnjeterp
Riss-glaciaal		Nederlandse ijsbedekking tot Nijmegen—Utrecht—Vogelenzang
Mindel-Riss-intergl.	Acheuléen	
250 000 jaar geleden	(Oud)	Homo Dawsoni
Mindel-glaciaal		
Günz-Mindel-intergl.	Chelléen	Vuistbijlencultuur
		Homo Heidelbergensis (oudste in Europa)
		Eolithen (Ipswichien)
		Pithecanthropos erectus (Trinil, Java)
Günz-glaciaal		
Plioceen (Tertiair)		
600 000 jaar achter ons		

Afb. 110. Chronologisch register van het Oud-Palaeolithicum met de plaatsing van de vuistbijl en enkele andere vondsten.

De mens van Ehringsdorf, bij Weimar, van welk type in 1915 en in 1925 onderkaken en andere schedelresten werden gevonden, had wel een Neanderdalkarakter. Toch was hij niet dezelfde. Van hem kon de geologische ouderdom met zekerheid worden vastgesteld, door het onderzoek der tuflagen, die hun resten bewaarden. Deze waren afgezet in het Riss-Würm-interglaciaal. Van dit mensenras zou de door Schr. gevonden vuistbijl kunnen zijn. Mogelijk, dat een hernieuwd thans nog uitvoerbaar onderzoek op de vindplaats, door Prof. Van Giffen en zijn staf, eenmaal meer zekerheid zal geven.

Lippenhuizen, Feb. 1952.

LITERATUUR

1. T. C. WINKLER, De mensch vòòr de Geschiedenis. 1877.
2. J. H. HOLWERDA, Nederland's vroegste Geschiedenis. 1925.
3. J. H. VAN WIERINGEN, De voorhistorische mens. 1938.
4. J. H. POST, De wieg der Mensheid. (Zonder jaartal.)
5. A. W. BIJVANCK, De voorgeschiedenis van Nederland. 1946.
6. Gedenkboek. Prof. A. E. VAN GIFFEN, Oudheidkundig Bodemonderzoek in Nederland. 1947.
7. P. C. J. A. BOELES, Friesland tot de elfde eeuw. 1951.
8. A. BOHMERS, Het Palaeolithicum in Nederland, in Geologie en Mijnbouw, Sept. 1951.
9. A. E. VAN GIFFEN, Palaeohistoria, 1951.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Hein van der Vliet forstoarn

Tige hommels is, yn de nacht fan tiisdei op woansdei, yn Lippenhuzen de hear Hein van der Vliet forstoarn, goed 66 jier âld. Yn it Opsterlânske libben en, yn wider rounte, ek yn dat fan de hiele Fryske Wâlden, wied er tige bikend as bitûft amateur-âldheitkundige, as fûl drankbistrider en as in man dy't „de pinne tille koe".

Hein van der Vliet wie in markante persoanlikheit, yn mear as ien opsicht de personifikaesje fan de geastlike en sosiale streamingen dy't it libben binammen yn Opsterlân sa sterk biskaet hawwe. It radikael-sosialisme, dêr't yn earder jierren Domela Nieuwenhuis de profeet fan wie, it anti-militairisme en, dêrmei anneks, de striid tsjin it drankkwea, fuortkommen út in djip sosiael forantwurdlikheitsbisef, wiene de driuwende krêften yn dit libben. Foar de mienskip hat it ek fortuten dien; Hein van der Vliet, dy't it net yn 'e mûle hie mar yn it hert, hat altyd yn 'e skrep west foar syn idéalen.

De wittenskip hat er greate fortsjinsten foar hawn. Hy, de ienfâldige doarpsoannimmer, wie ek yn safier typearjend foar Fryslân, dat er as fûleinich „sneuper", as autodidakt mei talint mei eare neamd wurde koe ûnder de rige fan minsken dy't yn de lêste tsientallen fan jierren soarge hawwe dat de archeologyske kaert fan de Wâlden stikjes by bytsjes bleat lein waerd. De fynst fan de forneamde fûstbile fan Weinterp wie syn wurk en it resultaet fan syn warberens as stientsjesiker: in seldsume, greate samling, suver unyk. It is ek to hoopjen dat dit, syn libbenswurk, net forlern gean sil.

Yn gâns kranten en periodiken hat Van der Vliet ek, yn saeklik-biskriuwende of romantisearre foarm, de minsken op 'e hichte brocht mei it skiere forline sa't dat út stienfynsten sprekt. Forhalen en rymstikken binne der ek gâns fan syn hân forskynd; de lêste jierren hat ek ús krante geregeldwei fan syn warberens mei de pinne profitearje mocht.

Saterdeitomiddei sil it stoflik omskot yn Lippenhuzen to hôf brocht wurde. In freon fan de forstoarne, de hear S. J. van der Molen út Drachten, sil dêr de foargong hawwe.

Hein van der Vliet is to hôf brocht

Gâns in rigele minsken hat saterdeitomiddei yn Lippenhuzen oan Hein van der Vliet, forline wike sa hommels forstoarn, de lêste eare biwiisd. Yn de konsistoarje fan de herfoarme tsjerke hat, foarôf en nei de lêste gong, de hear S. J. van der Molen, dy't de lieding hie, wurden sprutsen ta de oantins fan de forstoarne, dy't yn sa mannich ding in man útmakke hat: yn syn deistich wurk, yn syn stúdzje en yn it bilibjen fan syn idéalen.

Us freon Van der Vliet wie, sa sei de hear Van der Molen, oars as oars, in persoanlikheit, gjin maklik minske faeks, mar immen dêr't men respekt foar ha moast. Njonken it humanitair idéalisme dat him eigen wie wist er him dochs ek binammen Fries, en de saek fan Fryslân en it Frysk wie him tinken mei.

Wiidweidich stie sprekker stil by de greate fortsjinsten fan de hear Van der Vliet as argeolooch. Sûnder mis sille de seldsume stienfynsten dy't er die him ek sprutsen hawwe fan it greate mystearje fan it ierdske bistean, sil er dreamd hawwe fan dingen dy't stjerlike eagen nea sjen sille, mar dy't him nòu forklearre binne. Syn libben lang hat Van der Vliet de gerjochtichheit neijage, de frede bitrachte en de wierheit tsjinje wold — meije dy trije, gerjochtichheit, frede en wierheit nou syn diel wêze, sa sei sprekker op it tsjerkhôf neidat de kiste sonken wie.

Taspraken waerden allinne hâlden yn 'e konsistoarjekeamer. Nei dat de hear Van der Molen jitris it wurd fierd hie en einige wie mei in tekst út it boek fan de Iepenbieringen, spriek alderearst de hear L. B. Bos út Burgum, dy't ôfskie naem fan syn freon en kollega mei hwa't er nei't er sei sa faek it fjild yn west hie op 'e sneup nei stienfynsten. De hear H. Klasema spriek as foarsitter fan de ôfdieling Lippenhuzen fan de blauwe N.V. in treflik wurd fan tank en greate wurdearring en eare yn Van der Vliet binammen de idéalist ek foar de blauwe saek. De hear E. Huisman út Nij Beets, foarsitter fan it Sintrael Drankwarkomité yn Opsterlân sleat him, mei út namme fan de F.P.C., by dizze wurden oan.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

3. Blijvend onderdak

In 1956 was Hein van der Vliet van plan te stoppen met zijn werk als aannemer om zich ten volle te kunnen wijden aan zijn hobby's. Het heeft niet zo mogen zijn. In de ochtend van 28 maart 1956 kwam hij geheel onverwacht op 66-jarige leeftijd in zijn woning te overlijden aan een hartaanval. Hij werd begraven te Lippenhuizen, het dorp waar hij was geboren en zijn hele leven had gewoond.
De begrafenis werd geleid door zijn vriend Sytze Jan van der Molen. Met hem had Hein van der Vliet samengewerkt bij de opsporing en beschrijving van Saksische huizen benoorden de Tjonger. Van der Molen had ook altijd belangstelling gehad voor zijn archeologische vondsten. De vuistbijl had hij dan ook al in 1939 mogen aanschouwen. Als publicist, journalist en folkorist was hij echter niet deskundig op het gebied van de archeologie.
In de bezettingsjaren sympatiseerde Van der Molen aanvankelijk op kulturele gronden met de nieuwe orde. Dat had vaak geleid tot heftige diskussies met Hein van der Vliet, maar de relatie was er niet door verbroken. In 1943 kwam Van der Molen tot inkeer en bedankte hij als sekretaris van Saxo-Frisia, wat een huiszoeking bij hem tot gevolg had.
De regionale pers besteedde ruim aandacht aan het overlijden en de begrafenis van Hein van der Vliet. Op de bladzijde hiernaast staan berichten uit de Leeuwarder Courant (29-3-56) en de Drachtster Courant (2-4-56).
In het tweede bericht over de begrafenis zijn de woorden van Van der Molen niet geheel juist weergegeven. Hij had namelijk gezegd:
Hein van der Vliet hat by syn libben de wierhyd socht, de gerjochtichhyd neistribbe en de frede betrachte. Meie dizze trije dan syn diel wêze, no't wy syn lichem ôfstien hawwe oan de grûn fan it gea, dat him sa djoer wie.
Op het graf van Hein van der Vliet kwam een grote kei te staan, een zwerfsteen, die hij zelf voor dit doel had bestemd.
In het als museum ingerichte kamertje in zijn huis in Lippenhuizen, bleef de vuistbijl van Wijnjeterp achter met al het andere, dat hij in zo'n twintig jaar had verzameld en waaraan hij zoveel tijd en geld had besteed. Wat moest daarmee gebeuren? In het laatst van zijn leven had hij al eens gesproken met bestuursleden van Plaatselijk Belang van Gorredijk, over een plek voor zijn verzameling in een eventueel op te richten oudheidkamer en had hij zijn hulp toegezegd bij de inrichting daarvan.
De nabestaanden konden zich verenigen met deze plannen en zo is de verzameling van Hein van der Vliet terecht gekomen in het op 15 september 1961 door burgemeester Harmsma geopende Oudheidkundig- en Natuurhistorisch Museum De Zuidoosthoek, gevestigd in de voormalige openbare lagere school te Gorredijk. De 650 zwerfstenen en de bijna 700 artefakten vonden een plaats in de aparte 'Hein van der Vliet Seal'. In een vitrine aan de wand prijken zijn duimstok en zijn vulpen als symbolen voor zijn beroep en zijn vrijetijdsbesteding. Met beide heeft hij succesvol gewerkt. Als aannemer was hij iemand die degelijk werk afleverde en de pen was zijn 'ark' (gereedschap) bij het schrijven voor kranten en tijdschriften over archeologie en geologie, over lokale geschiedenis of voor het maken van rijmstukken en verhalen. Ook zijn ex-libris *Jimmer sykjend* (altijd zoekende), dat zowel in letterlijke als in figuurlijke zin zo goed bij hem paste, vond daar een plaats.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

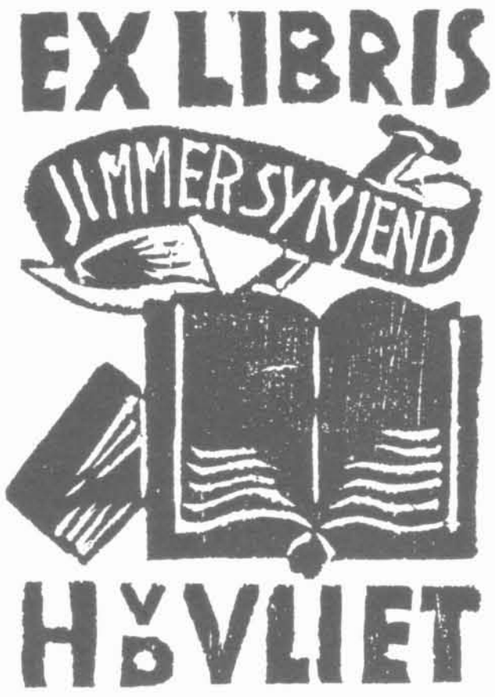

Van der Molen zei hierover bij de begrafenis:
Op it ex-libris dat er yn syn boeken plakte, liet er in lodde sette. Dy lodde kin men opfetsje as in symboal fan it sykjen nei de kultueren fan ús foarâlden, dêr't er him sa jerne yn bejaan mocht. Mar men kin dit ark ek beskôgje as it sinbyld fan syn geastlike persoanlikhyd, dy't dolde nei de boarnen fan wierhyd, frede en gerjochtichhyd.

Bij de inrichting van de Hein van der Vliet Seal hebben de amateur-geoloog L.B. Bos uit Noardburgum en de amateur-archeoloog P. Houtsma uit Waskemeer hun medewerking verleend en in samenwerking met de oudste zoon van Hein van der Vliet de stenen geïnventariseerd. Voor de *Beschrijvende Catalogus* hebben ze toelichtende artikelen geschreven. Hierin werd ook het volgende door de zoon geschreven levensbericht opgenomen:
Hein van der Vliet waard berne op 8 febrewaris 1890 te Lippenhuzen oan de Bûtewei. Hy wie noch mar njoggen jier, doe't syn heit kaam te ferstjerren en syn mem mei trije bern achterbleau. Gjin wûnder, dat Hein as âldste fan de bern sa gau mûglik nei de skoallejierren wat fertsjinje moast. Sa kaam er, hoewol syn belangstelling hiele oare kanten útgyng, as learjonge by timmerbaas Goasse Eppinga te Lippenhuzen. Fan moarns ier oant jûns let moast der doe skrept wurde en as de jongeseagen op 'e steiger al ris efkes de wrâld oereagen, rôp baas Goasse: 'Dû hoechst net te sjen wêr't de fûgeltsjes fleane.'
Hy waard dus timmerfeint, mitselder en letter mei broer Tamme en S. Dijkstra as kompagnons, oannimmer. Hiel wat suvelfabriken yn en bûten Fryslân ha hja ûnder hannen hân.
As fakman hat er syn paad goed skjinmakke, mar dochs gyngen syn ynteresses eigentlik oare kanten út en troch lêzen en selsstúdzje wist er him te ûntjaan. Idealist as er wie, waard er yn syn jonge jierren drankbestrider en oanhinger fan it sosjalisme fan Ferdinand Domela Nieuwenhuis. Letter die er wol ôfstân fan dy syn politike ideeën, mar dochs bleau dizze grutte figuer him altyd ta in foarbyld en hinge it pertret fan Domela altyd yn 'e keamer mei de spreuk de ûnder: 'Alleen hij die de vrijheid van anderen liefheeft, is zelf de vrijheid waard.'
Oan syn dea ta is Hein van der Vliet drankbestrider bleaun, hat er him ynteressearre foar de polityk, mar dochs soene syn fertsjinsten fral op in oar mêd komme te lizzen.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Yn 1935 kaam hy troch de fynst fan in stik fan in rindiergewei yn 'e Dolder te Stienwyk, doe't hja dêr in loads bouden, yn 'e kunde mei amateur-argeolooch H.J. Popping út Easterwâlde. Dêr seach er de samling stiennen wurktúchjes út de prehistoarje en dat wie de oanlieding om dêr sels mei te begjinnen. Yn in twintichtal jierren hat er troch oankeap, mar fral troch it sels sneupen en finen in unike samling by inoar brocht. De kroan op syn wurk wie wol it finen yn 1939 fan 'de fûstbile fan Weinterp' út it âld-paleolithicum, ien fan de alderearste stikken ark, dy't ea yn ús lân fûn binne.
Troch it yn 'e kunde kommen mei master L.B. Bos te Noardburgum, samler fan noardlike swerfstiennen út de iistiid, krige ek dat syn ynteresse. Ek hjiroer túgde er him fakliteratuer oan en krigen ek dizze stiennen syn waarme belangstelling. In rike samling, fral ôfkomstich út Drinte, wist er by inoar te bringen.
Yn krante en tydskrift hat er artikels skreaun oer de prehistoarje en oer de histoarje fan letter tiid fan de súd-easthoeke fan Fryslân. Hiel wat Saksyske hûzen benoarden de Tsjonger binne troch him opnommen en beskreaun.
Hy skreau lykwols net allinne skiedkundige en geakundige artikels, mar ek hiel wat rymstikjes en sketsen kamen der fan syn hân.
Yn 1956 woe er ophâlde mei timmerjen, doe soe der mear tiid komme foar syn leafhabberijen en syn skriuwerij. Dat hat net wêze mocht, de 28e maart 1956 is er hommels ferstoarn en wie der in ein kommen oan in tige warber libben.
Hein van der Vliet waard beïerdige yn Lippenhuzen, it doarp dêr't er syn hiele libben wenne hie en op syn grêf stiet de mânske swerfstien, dy't er dêr by syn libben al foar ornearre hie.

In 1962 heeft de familie Van der Vliet de verzameling overgedragen aan de gemeente Opsterland.

Opsterland koopt collecties „stenen"

De zich al geruime tijd in de oudheidkamer te Gorredijk bevindende verzameling archeologische werktuigen en zwerfstenen van wijlen H. van der Vliet, uit Lippenhuizen, zal gemeente-eigendom worden als de raad van Opsterland meegaat met het voorstel van b. en w. om voor respectievelijk ƒ 2000 en ƒ 2500 (samen dus ƒ 4.500) beide collecties aan te kopen. Deskundigen, zoals prof. dr. H. T. Waterbolk en de (ongenoemde) conservator van het Rijksmuseum van geologie te Leiden hebben gunstige adviezen uitgebracht.

Prof. Waterbolk zegt, dat de archeologische verzameling voortreffelijk geïnventariseerd is, dat zij steeds haar waarde voor de wetenschap zal behouden en dat zij zelfs een landelijk belang vertegenwoordigt. Daarom zegt de hoogleraar met genoegen te hebben vernomen, dat het de bedoeling is de heer G. Elzinga in het bestuur der oudheidkamer op te nemen. Wel wijst deze adviseur op het probleem, dat enkele zeer zeldzame stukken het bestuur een verantwoordelijkheid opleggen, die het in het algemeen niet zal kunnen dragen wegens gebrek aan toezicht. De betreffende stukken horen eigenlijk meer in een landelijk of tenminste provinciaal museum thuis. B. en w. gaan echter niet op deze belangrijke opmerking in, zodat het niet duidelijk wordt of het Fries Museum de bedoelde zeldzaamheden ook inderdaad in bruikleen zal ontvangen, wat overigens wel gewenst ware.

De conservator van Leiden prijst de geologische stenen als een zeer representatieve, volledige en mooie collectie van noordelijke kristallijne zwerfstenen, „een van de mooiste die ik tot nog toe in Nederland heb gezien".

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

De verzameling met de vuistbijl van Wijnjeterp had natuurlijk veel meer kunnen opbrengen bij verkoop buiten de provincie, maar moest naar de wens van Hein van der Vliet 'yn eigen gea' blijven.
In 1981 werd de verzameling in het huidige Streekmuseum Opsterlân opnieuw ingericht. In nieuwe vitrines werden de vondsten mooier en duidelijker gerangschikt. Een groot deel van de verzameling werd opgeborgen in laden, waar belangstellenden voor studiedoeleinden gebruik van kunnen maken.
Later, in 1988, is in opdracht van de Beeldende Kunstenaars Regeling Friesland op de wanden van de Hein van der Vliet Seal, als educatieve handleiding bij de kollektie, een vijftal grote panelen met tekeningen en teksten over de verschillende steentijdperioden aangebracht door Klaas Geertsma uit Groningen. Deze kleinzoon van Hein van der Vliet is ook amateur-archeoloog en bestuurslid van de APAN (Aktieve Praktijk Archeologie Nederland). De tekening op één van de panelen, het oud- en midden-Paleolithicum betreffende, is onderaan deze pagina verkleind weergegeven.

Zo leek het, dat het pronkstuk van de Hein van der Vliet Seal en van het Streekmuseum, of teminste de replica, zich in de nieuwe vitrine rustig kon laten bewonderen zonder veel opsmuk en zonder ophef van het feit dat Hein van der Vliet de vinder was. De originele vuistbijl is zo uniek, dat deze op een veilige plek wordt bewaard.

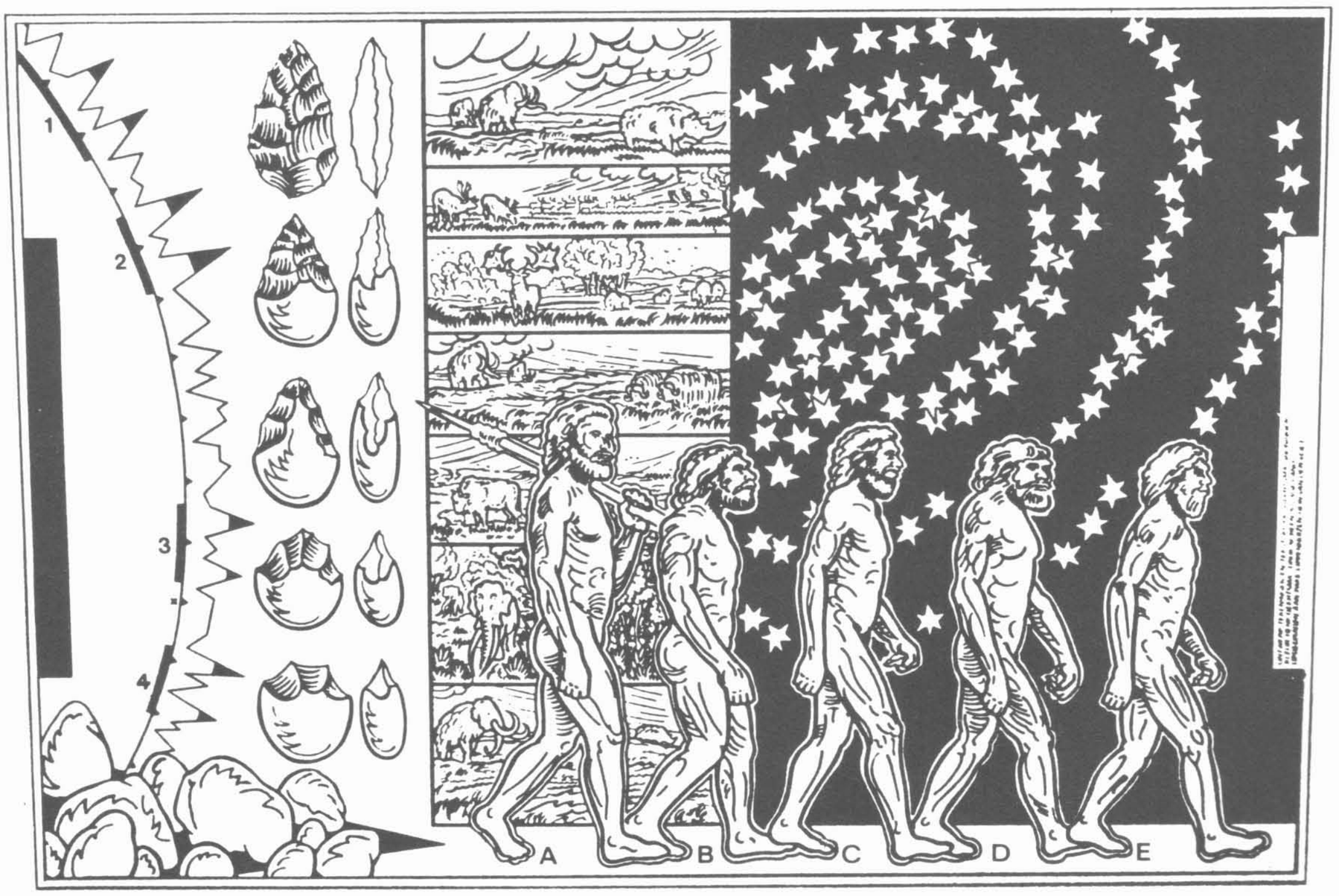

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

4. Donderslag bij heldere hemel

Op 31 mei 1990 werd de familie Van der Vliet onaangenaam verrast door een kop op de voorpagina van de Leeuwarder Courant. Als een vasstaand feit, zonder aanhalingstekens, zonder vraagteken, werd aangekondigd dat Hein van der Vliet niet de vinder van de vuistbijl van Wijnjeterp was:

Van der Vliet eiste ten onrechte vondst oude vuistbijl op

Van een onzer redacteuren

LEEUWARDEN - Het oudste ooit in Friesland gevonden gebruiksvoorwerp, de bekende vuistbijl van Wijnjeterp, is op een andere plaats gevonden dan tot dusverre altijd is gemeend. Bovendien is Hein van der Vliet, de Opsterlandse amateur-archeoloog, die de ontdekking van de steen steeds heeft opgeëist, helemaal niet de vinder. De steen is, zo staat vandaag in een verhaal in het tijdschrift De Neitiid, in 1946 gevonden door twee Wijnjewoudster jongens, Jappie Bouma en Brammetje Kieft.

Het bericht was gebaseerd op een stuk van Wouter van der Horst, conservator van It Bleekerhûs, een streekmuseum te Drachten. Het was gepubliceerd in De Neitiid (1990 no 2), een kwartaalschrift met nog geen 100 abonnees, onder redaktie van, en uitgegeven door Jan Post te Houtigehage. Ineens werd duidelijk wat Van der Horst de week daarvoor had bedoeld in zijn Bleekerhûskroniek onder het bekende vignet (Drachtster Courant 23-5-90):

Bovendien heb ik Jan Post beloofd deze week het meest geruchtmakende artikel uit mijn schrijversloopbaan te leveren voor zijn tijdschrift De Neitiid. Een enorme archeologische voetzoeker, waarmee ik meteen landelijk de aandacht vestig op onze andere knaller over steensculpturen uit de steentijd. Steengoed.

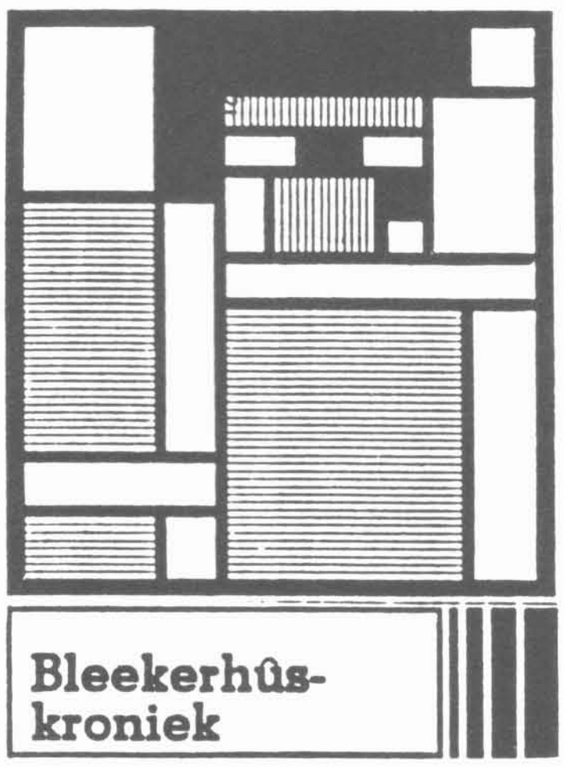

Streekmuseum Smallingerland
''It Bleekerhûs''

Moleneind N.Z. 14
9203 ZP Drachten
Telefoon 05120 - 15647

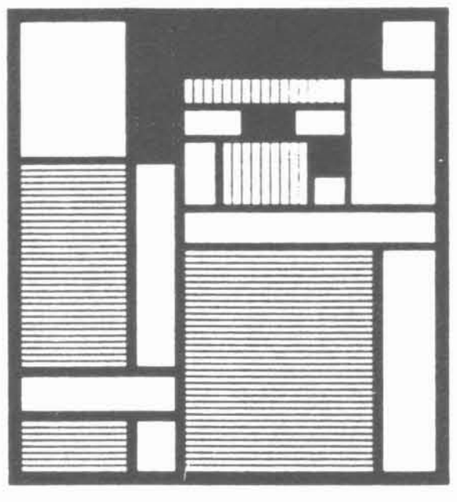

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Het bewuste artikel in De Neitiid begint met de kop:
MET WELKE VUISTBIJL OP TAFEL???
Over een historicus met een slecht geheugen.
Van der Horst gaat verder met het noemen van een aantal publikaties over de vuistbijl waar hij uit zal citeren. Hij schrijft: *Omdat deze vuistslag waarschijnlijk ook buiten Friesland na zal dreunen, citeer ik een Nederlandstalige versie.*
Hij neemt vervolgens gedeelten uit het artikel van Hein van der Vliet in *Publikatie XII* van de Ned. Geologische Vereniging, dat in haar geheel is opgenomen aan het eind van hoofdstuk 2 van dit boek (pagina 20 e.v.). De rest van het artikel van Van der Horst in De Neitiid volgt hier:

Jaren verstreken. **Tjerk Vermaning** raakte gebiologeerd door deze vuistbijl en bestudeerde de "geotoop". Hij geloofde niet in de eenzaamheid van dit stenen gereedschap. Als daar, in die geologische situatie, een artefact gevonden werd, dan moesten er elders in Nederland meer zulke vindplaatsen zijn.
Vlak voor zijn dood, toen wij in zijn woonboot bij Assen de expositie van zijn Friese bodemvondsten in It Bleekerhûs bespraken, zei hij me: "Meer dan tien jaar heb ik tevergeefs gezocht. Steeds meer kreeg ik het idee, dat er iets niet klopte. Allerlei omstandigheden spelen een rol: b.v. de hoogte van de woonstede, de grondsoorten van de aardlagen, de afstand naar drink- en viswater en de richting van de helling. Ze zaten net als wij het liefst uit de wind en in de zon. Toen ik dat gereconstrueerd had, kwam ik tot de conclusie dat ik verkeerd zocht."
Ik herinner me nog, dat hij merkte, dat ik als leek hem niet helemaal kon volgen en daarom onverwacht afsloot met een kwinkslag: "Op steenworp-afstand is in de archaeologie heel ver."

Toen dacht ik, dat het sloeg op de kwestie **Dick Stapert**. (Want er is eigenlijk geen kwestie Tjerk Vermaning.) "We kennen slechts een tiental onbetwistbare vondsten uit de noordelijke helft van Nederland. Bovendien zijn ze geïsoleerd, en niet in de oorspronkelijke aardlaag (in situ) aangetroffen." (Intermediair 14-9-79)
Hoe moet Dick Stapert na zo'n volzin verder leven? Nu Dr. Henk Kars in het voorlopig rapport van zijn wetenschappelijk onderzoek de Groningse werkwijze eufemistisch "bijna misdadig" noemde.
Maar Tjerk Vermaning bedoelde het letterlijk: op een steenworp afstand. Want weer verstreken enkele jaren. Ik verhuisde van Drok-drok-Drachten naar het rustige en rustieke Wijnjewoude en ontmoette daar **Cor Stigter**, de koster van het oude kerkje van Duurswoude. Ik organiseerde een paar culturele evenementen met hem. Een lezing en een tentoonstelling.
Tijdens de inrichting van die expositie hadden we het over het nieuwe wooncentrum, waarvoor ik de naam "Op den Duur" had ingezonden: We komen bij leven en welwezen op den duur allemaal in een bejaardenwoning terecht, én het is een woordspeling op de oude naam Duurswoude.
We hadden het over vriendjespolitiek, dat vaak de verkeerde mensen met de eer strijken. Toen vroeg Cor: "Weet je dat de vuistbijl van Wijnjeterp niet door Hein van der Vliet is gevonden?"
Ik viel echt even stil.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

De rest van dit verhaal zou ik niet geschreven kunnen hebben zonder de hulp van Cor Stigter, die dorpsarchieven aansleepte, bibliotheken afstroopte en mij in kontakt bracht met **Jappie Bouma**.

Jappie Bouma is nu 60 jaar. Hij weet alles over Wijnjewoude. Hij heeft b.v. een heerlijk foto-archief, zodat ik terug kon zien, hoe ons huis er vroeger uitzag. En: "Of ik misschien het olieverf dat Nakke Nieuwenhuis van zijn huis had geschilderd eens schoon kon maken?"
Jappie was toen 15. Ze gingen met hun handdoek onder de arm richting Koningsdiep. Maar laat ik het wéér letterlijk citeren, uit de brief van zijn jeugdvriend **Brammetje Kieft**, zoon van "Meester Kieft", een begrip in Wijnjewoude:

Harderwijk, 13 mei 1990.

Beste Jaap,

Ik was blij verrast een brief van jou te ontvangen. Natuurlijk herinner ik me de vondst van de vuistbijl als de dag van gisteren. Het was voorzover ik me herinner vlak voor het eind van de oorlog.

Op een dag zwierven jij en ik samen langs één van de "boerereden" richting Koningsdiep - oftewel "Ald Djip". Of het nu een "reed" was over het land van boer Sijtsma of boer Ten Hoor, dat laat ik in het midden. Met jou erbij, jij bent daar tenslotte blijven wonen en ik ben al 35 jaar weg uit Wijnjeterp, zou ik het waarschijnlijk wel weer terug kunnen vinden, hoewel de ruilverkaveling daar natuurlijk ook plaatsgevonden heeft.

Tijdens onze tocht schopte ik met mijn klompen tegen een steen aan. Jij raapte hem op en jij was het ook die er wat biezonders in zag. Wij ermee naar de bovenmeester, mijn vader. Hij wist het niet. Toen zijn we ermee naar de dominee gegaan. We zijn zelfs nog bij Ds C. Boon op de studeerkamer geweest. Voor ons toen een heiligdom. Daar werd Gods Woord verklaard! Geopenbaard! Ook de dominee wist het niet of had geen interesse.

Nu woonde er op het dorp ook een melkboer. Andries v.d. Bos. Iemand die veel nadacht over tijd en eeuwigheid. Een intelligent man. Zeer geinteresseerd in natuurverschijnselen. Niet alleen interesse in oude stenen enz., maar ook in de loop der sterren en wat dies meer zij.

Aan deze Andries v/d Bos hebben we toen deze steen, de vuistbijl, verkocht voor één tabaksbon. Voor die tabaksbon heb jij toen een paar pakjes sigaretten gekocht en eerlijk met mij gedeeld. Als ik mij goed herinner was het merk Leicester en/of Kongsi. Dat A v/d Bos deze vuistbijl aan Van der Vliet in Lippenhuizen heeft gegeven of verkocht was me bekend: Mijn vader heeft me later verteld dat "de steen" in een museum in Leeuwarden lag.

Ik heb bovenstaand verhaal als leraar geschiedenis vaak aan de leerlingen verteld. (.....)

w.g. A. Kieft

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Natuurlijk heb ik álle gegevens gecontroleerd. En de twee heren gevraagd of ze bij hun verhaal bleven als ik het publiceerde. Ik kon op hen rekenen.

Een paar aanvullingen op de brief:
Eerst dacht ik, dat de bewuste vuistbijl dus helemaal niet in Wijnjeterp, maar in Duurswoude gevonden was. Voor mijn begrip lag de grens tussen deze twee samengevoegde dorpen bij de provinciale weg. Dat bleek een vergissing. De grens lag veel meer richting Bakkeveen. De scheiding liep z-vormig: ongeveer Loksleane-Merkebuorren-Mounleane.

De heer Bouma vulde, toen hij, Cor Stigter en ik de echte lokatie bezochten, nog aan: Het was vroeger grasland geweest, maar de boeren moesten van de Duitsters rogge verbouwen en de weilanden waren "gescheurd".
"Hier was het ongeveer. Ik heb de steen eerst nog weggegooid, maar later zijn we hem weer gaan zoeken, want ik voelde dat het een heel bijzondere steen was."

"Maar waarom reageerden jullie niet, toen Hein van der Vliet met zijn publicaties kwam?" vroeg ik, nog steeds prikkend en zoekend naar zwakke schakels in zijn verhaal.
"Ach, wij waren maar van die jongens en Van der Vliet was een autoriteit, en bovendien een heel moeilijke kerel. Maar het stak ons wel, dat hij goede sier maakte met onze vuistbijl."

Dat Hein van der Vliet niet makkelijk was, schreef zelfs zijn vriend, de bekende folklorist S.J. van der Molen in zijn necrologie in 1956: "Dizze man wie oars as oars. In man dy't der utkipte, in persoanlikhyt. Net in maklik minske. Mear as ien is wol ris tsjin him oanbotst en dan joech er net mei. Ja, dat hat men no ienris bij mannen, dy't in man utmeitsje."
Geen makkelijk mens. Meer dan één is wel eens tegen hem opgebotst en dan gaf hij niet mee....

Andries van den Bos werd in de volksmond "Anders Sûpekarre" genoemd. Hij is enkele jaren geleden overleden. Hij behoorde tot de intelligentia van het dorp en schreef voor diverse kranten. Bij toneelvoorstellingen had hij b.v. altijd gratis toegang. Hij legitimeerde zich dan met zijn karakteristieke: "Corréééésspondent".

De mededeling van Meester Kieft aan zijn zoon is niet helemaal correct: In het Fries Museum ligt een replica van de echte vuistbijl. Ook in de vitrine in Gorredijk ligt een replica. De echte wordt in de kluis bewaard.

Dan nu de hamvraag: Wie spreekt er nu de waarheid?

Daarvoor twee citaten uit handschriften van Hein van der Vliet, weer aangedragen door Cor Stigter uit zijn dorpsarchief.

1. In de herfst van 1940 beschrijft Hein van der Vliet de afgraving van "De grêfhichte to Wijnterp oan'e Poaswei by Sparjebird." Hij eindigt zijn verslag van elf pagina's aldus: (ik vertaal)

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

"In het zandlichaam van de grafheuvel vonden we ook nog verscheidene bewerkte steentjes uit oudere tijden. Vreemd, dat er in het veld bij de grafheuvel zulk materiaal helemaal niet gevonden is.
De opgraving werd bijgewoond door de heer S.J. van der Molen voor Hepkema's Krant en een fotograaf van het Leeuwarder Nieuwsblad.
Verder waren er nog de Direkteur van het Fries Museum Dr. Wassenberg en zijn assistent, de heer Penning.
De opgraving stond onder leiding van de heren Hindrik Jan Popping van Oosterwolde en Hein van der Vliet van Lippenhuizen."

Het door Van der Vliet bijgeleverde schetskaartje geeft precies de plek aan waar hij, volgens zijn zeggen, in 1939 de beroemde vuistbijl gevonden moet hebben. Toch schrijft hij in 1940:
"Vreemd, dat er in het veld bij de grafheuvel zulk materiaal helemaal niet gevonden is."
En dat kunnen wij in 1990 spottend beamen: Vreemd. Heel vreemd!

2. In 1942 noteert Hein van der Vliet in een handschrift van 28 pagina'a (Us omkriten yn'e foar- en ierhistourje) al zijn bodemvondsten. Alle archaeologische tijdperken passeren de revue. Uitvoerig gaat hij weer in op de grafheuvel "aon'e Poasen". Maar weer geen letter over zijn beroemde vuistbijl.
De reden lijkt duidelijk: Hein van der Vliet koopt pas in 46/47 de bijl van Andries van den Bos. Andries heeft de jongens wel uitgeluisterd, waar ze de steen gevonden hadden, maar ze realiseerden zich bijna onmiddellijk, dat, wanneer Anders Sûpekarre er een tabaksbon voor over had: "die stenen geld waard waren". Ze hebben de juiste lokatie niet verteld, maar zijn later zelf nog aan het zoeken gegaan. "We vonden wel vuurstenen, en we hebben geprobeerd er vuistbijlen van te maken, maar dat lukte niet."

Combinerend en deducerend vond Hein van der Vliet een geschikte vindplaats. Hij zal eerst tevergeefs Andries van den Bos leeggemolken hebben. En hij moest de zaak wel antedateren: "Die vuistbijl? Door anderen gevonden? Onzin. Die heb ik al sinds 1939!"
Er waren in 1939 nieuwe waterlossingen gegraven, om de ontginning van het moerassige heideveld bij de Poasen mogelijk te maken: "uit de bovengekomen leemlaag", was zijn meesterlijke vondst.
Van der Vliet vergat zijn verhaal uit 1940, over de grafhoogte. Dat was een blunder. Historici moeten een goed geheugen hebben.

De wierheid hat in skel lûd.
Het pijnlijkste uit deze geschiedenis is niet de afgang van een overigens zeer verdienstelijk sneuper. Maar dat de vondstomstandigheden van deze "Mandelförmiger Faustkeil" (Van Giffen 1954) "bewijzen" waren, die in 1975 zouden leiden tot een veroordeling van Tjerk Vermaning wegens vindplaatsvervalsing.
"De vuistbijl van Schr. had echter voor, dat het vast stond, dat hij ter vindplaats diep uit de grond kwam, terwijl de vuistbijl van Ubach een oppervlaktevondst was." Ha, ha. Ik zie Dr. Bohmers er 10 jaar later weer graven, zijn gejatte proefschrift onder de arm. Een mooi gezelschap! Een wetenschappelijke giller.

Wouter van der Horst
Wijnjewoude, 24-5-90

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

jeterp juist een gevolg was van een vindplaatsvervalsing en aan die zogenaamde vindplaats, die onechte vindplaats, zijn allerlei kenmerken toegeschreven, die vervolgens op de stenen van Tjerk Vermaning ontbraken. Dus zou Tjerk Vermaning zich aan vindplaatsvervalsing hebben schuldig gemaakt. Als nu dus het vergelijkend materiaal, op zich zelf niet een vervalsing maar vindplaatsvervalsing aan zich heeft kleven, dan verlies je elke juridische grond, elke wetenschappelijke grond ook, om het materiaal van Tjerk Vermaning voor vals te verklaren.

De belangstelling van Van der Horst voor Vermaning is te verklaren uit het feit, dat It Bleekerhûs in 1987 een kollektie van de omstreden amateur-archeoloog heeft aangekocht. Die aankoop vond Vermaning zelf ook een handige zet (L.C. 24-7-86):

Men koopt de stenen voor een belangrijk deel, omdat ik ze heb gevonden. Een aandenken aan Vermaning. Maar dat niet alleen. Want ergens is het ook een commerciële zet. Die voorwerpen gaan op den duur natuurlijk een trekpleister vormen voor een museum, als de tijd er is dat ik er niet meer ben.

Op vrijdag 23 juli 1976 heb ik zelf uitvoerig met Vermaning gesproken in Oldeberkoop, waar hij in het kader van 'De Open Stal' zijn vondsten tentoonstelde. Hij vertelde toen dat Hein van der Vliet zijn grote voorbeeld was geweest.

Ook in de film, die o.a. in 1987 bij de opening van de Vermaning-expositie in It Bleekerhûs werd vertoond, zei hij (volgens opgave van zijn vriendin Betsie Hindriks):

Maar toen ik op een gegeven moment, in '57 is dat geweest, te horen kreeg dat er een vuistbijl was gevonden uit veel oudere tijden, boeide mij dat veel meer. Toen ben ik op een gegeven moment naar de oudheidkamer gegaan en daar lag die vuistbijl, die gevonden was door wijlen de heer H. van der Vliet uit Lippenhuizen, die lag daar in de vitrine. Een stuk waar toen een ouderdom aan toegeschreven werd door archeologen van 50.000 jaar, dat was geen kleinigheid. Ik ben toen systematisch gaan zoeken.

Merkwaardig genoeg duikt ook hier weer het vaker door Vermaning genoemde en door anderen in publikaties overgenomen jaar 1957 op, terwijl het museum met de verzameling van Hein van der Vliet pas in september 1961 open ging. Hij is er later inderdaad een keer is geweest (L.C. 13-6-75):

Daar weet de 83-jarige Hendrik Heringa, oud-voorzitter van de oudheidkamer en nog steeds bijzonder aktief voor de stichting, van mee te praten. Zo'n tien-twaalf jaar geleden kwam Tjerk naar Gorredijk. 'De boel wie sluten, mar ik bin hjir mei him hinnestapt. Hy hat de hiele saak opnommen en yn it bysûnder dy bile. Hy hie einliks allinne mar oandacht foar dy bile,' vertelt Heringa.

Tenslotte volgt hier nog een citaat over de vuistbijl van Wijnjeterp uit het boek *Tjerk Vermaning, een leven tussen stenen* van Pieter Terpstra:

De ene geleerde zei, dat de steen van elders moest zijn vervracht, omdat het onwaarschijnlijk was dat hij in Friesland zou thuishoren. Een ander dacht zelfs aan bedrog; de vuistbijl kon best uit het buitenland afkomstig zijn. Maar daar hechtte niemand die Van der Vliet kende, geloof aan: de man stond alom bekend als eerlijk en integer. De vondst werd dan ook in 1949 officiëel erkend.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

jeterp juist een gevolg was van een vindplaatsvervalsing en aan die zogenaamde vindplaats, die onechte vindplaats, zijn allerlei kenmerken toegeschreven, die vervolgens op de stenen van Tjerk Vermaning ontbraken. Dus zou Tjerk Vermaning zich aan vindplaatsvervalsing hebben schuldig gemaakt. Als nu dus het vergelijkend materiaal, op zich zelf niet een vervalsing maar vindplaatsvervalsing aan zich heeft kleven, dan verlies je elke juridische grond, elke wetenschappelijke grond ook, om het materiaal van Tjerk Vermaning voor vals te verklaren.

De belangstelling van Van der Horst voor Vermaning is te verklaren uit het feit, dat It Bleekerhûs in 1987 een kollektie van de omstreden amateur-archeoloog heeft aangekocht. Die aankoop vond Vermaning zelf ook een handige zet (L.C. 24-7-86):

Men koopt de stenen voor een belangrijk deel, omdat ik ze heb gevonden. Een aandenken aan Vermaning. Maar dat niet alleen. Want ergens is het ook een commerciële zet. Die voorwerpen gaan op den duur natuurlijk een trekpleister vormen voor een museum, als de tijd er is dat ik er niet meer ben.

Op vrijdag 23 juli 1976 heb ik zelf uitvoerig met Vermaning gesproken in Oldeberkoop, waar hij in het kader van 'De Open Stal' zijn vondsten tentoonstelde. Hij vertelde toen dat Hein van der Vliet zijn grote voorbeeld was geweest.

Ook in de film, die o.a. in 1987 bij de opening van de Vermaning-expositie in It Bleekerhûs werd vertoond, zei hij (volgens opgave van zijn vriendin Betsie Hindriks):

Maar toen ik op een gegeven moment, in '57 is dat geweest, te horen kreeg dat er een vuistbijl was gevonden uit veel oudere tijden, boeide mij dat veel meer. Toen ben ik op een gegeven moment naar de oudheidkamer gegaan en daar lag die vuistbijl, die gevonden was door wijlen de heer H. van der Vliet uit Lippenhuizen, die lag daar in de vitrine. Een stuk waar toen een ouderdom aan toegeschreven werd door archeologen van 50.000 jaar, dat was geen kleinigheid. Ik ben toen systematisch gaan zoeken.

Merkwaardig genoeg duikt ook hier weer het vaker door Vermaning genoemde en door anderen in publikaties overgenomen jaar 1957 op, terwijl het museum met de verzameling van Hein van der Vliet pas in september 1961 open ging. Hij is er later inderdaad een keer is geweest (L.C. 13-6-75):

Daar weet de 83-jarige Hendrik Heringa, oud-voorzitter van de oudheidkamer en nog steeds bijzonder aktief voor de stichting, van mee te praten. Zo'n tien-twaalf jaar geleden kwam Tjerk naar Gorredijk. 'De boel wie sluten, mar ik bin hjir mei him hinnestapt. Hy hat de hiele saak opnommen en yn it bysûnder dy bile. Hy hie einliks allinne mar oandacht foar dy bile,' vertelt Heringa.

Tenslotte volgt hier nog een citaat over de vuistbijl van Wijnjeterp uit het boek *Tjerk Vermaning, een leven tussen stenen* van Pieter Terpstra:

De ene geleerde zei, dat de steen van elders moest zijn vervracht, omdat het onwaarschijnlijk was dat hij in Friesland zou thuishoren. Een ander dacht zelfs aan bedrog; de vuistbijl kon best uit het buitenland afkomstig zijn. Maar daar hechtte niemand die Van der Vliet kende, geloof aan: de man stond alom bekend als eerlijk en integer. De vondst werd dan ook in 1949 officiëel erkend.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

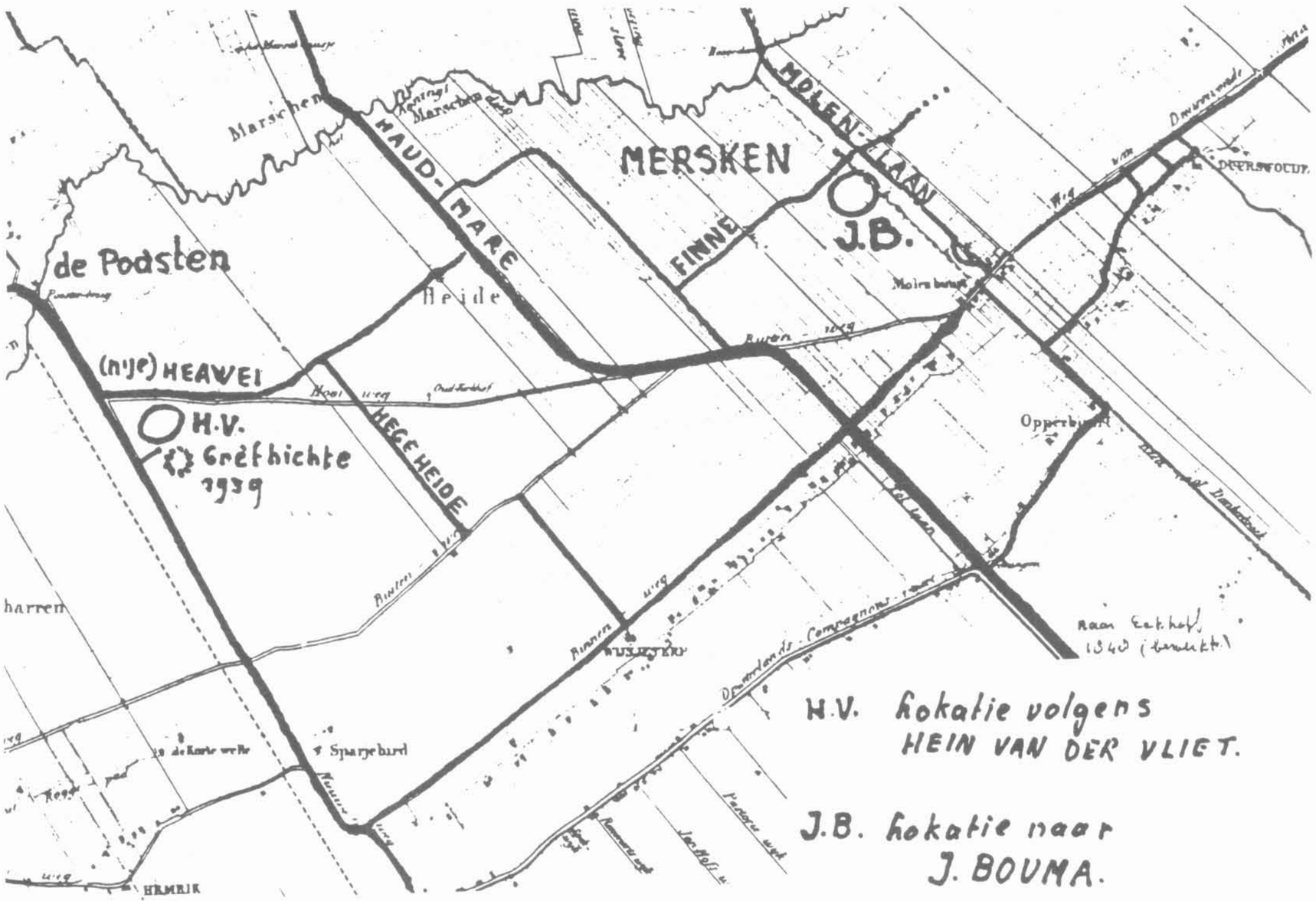

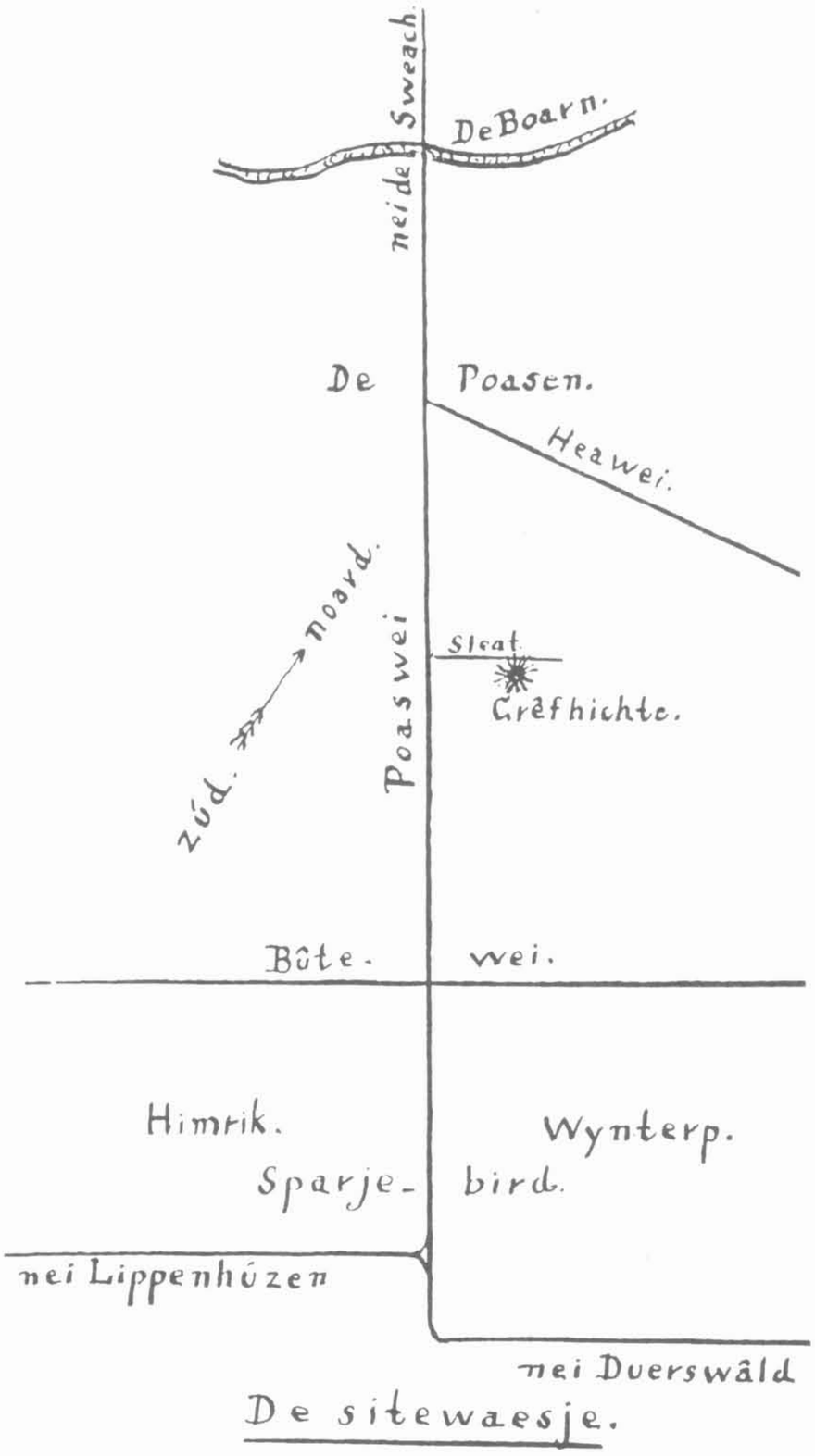

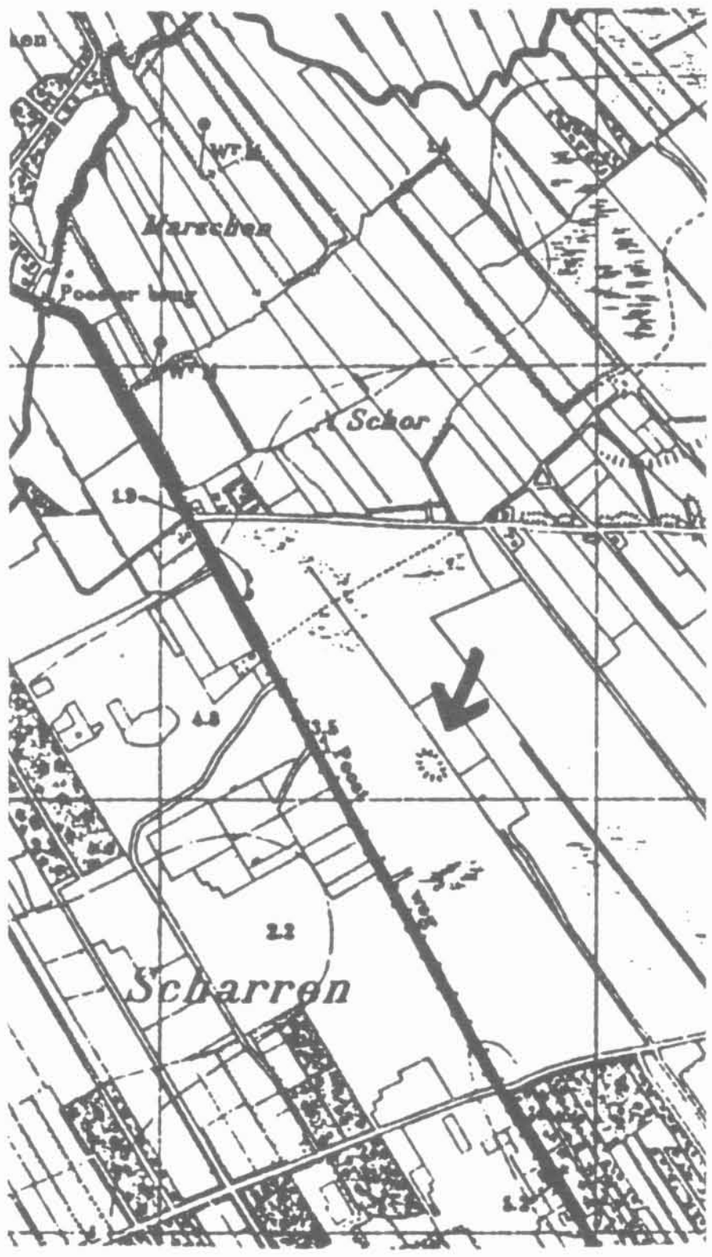

DE EXACTE PLAATSING
Top. kaart 1927.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

5. IJzersterke bewijzen

Voor de beschuldiging van vindplaatsvervalsing door Hein van der Vliet had Wouter van der Horst, naar hij beweerde in de Leeuwarder Courant van 23 juni 1990, *ijzersterke bewijzen.* Die bewijzen waren:

1. Bij de beschrijving in een handschrift, gedateerd herfst 1940, van de afgraving van de grafheuvel aan de Poostweg in augustus van het jaar daarvoor, wordt de vuistbijl niet genoemd:
Yn it sânlichem fan 'e grêfhichte fûnen wy ek noch ferskate bewurke stientsjes út in earder tiid. Frjemd, dat der yn it fjild by de grêfhichte sok spul net fûn is.
Dat Hein van der Vliet de vuistbijl niet vermeldt, is eenvoudig te verklaren uit het feit, dat deze helemaal niet in het veld bij de grafheuvel werd gevonden, maar een halve kilometer noordelijker, bij de Hooiweg. Van der Horst baseert zich in De Neitiid namelijk op een onjuiste situatieschets, waarin de grafheuvel veel te dicht bij de Hooiweg is getekend. Het verschil met de situatieschets van Hein van der Vliet in het geciteerde handschrift is onmiskenbaar als we beide schetsen hiernaast bij elkaar zien. Het lijkt wel of er opzet in het spel is.

2. *In 1942 noteert Hein van der Vliet al zijn bodemvondsten. Geen letter over zijn beroemde vuistbijl. De reden lijkt duidelijk: Hein van der Vliet koopt pas in 1946/1947 de bijl van Andries van den Bos*, schrijft Van der Horst in De Neitiid. Bedoeld wordt een handschrift van Hein van der Vliet uit begin 1943, getiteld *Us omkriten yn 'e foar- en ierhistoarje. In bydrage ta de skiednis fan 'e Súd-Easthoeke fan Fryslân.* Ook hier zet Van der Horst de lezer, al dan niet bewust, op het verkeerde been. Zoals de titel al aangeeft, is dit niet een compleet overzicht van zijn bodemvondsten tot dan toe, maar een algemeen verhaal over de vroegste geschiedenis van de Zuid-Oosthoek van Friesland, waarin zowel vondsten van hem, als van anderen (o.a. Popping en Siebinga) aan de orde komen. Op de eerste pagina kunnen we bovendien lezen:
It is net wier dat it noch mar sa'n grutte twatûzen jier ferlyn is, dat hjir foar it earst minsken wennen, nee - foar tweintichtûzen jier en faaks noch wol folle earder, wiene hjir al minsken. It wienen de paleolityske, dat is de âld-stientiidminsken, dy't hjir doe tahâlden.
Voor twintigduizend jaar, en wellicht nog wel veel eerder, waren hier al mensen, schrijft hij, doelend op het oud- (tegenwoordig midden-) paleolithicum, de periode waaruit zijn vuistbijl stamt. Omdat uit deze periode toen nog geen enkel ander artefakt in Zuid-Oost Friesland bekend was, zou dit wel eens een bescheiden verwijzing naar zijn eigen vondst kunnen zijn.
Dat hij de vuistbijl niet noemt in dit verband, is eenvoudig te verklaren. Hein van der Vliet was voorzichtig met beweringen, en de Wijnjeterper steen was in 1942 nog niet als paleolithisch artefakt erkend door deskundigen (zie hoofdstukken 1 en 2). Halbertsma zegt daarover in een brief aan Hein van der Vliet jr.:
Fanwegen dy ûnwissichheid hat Jins pake foar dy besite fan Van Giffen ek nea wat oer de fûstbile skreaun, dêr wie hy fiersten te beskieden foar. Hy hie lykwols al in grut eargefoel - it is útsletten dat sa'n karakter ta sokke mislike dingen by steat wie as Van der Horst mient - hy moat him skamje.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

3. De verklaring van 'de jongens' Brammetje en Jappie over hun vondst. Wat Kieft betreft, is dat de in De Neitiid afgedrukte brief van 13 mei 1990.
Op 1 juli 1990 schrijft Kieft echter aan Hein van der Vliet jr.:
Ik kan onmogelijk vaststellen waar de waarheid ligt. De heer Van der Horst schijnt twee levende getuigen te hebben met betrekking tot de door ons gevonden steen. Laat hen spreken! Daar zou wellicht de oplossing van een eventueel misverstand kunnen liggen. Voor u en de familie hoop ik, dat deze kwestie tot een bevredigende oplossing komt.
Dat is dus heel iets anders dan een verklaring dat hij de vuistbijl van Wijnjeterp gevonden heeft!

Een verklaring van Bouma, dat hij de vinder is van de vuistbijl, die in Gorredijk in het museum ligt, zal er ook wel niet komen. Er zijn namelijk getuigenverklaringen van verschillende personen aan wie hij heeft verteld hoe de steen er uit zag.
Bij een bezoek dat Ernst Huisman uit Beetsterzwaag en Sybren Maat uit Gorredijk op 27 juni 1990 aan Bouma brachten in verband met hun gezamenlijke studie naar toponiemen (veld- en streeknamen), begon Bouma uit zichzelf over de vuistbijl-kwestie. Hij gaf daarbij een beschrijving van de steen, die hij in 1945 samen met Kieft had gevonden. Omdat die beschrijving niet van toepassing kon zijn op de vuistbijl van Wijnjeterp, namen beide heren twee dagen later een steen uit de nalatenschap van Hein van der Vliet mee, die enigszins voldeed aan Bouma's beschrijving. Het was volgens Bouma niet de indertijd door hen gevonden steen. Uit zijn woorden was echter wel duidelijk geworden, dat hun steen ook niet de vuistbijl van Wijnjeterp kan zijn geweest.
Naar aanleiding hiervan verklaarden Huisman en Maat (3-9-90):
(...) dat Jacob Bouma, wonende (...) te Wijnjewoude, die als veertienjarige jongen samen met de elfjarige Abraham Kieft in Wijnjeterp een in hun ogen opmerkelijke steen vond, aan hen op woensdag 27 juni 1990 als afmeting van die steen tussen zijn handen een afstand van ongeveer 25 centimeter aanwees en daarbij verklaarde: 'der siet in greep yn' en 'hy wie grizich fan kleur'.
Op vrijdag 29 juni 1990, toen ondergetekenden aan Bouma een door G. van der Weide-van der Vliet verschafte steen toonden, die van haar vader Hein van der Vliet afkomstig is en aan de door Bouma gegeven beschrijving leek te voldoen (voor een leek ook veel meer opvallend dan de werkelijke vuistbijl), was Bouma's commentaar: 'Nee, dat is him net. Hy hie wol sawat dy lingte, mar wie rjochter.'
De aan Bouma getoonde steen had een lengte van 20 centimeter, terwijl de vuistbijl van Wijnjeterp slechts 12,5 centimeter lang is.
Het antwoord van Bouma in De Neitiid op de vraag van Van der Horst in De Neitiid, waarom zij niet reageerden toen Hein van der Vliet met zijn publikaties kwam, is ook niet erg overtuigend:
Ach, wij waren maar van die jongens en Van der Vliet was een autoriteit en bovendien een heel moeilijke kerel. Maar het stak ons wel dat hij goede sier maakte van onze vuistbijl.
Toen Van der Vliet eind 1951 de vondst van de vuistbijl publiceerde, was Bouma echter al 21, en dus bepaald niet meer één 'van die jongens'.
Van der Horst meent de woorden van Bouma over Hein van der Vliet te moeten versterken, en schroomt niet daarvoor zijn necrologie aan te halen, waarin S.J. van der Molen o.a. schreef:

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Dizze man wie oars as oars. In man dy't der útkipte, in persoanlikhyd. Net in maklik minske. Mear as ien is wolris tsjin him oanbotst en dan joech er net mei. Ja, dat hat men no ienris by mannen, dy't in man útmeitsje.
Van der Horst verkort en vertaalt dat even voor u als volgt:
Geen gemakkelijk mens. Meer dan één is wel eens tegen hem opgebotst en dan gaf hij niet mee...
Van der Molen bedoelde dit uiteraard niet negatief, integendeel.
Kieft in de eerder genoemde brief:
Wel heb ik zo mijn bedenkingen over de manier, waarop sommigen van de pers met de vuistbijlkwestie aan de haal zijn gegaan. In één van de artikelen komt naar voren, dat uw grootvader door ons als een boeman zou worden beschouwd, wat ons verhinderd zou hebben kontakt met hem op te nemen in de jaren rond 1950. Hier is mij echter niets van bekend. Daar distantieer ik me dan ook volledig van.

Er bestaat ook geen verklaring van Andries van den Bos ('Anders Sûpekarre'), aan wie de twee jonges de door hen gevonden steen uiteindelijk hebben verkocht voor een tabaksbon. Wel is er een brief van zoon Anne van den Bos aan Wouter Van der Horst, gedateerd 29 augustus 1990:
Op uw verzoek, hier mijn verhaal over wat ik mij herinner van de steen welke mijn vader, Andries van den Bos, in 1945 van de jongens Jappie en Bram heeft gekocht of gekregen door ruiling van een tabaksbon, dat weet ik niet meer, en enkele jaren daarna in zijn bezit heeft gehad, en welke later naar hr. Hein van der Vliet is gegaan (gegeven of verkocht, dat weet ik ook niet).
Van die 'enkele jaren' maakt Van der Horst steeds 'twee jaar' omdat het anders niet past in zijn bewijsvoering. Volgens het gastenboek was dokter Siebinga op 7 december 1947 immers in Lippenhuizen geweest om de vuistbijl te bekijken. De door de beide jongens gevonden steen moest daar toen natuurlijk al aanwezig kunnen zijn!
Omdat we veronderstelden dat hij één van de 'twee levende getuigen' van Van der Horst zou kunnen zijn, die door Kieft werden genoemd, hebben mijn zoon Hein en ik een bezoek gebracht aan Anne van den Bos in Almere. Hij zei toen niet te willen spreken over 'de steen' maar over 'een steen', die zijn vader naar Lippenhuizen heeft gebracht. We hadden een zestal stenen meegenomen uit de kollektie van Hein van der Vliet die min of meer voldeden aan Bouma's beschrijving van de door hem in 1945 gevonden steen. Van den Bos schrijft hierover in eerder genoemde brief:
Ik heb de heren Van der Vliet een omschrijving gegeven, zoals ik die nog uit mijn herinnering wist, en dat was een steen in de vorm van een pruimepit, en niet één van de stenen die zij bij zich hadden, leek daar op.
Nieuwsgierig geworden, ik had DE VUISTBIJL nog nooit gezien, ben ik, ik meen 8 augustus j.l., naar het museum in Gorredijk gegaan, om dat wonder te bekijken. En dan zeg ik nu, mijn omschrijving was zo slecht nog niet.
Wat vorm en grootte betreft, lijkt DE VUISTBIJL veel op de steen die mijn vader heeft gehad, maar ik zou niet durven beweren dat het dezelfde steen is, want het is allemaal al zoveel jaren geleden, dat ik mij zeker niet aan een dergelijke uitspraak zal wagen.
Even onzeker is het feit, dat Andries van den Bos met zijn steen naar Hein van der Vliet in Lippenhuizen is geweest. Er is geen enkele notitie over bekend, en de naam Van den Bos komt in de naamlijst van bezoekers (bijgehouden vanaf september

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

1946) niet voor. Volgens de bewijstrant van Wouter van der Horst is hij daar dus ook nooit geweest!
Als hij er wel is geweest, dan was de bewuste steen geen artefakt, maar een vuursteenknol en dus niet opgenomen in Van der Vliets verzameling.
Uitgaande van het gegeven, dat het inderdaad DE VUISTBIJL betrof, is het zeer vreemd, dat Van den Bos (overleden in 1984) na de verschillende publikaties over de vondst, nooit heeft geprotesteerd. Het zou bovendien wel erg dom van Hein van der Vliet zijn geweest zich als de vinder van de vuistbijl van Wijnjeterp op te werpen, terwijl er iemand in de nabijheid woonde die wel beter wist. Vreemd is ook dat niemand weet, met wat voor uitslag Van den Bos is thuisgekomen van zijn bezoek in Lippenhuizen.
Volgens zoon Anne was Andries van den Bos nogal op zijn steen gesteld. Als er bezoek was en het gesprek over oudheden ging, werd hij uit de kast gehaald om getoond te worden. Aan een echte paleolithische vuistbijl is voor een leek echter niet veel bijzonders te zien. Om die reden moet men dan ook aan een voor het oog meer spektakulaire steen denken.
Wat kan de aanleiding zijn geweest, dat Van den Bos met zijn steen naar Hein van der Vliet ging? Een antwoord hierop is mogelijk te geven aan de hand van een verklaring van Bertus van der Berg uit Oudehorne, zoon van Geert van der Berg (13-9-90): *Het zal in het begin van de vijftiger jaren zijn geweest, dat mijn vaders grote vriend Hein van der Vliet uit Lippenhuizen op bezoek kwam. Mijn vader was toen ziek en lag in een ledikant in de woonkamer. Al gauw ging het gesprek, waar ik bij aanwezig was, over stenen. Ik weet nog dat Van der Vliet toen vertelde van iemand die bij hem was geweest met een waardeloze steen, die hij gekocht had voor een tabaksbon, en daar spottend over zei: 'Och, och, dat ien dy't mient dat er ferstân fan stiennen hat him sa by de poat nimme lit!'*
Dit zou melkboer Van den Bos kunnen betreffen. In dat geval kan het krantenbericht over de vuistbijl van Wijnjeterp in 1951 voor hem de aanleiding geweest zijn om met de steen, die enkele jaren in de kast had gelegen, naar Hein van der Vliet in Lippenhuizen te gaan.
Een en ander wordt nog bevestigd door een verklaring van dochter Jantje Geertsma-van der Vliet (24-6-90):
De bile hâlde my faak út 'e sliep. Doe op in nacht wist ik ynienen: ik ha de stien sjoen dy't Van den Bos by ús heit brocht hat! Ik seach it wer klear foar my.
Ik kaam in kear 'thús' yn Lippenhuzen, ús heit siet yn 'e keamer en der lei in stien op 'e tafel, op it plusen kleed. It wie in wite stien, in rjocht ein en boppe wat bûgd nei ien kant. Under en boppe kaam der swarte fjoerstien út. Der sieten ek bobbeltsjes op, dêr't ek swarte fjoerstien út kaam.
Heit fertelde dat in man út Weinterp dy stien brocht hie en dat dy tocht dat it ek *in fûstbile wie, want hy paste heul moai yn 'e fûst. Dat wie ek sa, ik ha dat ek field. Mar heit sei dat it net in wurktúch wie, mar oars neat as in ferware fjoerstienknol. Wêr't de stien bleaun is soe ik net wite, mar yn alle gefallen net yn ús heit syn kolleksje. It wie wol in bysûndere stien en ik kin my wol begripe dat bern dy meinamen.*
Ze kan zich niet meer herinneren wanneer dit voorval zich afspeelde, maar het is duidelijk dat dit geweest moet zijn *nadat* er over de vuistbijl van Wijnjeterp was gepubliceerd. Opvallend zijn ook de overeenkomsten met de beschrijving van het uiterlijk van de steen door Bouma.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

We vroegen ons natuurlijk ook af, wie die tweede 'levende getuige' uit de brief van Kieft zou kunnen zijn. Zo kwamen we terecht bij de geboren en getogen Wijnjeterper Jan Boschker, door Van der Horst al genoemd in Drachten Optimaal (14-8-90):
Boschker heeft als belangstellende voor archeologie melkboer Andries van den Bos begin jaren zestig naar de steen gevraagd. Hij antwoordde dat hij de steen van de jongens had gekregen, maar hem aan Van der Vliet had gegeven.
Aldus getipt door Van der Horst heb ik mijn oud-leerling, die nu in Hurdegaryp woont en in dienst is bij het Fries Museum, een bezoek gebracht. Dit resulteerde in een voor ons belangrijke verklaring van Jan Boschker (17-3-91):
Als amateur in de archeologie ging mijn interesse uit naar het neolithicum. Verschillende mensen heb ik gevraagd naar vondsten om achter eventuele nederzettingen te komen. (...) Zo kwam ik via Haaije Loopstra te weten dat er destijds in de Mersken een steen of bijl zou zijn gevonden ten westen van de Molenlaan te Duurswoude. Deze steen zou via Andries van den Bos bij Hein van der Vliet terecht zijn gekomen.
Het was in de jaren 1962-1963 dat ik een bezoek heb gebracht aan Van den Bos voor nadere informatie. Hij was weinig spraakzaam en kon mij geen conclusie geven over de aard van de vondst. Hij wilde of kon niet zeggen of het om een gewone neolithische bijl, een strijdhamer of een gewone vuursteen handelde. Het was een zeer kort gesprek. Mijn indruk was dan ook dat het een gewoon natuurprodukt uit de Saaliën ijstijd is geweest. Er is tijdens mijn bezoek aan Andries van den Bos met geen enkel woord gerept over een vuistbijl.
Kortom, Andries van den Bos zag begin jaren zestig zelf geen enkel verband tussen de door hem naar Hein van der Vliet gebrachte steen en de ruim tien jaar eerder al in de publiciteit gekomen vuistbijl van Wijnjeterp.

Een niet te onderschatten rol in de vuistbijlkwestie is gespeeld door Cor Stigter, koster van de Hervormde kerk te Wijnjewoude (voorheen Duurswoude). Hij bleek een aanstichter te zijn, want hij was het die Van der Horst op het spoor zette: *'Weet je, dat de vuistbijl niet door Van der Vliet is gevonden?'* Volgens Van der Horst in De Neitiid zou hij zonder hulp van Stigter zijn verhaal zelfs helemaal niet hebben kunnen schrijven, omdat deze dorpsarchieven aansleepte, bibliotheken afstroopte en hem in kontakt bracht met 'vinder' Bouma.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

6. Nieuwe verdachtmakingen

In zijn Bleekerhûskroniek in de Drachtster Courant van 1 augustus 1990 beschuldigde Wouter van der Horst de familie Van der Vliet van het verstrekken van onbetrouwbare gegevens en intimidatie van zijn getuigen. Dat laatste sloeg op de brieven die Hein van der Vliet jr. uit Heerenveen had gestuurd aan Kieft, Bouma en Stigter. De bedoeling van die brieven was om hen, na kennisname van een aantal getuigenverklaringen over de vuistbijl, tot het inzicht te brengen dat er een misverstand in het spel was, dat er sprake moest zijn van twee stenen: de door Hein van der Vliet in 1939 gevonden steen (de vuistbijl van Wijnjeterp) en de door de twee jongens in 1945 gevonden steen. Zo werd geprobeerd tot een oplossing van de kwestie te komen, maar de poging mislukte.

Met Kieft is een goed kontakt geweest, waar de op pagina 34 genoemde brief van getuigt. Volgens Van der Horst zou Kieft echter op financiële konsekwenties gewezen zijn, als hij zijn verklaring niet zou veranderen (Dr.C. 13-8-90) en zou Kieft gesuggereerd zijn dat hij teruggekomen was op zijn verhaal (Dr.Opt. 14-8-90). Kieft hierover in een andere brief aan Hein van der Vliet jr. (14-9-90):
Ik ben noch op financiële consequenties gewezen, noch is mij iets gesuggereerd.
In een vraaggesprek met Drachten Optimaal gaat Van der Horst nog een stapje verder, door te beweren dat wij zeer oneerlijk te werk waren gegaan bij het citeren uit brieven (14-8-90): *Ik ben bang dat ze met brieven hebben geschuiveld. Handtekeningen van Bram Kieft zijn onder andere teksten gecopiëerd.*

Bouma wilde helemaal geen kontakt meer. Er was nog wel een telefonische afspraak met hem gemaakt voor een gesprek, samen met Kieft, die in de tweede week van augustus een vakantiedag bij hem in Wijnjewoude zou komen. Dat had hij op 23 juli nog verteld aan Ernst Huisman en Sybren Maat, die onderweg voor hun toponiemenonderzoek in Duurswoude een fietspomp kwamen lenen. De afspraak werd afgezegd na terugkomst van vakantie van Van der Horst. Hein van der Vliet jr. ontving toen een niet ondertekend, getypt briefje (26-7-90):
Naar aanleiding van uw telefoongesprek, verwijzen wij u voor verdere afhandeling van deze zaak naar den heer Wouter v/d Horst (Bleekershuis). Wij verzoeken u verder geen papieren meer te sturen of telefoongesprekken met ons aan te gaan.
Ook een gesprek tussen Bouma en drs. Evert Kramer, hoofd van de archeologische afdeling van het Fries Museum, liep spaak. Op 15 oktober ging Kramer volgens telefonische afspraak met enkele stenen uit de verzameling van Hein van der Vliet naar Wijnjewoude, om aan Bouma te laten zien. Hiervoor kreeg hij de kans niet eens, omdat al na een paar minuten Wouter van der Horst en zijn paladijn Cor Stigter kwamen opdagen. Die waren kennelijk door Bouma van het bezoek op de hoogte gebracht. Een zinnig gesprek met Bouma werd door hen onmogelijk gemaakt. Kramer vertrok dan ook spoedig, waarbij Van der Horst hem nog toevoegde: 'U is een advokaat van de duivel!'
Kramer heeft de volgende dag met een briefje geprobeerd alsnog tot een gesprek onder vier ogen met Bouma te komen, maar deze weigerde ieder verder kontakt (zie ook naschrift Kramer, pagina 64).

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Na een lang gesprek met Cor Stigter in Wijnjewoude, zette Hein van der Vliet jr. diens aktiviteiten en uitlatingen m.b.t. de vuistbijlkwestie nog eens op een rij in een brief. Er waren uitlatingen bij, die als laster zouden kunnen worden aangemerkt. Hij wees Stigter in algemene zin op de mogelijke konsekwenties bij gerechtelijke uitspraken in smaad- of lasterzaken, en op het feit dat hij door Van der Horst gebruikt werd om publiciteit te verwerven voor It Bleekerhûs en de sculpturententoonstelling. Stigter bleef echter ook na kennisname van zeven getuigeverklaringen bij zijn beschuldigingen, getuige zijn antwoordbriefje (2-8-90):
In uw brief naar aanleiding van ons gesprek op 28 juli j.l. schrijft u dat u meer bewijsmateriaal heeft, dan u mij liet zien. Door wat ik tot nu toe zag, ben ik nog niet van standpunt veranderd. Mijn visie - J. Bouma is de vinder van de zgn. vuistbijl van Wijnjeterp - is nog ongewijzigd. Kunt u mij fotocopiëen sturen van overtuigender materiaal?
Hierin valt op, dat alleen Bouma als vinder wordt genoemd, alsof Kieft al is uitgeschakeld. Stigter vraagt overtuigender materiaal om tot een ander standpunt te kunnen komen. Of om op 'slûchslimme' wijze aan meer informatie te komen, waarmee hij Van der Horst bij de naderende rechtszaak van dienst kan zijn?

Volgens Van der Horst zouden wij ook minder betrouwbare informatie aan de pers verstrekken (Dr.C. 1-8-90):
De informatie, die de familie Van der Vliet verstrekt, blijkt toch niet zo betrouwbaar. Hans de Jong werd daar in De Woudklank ook al het slachtoffer van. Te goeder trouw nam hij een pro-Joods gedichtje op, dat Hein van der Vliet in december 1940 zou hebben gepubliceerd in It Heitelân. Als u de jaargangen echter doorleest, komt het dappere versje er niet in voor.

Frjemde rassen

Hja prate fan ,,in oar frjemd ras....."
Mar altyd wer sjoch ik de minsken, lyk as wy,
mei allegear it selde doel.
Al is har hûd ek oars fan kleur,
al is har noas ek oars fan foarm, as dy fan ús,
ik ha yn allegear it minskehert forstien,
as ik de boeken lies, oer't ,,âlde folk",
dat nearne in eigen ,,heimat" hat,
mar wennet oer de hiele wrâld ;
,,De negerhutte", mei de goede âlde ,,omke Tom".
As ik yn Multatuli's ,,Havelaer"
fan Saidjah's leafde foar Adinda lies
en fan Pearl Buck's Sinezen : ,,Op eigen groun".
of oer 'e lêste reade mannen, fan har âlde Haed
White Horse Eagle ús foar d'eagen set :
Dan sjoch ik minsken langjen, leavjen, lyk as wy
en allegearre sykjen om it selde : Lok !
Hja sizze : ,,In oar frjemd ras....."
O, dat sokken fielden de bân, dy't alle minsken bynt
dy't berne binne, op dy lytse bal
dy't troch de ûnein'ge rûmte rint,
mids ûntelbre oaren, lyk oan har :
In túchje yn it great hielal :
Hja soene net allinne greatsk
op 't âld Germanje sjen,
mar alle minsken achtsje, as fan ien komôf :
As allegear de Skeppers bern !
Des. 1940. H. v. d. VLIET.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

De oplossing van deze kwestie is heel eenvoudig. Hans de Jong, de bekende weerman, had in een drietal afleveringen van zijn rubriek *'n Plaatsje mei in Praatsje* in De Woudklank over Hein van der Vliet geschreven en had als voorbeeld van zijn pennevruchten het gedicht *Frjemde rassen* overgenomen uit It Heitelân van aug./sept. 1946. Hij had daarbij de er onder staande datering van het ontstaan van het gedicht opgevat als verschijningsdatum.

Ook Hein van der Vliet zelf werd het doelwit van nieuwe verdachtmakingen. Behalve van vinderschap- en vindplaatsvervalsing, werd hij door Van der Horst ook nog beschuldigd van betrokkenheid bij de NSB in de bezettingsjaren.
Zo zou in 1943 een foto in het (volgens Van der Horst) NSB-blad Hamer (een uitgave van de Volksche Werkgemeenschap) hem op de vuistbijlgedachte hebben gebracht (zie hoofdstuk 8). Ook zouden dergelijke konnekties blijken uit het medewerker zijn van Het Noorderland. Aan dit kulturele tijdschrift heeft hij in de bezettingsjaren inderdaad een paar artikelen bijgedragen, maar van vaste medewerking was geen sprake:
- *Saksische huizen langs de Boorne*
- *De voor- en vroege historie aan de bronnen van Linde, Tjonger en Boorne*
- *Van een oud logement*
- *Op de Lippenhuister heide*

Geen titels om zich voor te schamen, lijkt ons, maar in een brief aan Rink Nolles, waarin hij zich *gereformeerde broeder Van der Horst* noemt, schrijft hij zelfs (1-9-90): *Ook Hein van der Vliet schreef in dubieuze bladen: Het Noorderland. Hij moest zich voor het Tribunaal verantwoorden.*
De waarde van deze bewering is te beoordelen aan de hand van het gegeven, dat Hein van der Vliet in 1945 deel uitmaakte van de Zuiveringscommissie voor het PTT personeel van het hoofdpostkantoor te Gorredijk.

Onderwerp:
Verzoek om informatie.

Beetsterzwaag, 29 oktober 1990.
Verzonden op: 31 OKT. 1990

Hierbij deel ik u mede dat uit vertrouwelijke (niet openbare) stukken uit het gemeente-archief blijkt dat de heer H. van der Vliet te Lippenhuizen op 31 mei 1945 door de Gemeentelijke Adviescommissie in Opsterland is voorgedragen zitting te nemen in de zuiveringscommissie PTT-personeel.
In een stuk van latere datum staat hij genoemd als secretaris van deze commissie.
Ik vertrouw hiermee aan uw mondeling verzoek te hebben voldaan.

De burgemeester van Opsterland,

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

7. Getuigen

Wie had kunnen vermoeden, dat een halve eeuw na zijn vondst van de vuistbijl, iemand Hein van der Vliet zou beschuldigen van bedrog, hem zou afschilderen als een kulturele oplichter of, zoals in het in hoofdstuk 10 opgenomen rapport van Kramer en Postma staat, dat hij het slachtoffer zou worden van 'een karaktermoord op gestorven mensen'.
Toen we op 31 mei 1990 werden geconfronteerd met de beschulding door Wouter van der Horst van vinderschap- en vindplaatsvervalsing van de vuistbijl van Wijnjeterp, sloeg ons in eerste instantie de schrik om het hart. We wisten uit eigen waarneming dat de beschuldigingen vals waren, maar hoe zouden we na 50 jaar nog kunnen bewijzen dat Hein van der Vliet de vuistbijl inderdaad zelf gevonden heeft, op de door hem aangegeven plek? Omdat er niemand bij was, is zo'n bewijs ook niet te leveren. Wel is aan te tonen, dat de steen al sinds 1939, of in ieder geval voor 1947 in zijn bezit was. Er zijn diverse getuigen, die de steen die in het museum in Gorredijk ligt als de 'vuistbijl van Wijnjeterp' tussen eind 1939 en eind 1945 hebben gezien of er in die periode over hebben horen praten:

1. Oudste zoon Hendrik van der Vliet, oud-hoofd o.l. school De Stins te Burgum. Zag de steen vlak na de vondst in 1939 en meermalen daarna.

2. Zoon Gooitzen van der Vliet, oud-opzichter Provinciale Waterstaat te Oosterwolde. Idem.

3. Oudste dochter Jantje Geertsma - van der Vliet te Ureterp. Idem.

4. Elisabeth Popping, amateur-archeologe te Drunen. Zag de steen in 1939, toen Hein van der Vliet deze kort na de vondst liet zien aan haar vader H.J. Popping in haar ouderlijk huis in Oosterwolde.

5. Sytze Jan van der Molen, oud-redakteur van de Leeuwarder Courant te Leeuwarden. Zag de steen, waaraan hij in verschillende krante-artikelen en in zijn boek *Opsterlân* aandacht besteedde, voor het eerst in 1939.

6. Rinkje van der Wal-Rozema te Wijnjewoude. Heeft ten tijde van de verbouwing van de zuivelfabriek in Wijnjeterp (klaar 13-11-39), toen haar vader werkzaam was bij Hein van der Vliet, in de huiselijke kring veel horen praten over de steen, die *volgens de vinder heel oud was, en oorspronkelijk gebruikt was als bijl.*

7. Bertus Catharinus van den Berg, oud-winkelier te Oudehorne. Zag de steen omstreeks 1941/1942 bij Hein van der Vliet thuis.

8. Andries Monderman, portier Drachtster ziekenhuis Nij Smellinghe, te Wijnjewoude. Heeft de steen in 1941 of 1942 in zijn handen gehad tijdens een les in de o.l. school van Wijnjeterp.

9. Metze Geertsma, oud-bakker en oud-boekhouder te Ureterp. Zag als aanstaande

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

schoonzoon de steen voor het eerst in 1942 bij Hein van der Vliet thuis.

10. Eede Haak, oud-direkteur landbouwschool te Beetsterzwaag. Hoorde tijdens een zoektocht naar zwerfstenen in het voorjaar van 1943 Hein van der Vliet en meester L.B. Bos voortdurend over de steen praten.

11. Dr. Herre Halbertsma, oud-medewerker van het Biologisch Archeologisch Instituut te Groningen en van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek te Amersfoort. Hoorde als assistent van prof. Van Giffen omstreeks 1943 van het bestaan van de steen.

12. Rink Nolles, oud-assistent bij de Geologische Dienst, te Hoornsterzwaag. Zag de steen aan het eind van 1945 voor het eerst bij Hein van der Vliet thuis.

Van de eerste vier getuigenverklaringen die we kregen (de nummers 5, 7, 8 en 10) werden spoedig na de eerste publikaties over de vuistbijlkwestie notariële akten opgemaakt.
In de lijst ontbreekt Geke van der Weide-van der Vliet, de jongste dochter van Hein van der Vliet. Zij was een 'neikommerke' en in 1939, toen haar vader de vuistbijl vond, nog maar twee jaar oud. Uit eigen waarneming weet ze er dus niet zoveel van, maar voelt zich toch zeer betrokken bij de zaak. Bij haar aan huis, op de boerderij in Beetsterzwaag, is een paar maal familieraad geweest. Bij Van der Horst neemt ze zelfs een aparte plaats in. Hij sloot zijn SLOS radiopraatje enkele malen af met 'speciaal de groeten aan mevrouw Van der Weide'.
Van een aantal van de genoemde getuigenverklaringen laten we hier de letterlijke tekst van de belangrijkste gedeeltes volgen.

Onze oudste getuige, de 79-jarige Elisabeth Popping, kan zich nog levendig herinneren, hoe Hein van der Vliet bij hen thuis in Oosterwolde kwam om zijn vonst te laten zien (4-9-90):
Mijn vader en ik zaten beide aan onze schrijfbureau's in het kantoor, toen de winkelbel ging. De winkel lag naast het kantoor aan het trottoir. Meestal was de winkel mijn taak, maar deze keer was mijn vader heel vlug overeind. Hij had namelijk de heer Van der Vliet zien komen en liet zijn archeologische vriend binnen. Hij gaf hem een stoel, draaide zijn eigen bureaustoel om en plaatste nog een stoel er bij, waarop het papier lag, waarin de vuistbijl gewikkeld was geweest. In ons kantoor stond namelijk geen tafel(tje).
Ik zat aan mijn bureau, maar hoorde met enthousiasme over een vuistbijl spreken. Als ijverige assistente van mijn vader was ik geïnteresseerd en draaide ook mijn stoel om deel te nemen aan de bewondering van deze eerste (mogelijk tweede) vuistbijl van Nederland. Het was de eerste die ik zag.
Op dit moment had ik eigenlijk een beetje medelijden met mijn vader, omdat ik dacht: 'wat jammer dat hij dit artefact niet bij onze collectie kan voegen.' Maar ja, de heer Van der Vliet verzamelde zelf.
M.b.t. de datering van dit bezoek schrijft ze:
Met het oog op het dreigende oorlogsgevaar heeft vader in februari '40 kontakt gehad met Professor Van Giffen over overname van onze verzameling. In oorlogstoestand is die veiliger in een museum dan in een privé huis.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

De officiële overdracht heeft in maart '40 plaatsgevonden. Toen de heer Van der Vliet bij ons was, was van overname nog geen sprake, dus de absoluut laatste termijn van het bezoek is ca. januari '40.
Ze is er absoluut zeker van, dat het bij het weergegeven bezoek om de vuistbijl van Wijnjeterp ging:
Enige tijd na de rechtszaak tegen Tjerk Vermaning bezocht de heer A. v.d. Lee uit Den Bosch mij om verslag uit te brengen over genoemde rechtszaak. Hij spreidde een aantal foto's uit van de vuursteenartefacten die bij deze zaak betrokken waren. Ik wierp een blik op de foto's en legde onmiddellijk mijn hand op één ervan met de opmerking: 'Maar deze ken ik, die heb ik eerder gezien.' Het was de vuistbijl van de heer Van der Vliet sr., die nog goed in mijn geheugen lag.

Bertus van den Berg beschrijft het bezoek, dat hij met zijn vader (en amateur-archeoloog) Geert van den Berg omstreeks 1941/1942 bracht aan Hein van der Vliet in Lippenhuizen (11-06-90):
Ik herinner mij zeer goed dat de heer Van der Vliet een steen toonde. Deze steen was volgens hem een vuistbijl. Hij vertelde dat hij de steen enige jaren tevoren in de omgeving van Wijnjeterp had gevonden. Ik herinner mij dat de heer Van der Vliet en mijn vader nauwelijks belangstelling hadden voor de uitgebreide verzameling stenen, doch vrijwel uitsluitend over de vuistbijl discussiëerden.
Hoewel ik niet met zekerheid kan beoordelen of de steen die ik zag, de steen is die thans bekend staat als de 'vuistbijl van Wijnjeterp', staat voor mij vast dat de heer Van der Vliet van mening was een voor de wetenschap van groot belang zijnde ontdekking te hebben gedaan.

Andries Monderman (12-06-90):
Ik heb de Openbare Lagere School te Wijnjeterp bezocht vanaf 1938. In de derde en vierde klas was mijn onderwijzer de heer Hendrik van der Vliet, zoon van de amateur-archeoloog, Hein van der Vliet. Ik herinner mij dat de heer Hein van der Vliet tijdens een les in het klaslokaal kwam en verschillende stenen toonde en ons uitleg gaf. De heer Hein van der Vliet vertelde dat hij een steen in Wijnjeterp had gevonden. Hij vertelde dat deze steen, enigszins peervormig, als bijl werd gebruikt. De steen heb ik in handen gehad. De steen maakte indruk op mij aangezien deze werd gevonden in het gebied waar ik als jongen altijd speelde.

Eede Haak beschrijft een weekeindje zwerfstenen zoeken met Hein van der Vliet en meester Bos in het Donderse Veld, niet ver van zijn toenmalige woonplaats Vries in Drente (13-6-90):
Ik herinner mij, dat de heer Van der Vliet en de heer Bos zowel zaterdags als zondag gesprekken voerden over een in de ogen van Van der Vliet zeer bijzondere steen. Het zat hem zeer hoog, omdat hij kortgeleden bezoek had gehad van iemand, die veel deskundiger was op dit gebied en helemaal niets bijzonders had gezien in zijn steen. Hij was daar verontwaardigd over en had praktisch geen ander onderwerp van gesprek die dag.
Ook de vindplaats, naast de Poostweg in Wijnjeterp, kwam ter sprake. Van der Vliet was van mening dat deze vindplaats overeenkomsten vertoonde met andere vindplaatsen van dergelijke stenen en dat sterkte hem in de overtuiging van zijn gelijk.

Naamlijst
van bezoekers aan de oudheidkundige en natuursteenverzameling van H. v. d. Vliet.

Datum	Naam	Beroep	Woonplaats
[illegible]		1946.	
7-?-40	[illegible]	Amat. Archaeoloog	Oosterwolde (Fr.)
id.	A. Jongsma-Hamstra	—	id.
7 nov '46	G. H. Voerman.	Zonder (amateur-archaeol.) (Lid Ned. Geol. Vereen.)	Boyl (Fr.)
18-12-46	Dr. Nolles	Lid Ned. Geol. Vereniging (renter)	Hoornsterzwaag (137
21-12	H. Spoelstra	stuurmansleerling	Groningen.
21-12	J. Rijkmans.	stuurmansleerling.	Groningen.
21-12.	H. J. Kroes	timmerman	Oldeboorn
21-12.	P. Kroes-Spoelstra.	zonder.	Oldeboorn.
28-12	Hylke B. Dijkstra	Veehouder	Lippenhuizen
28-12	Bouwe H. Dykstra.	depôthouder CAF (amateur-genealoog)	Oudega (Smell.)
		1947.	
11-1	Hylke B. Dykstra	Student Letteren	Grins
16-1	P. Dijkstra-Posma		Lippenhuizen

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Achteraf heb ik de konklusie getrokken, dat het hier om de steen ging, die later toch als vuistbijl erkend werd. Een en ander heeft zich afgespeeld in het voorjaar van 1943.
De vraag is natuurlijk, wie die persoon was, die veel deskundiger was, maar niets in de steen had gezien. Wij houden het maar op dokter Siebinga, die in een dergelijk verband ook door andere getuigen en door Hein van der Vliet zelf is genoemd.

Metze Geertsma verklaarde, behalve dat hij de vuistbijl al zag in 1942, ook nog het volgende, over hoe Hein van der Vliet deze indertijd had gevonden (17-3-91):
Yn 'e hjerst fan 1944 wie der in Amerikaans fleantúch delstoart oan 'e Poaswei yn 'e Himrik. Ik bin dêr doe mei myn skoanheit hinnefytst. Der lei earne in bult liem oan 'e kant fan in sleat en dêr is myn skoanheit noch efkes hinne gien om te sjen at der ek wat te finen wie. Doe fertelde hy, dat hy de fûstbile ek sa fûn hie. Doe't wy thúskamen liet er my boeken sjen dêr't fûstbilen yn stiene.

Van Rink Nolles ontvingen we verscheidene verklaringen. De meest waardevolle hiervan, over het zien van de vuistbijl aan het eind van 1945, en het (eerste) bezoek dat dokter Siebinga geruime tijd daarvoor aan Hein van der Vliet had gebracht, is al aan de orde gekomen in hoofdstuk 2, twee andere laten we hier volgen. Over de vindplaats (18-8-90):
Hierbij verklaart ondergetekende, dat de exakte vindplaats mij indertijd door H. v.d. Vliet persoonlijk nauwkeurig werd aangewezen. Daar ik een ruim twintigjarige ervaring in het lezen van topografische kaarten en afstand schatten heb bij de Geologische Dienst, ben ik voor 100% zeker van de door mij aangewezen plaats op de topografische kaart van 1927. Dit betreft het tweede perceel vanaf de Poostweg en ongeveer 300 meter van de Hooiweg.
Over de vondst van Bouma en Kieft (18-8-90):
Daar ik in de jaren 1945-1958 geregeld door mijn werk als bezorger met veel menschen in aanraking kwam, en veel familie en kennissen in Wijnjeterp had, is mij nooit iets ter ore gekomen over het bestaan van een steen gevonden door Jappie Bouma en Brammetje Kieft.
Van der Horst heeft de belangrijkheid van deze getuige ook beseft en schreef hem in een brief (1-9-90):
Jammer, dat u zo emotioneel reageerde toen ik u belde. Ik wilde alleen maar weten, hoe u na 45 jaar nog wist dat u de 'vuistbijl' zag in oktober 1945. Kon dat niet b.v. oktober 1947 zijn, toen u een bezoek bracht aan de expositie van Hein van der Vliet in Lippenhuizen? U tekende toen immers zijn gastenboek?
Van der Horst gebruikt hier een vals gegeven om Nolles aan het twijfelen te brengen en zijn verklaring te ontkrachten. Het was namelijk al op 18 december 1946 dat *R. Nolles, Lid Geol. Vereniging (venter), Hoornsterzwaag 137*, de *Naamlijst van bezoekers* tekende.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

8. De vuistbijlkwestie in de media

De noordelijke pers en radio hebben aan de vuistbijlkwestie heel wat aandacht besteed, en Kabelkrant Friesland bracht 11 augustus 1990 het bericht 'Wordt vuistbijl een strijdbijl?' op de beeldbuis.
Aanvankelijk had Wouter van der Horst bij de pers en bij Omrop Fryslân nogal succes met zijn beschuldigingen. De Leeuwarder Courant is in dit verband al genoemd, maar ook Klaas Jansma, direkteur van het persburo PENN schreef op 7 juni 1990 in het Friesch Dagblad in de rubriek *Gastvrij* over *Fryske Wittenskip*, waarbij het stuk van Van der Horst in De Neitiid positief werd beoordeeld als *sa'n prachtich stik journalistysk sneupwurk.*
Ook voor Omrop Fryslân kwam de zaak aan de orde, bij het 'riedspultsje' van 9 juni 1990. De naam van een man (Van der Horst) moest door de luisteraars worden geraden, terwijl steeds meer aanwijzigingen werden gegeven. Spelleider Klaas Jansma kwam o.a. met de aanwijzing 'Yn Weinterp foel ien fan 'e sokkel', daarbij doelend op Hein van der Vliet. Dit werd als een vaststaand feit meegedeeld, in plaats van het te laten volgen door b.v. 'volgens de man die hier zit'.
Omrop Frylân besteedde pas weer aandacht aan de zaak op 22 juni bij de Aktualiteiten. Daarin had Jansma een gesprek met voorzitter E. Kromhout van het Streekmuseum Opsterlân te Gorredijk, en met Bernard van der Vliet, kleinzoon van de vinder van de vuistbijl. Zij kregen gelegenheid om hun vertrouwen uit te spreken over de getuigenverklaringen die aantonen, dat de vuistbijl van Wijnjeterp al voor 1945 in het bezit was van Hein van der Vliet.

Voor de radio van de SLOS (Stichting Lokale Omroep Smallingerland) heeft Van der Horst heel wat kwijt gekund over de vuistbijlkwestie, in zijn wekelijkse praatje *Op de tenen*, iedere zaterdag van tien tot twintig over zes. Enkele keren ging het alleen maar over dat onderwerp, op zijn bekende 'humoristische' wijze. Hij overgiet namelijk alles met een *badinerend ironisch sausje* (SLOS 29-9-90), maar ook wel eens met een *sarcastisch sausje* (1-9-90), waar de *beste dames en de lieve heren* van kunnen genieten. Ook hijzelf, want *ik vind het heerlijk als ik mijn frustraties even tegen u aan mag plassen.* Jammer is, dat men zijn *beetje absurde gevoel voor humor vaak niet begrijpt* (1-9-90). Hij had voor Omrop Fryslân gezegd, dat hij van rotzooi en van een rel houdt, maar daar meende hij niets van, zoals hij de SLOS luisteraars laat weten, wel nee, hij is *een heel vriendelijk serieus klein bang mannetje*, die zich achter zijn façade, zijn gevel verstopt.

Van der Horst bevond zich in een bevoorrechte positie. Hij kon via radiopraatje en krantenrubriek eenzijdig zijn meningen ventileren, zijn verdachtmakingen spuien en zijn uitspraak *In bepaalde kringen word ik afgeschilderd als een driftige gifkikker* (Dr.C. 29-8-90), nieuw voedsel geven. Hij beklaagt zich er over, dat de familie Van der Vliet te weinig met hem in discussie treedt: *Ze hebben nooit de moed gehad om mij een telefoontje of een briefje te sturen* (SLOS 1-9-90). De anders zo fantasierijke conservator begrijpt blijkbaar niet, dat de familie er niets voor voelt in discussie te gaan met een gifkikker, die eerst met een infame beschuldiging komt en direkt daarna in een ingezonden stuk (L.C. 7-6-90) laat afdrukken dat, wie na het lezen van het jongste nummer van De Neitiid volhoudt, dat de beroemde vuistbijl

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

van Wijnjeterp in 1939 door Hein van der Vliet werd gevonden 'oan 'e Poasen', zich belachelijk maakt, en die bovendien de notariële getuigenverklaringen *rijp voor de prullenmand* acht (L.C. 23-6-90):
Dat Van der Molen heeft laten vastleggen, dat hij in 1939 de vuistbijl gezien heeft, noemt de conservator meineed: 'Ik zal hem daarvoor een proces aandoen.'

Over de proefopgraving, die Bohmers in 1950 deed op de vindplaats van de vuistbijl, had Van der Horst geschreven (Neitiid 6-90):
Ha, ha, ik zie dr. Bohmers er 10 jaar later weer graven, zijn gejatte proefschrift onder de arm. Een mooi gezelschap! Een wetenschappelijke giller.
Dit was voor A. Wouters de aanleiding om te reageren met een ingezonden stuk in diverse bladen (L.C. 13-7-90):
Ik wil mij dan wel onthouden van de argumentatietrant vanuit het Bleekerhûs, waar men de overleden Dr. Bohmers, de pionier van het Paleo-onderzoek in ons land, die internationaal nog steeds als een autoriteit geldt, laat graven 'met zijn gejatte proefschrift onder de arm'. Dr. Bohmers promoveerde echter al 53 jaar geleden cum laude aan de Universiteit van Amsterdam op een proefschrift over ammonieten; simpel te verifiëren op de Amsterdamse Alma Mater.
Pas een kleine maand later, als er een kort geding komt, nam Van der Horst zijn beschuldiging, dat Bohmers zijn proefschrift 'gestolen' heeft, terug (let u op de fijne nuance, niet meer gejat maar gestolen) (L.C. 18-8-90):
Wel erkent de conservator, dat hij op een punt in zijn verhalen is uitgegleden.
Zo gaat dat, wanneer men een scheve schaats rijdt en zich op glad ijs begeeft!

Wat de ingezonden stukken betreft, valt het op, dat behalve 'mijn uitgever Jan Post', niemand het heeft opgenomen voor Van der Horst. Post (Dr. Opt. 12-6-90):
'Ik haw al in heul regimint Van der Vlieten oan 'e tillefoan hân,' zegt hij lachend. 'Se binne nochal oerstjoer. Dat is ek gjin wûnder fansels, it is ek net in lytse beskuldiging, dy't hjir dien wurdt.'
De uitgever van De Neitiid blijkt geheel achter Van der Horst te staan, en beschuldigt de familie van 'onkunde, al dan niet bewust en/of gecultiveerd omtrent de herkomst van de bijl' en schrijft (L.C. 27-6-90):
Het onderzoek, dat Wouter gedaan heeft, durf ik als redakteur te verdedigen.

In zijn radiopraatje nam Van der Horst ingezonden stukken van een paar getuigen onder de loupe (SLOS 1-9-90):
Ik ga dus terug tot de enige echte discussie die gevoerd is in de Leeuwarder Courant. Daar verscheen op 2-6-90 een ingezonden brief van de heer Van der Molen onder de kop: 'De fûstbile.'
Van der Horst sprak dit uit als 'fuustbile'. Van iemand, die al 11 jaar in Friesland een publieke funktie bekleedt als conservator van It Bleekerhûs (Bleekerhuus?) zou men toch anders verwachten, al noemt hij zich sarcastisch, badinerend of absurd (zoekt u maar uit) *een klein eenzaam dom Hollandertje.*
Zijn kommentaar op Van der Molen vervolgt hij met:
Dat is namelijk letterlijk een citaat uit een boek, dat de heer S.J. in 1953 publiceerde over de geschiedenis van Opsterland.
En daar komt - kwaak, kwaak - de gifkikker weer te voorschijn met een bewering, die met de vuistbijlkwestie niets te maken heeft:

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

In 1953, niet in 1952 of in 1951, maar in 1953, want in 1948 kreeg de heer S.J. van der Molen voor het tribunaal, in Heerenveen geloof ik dat het was, een publikatie-verbod van 5 jaar, dus hij kon dat boek mooi voorbereiden en dan kwam het in '53 op de markt, na afloop van de straf die hij kreeg voor zijn, ja, zijn publikaties in een duistere tijd, zal ik maar zeggen. En wat is het geval? Het bedoelde, mooie boekwerk van Van der Molen, *Opsterlân, Skiednis fan in Wâldgrietenij*, werd door de Fryske Akademy pas uitgegeven in 1958.

Getuige Van den Berg uit Oudehorne had ook een ingezonden stuk in hetzelfde nummer van de Leeuwarder Courant, waarin hij schreef:
Ik heb de betreffende steen toen gezien. Dat voorval speelde zich af rond 1941-1942. Het is dus onmogelijk, dat de vuistbijl van Hein van der Vliet door jongens in 1945 is gevonden. Ik hecht dan ook totaal geen waarde aan het artikel in de L.C. van 31 mei.
Van der Horst hierover:
Dat is een nieuw gegeven, hè, meneer Van den Berg zegt dus: 'Ik heb die steen gezien.' Het probleem voor meneer Van den Berg is, dat, als we dat even terug-rekenen, dat hij toen een jaar of tien was en meneer Van den Berg en de familie Van der Vliet vinden het belachelijk dat ik een getuige opvoer, die, toen hij die steen vond, 15 was. Dat is meten met twee maten, meneer Van den Berg.
Ook dit pleit niet voor de betrouwbaarheid van de uitspraken van Van der Horst. Van den Berg werd namelijk geboren in 1927, dus als *wij* even terugrekenen, dan was hij in 1941/1942 geen 10, maar 14 jaar oud.
Hoe wist uw vader, wijlen Geert van den Berg en hoe wist Hein van der Vliet, dat die steen, die zij toen in handen hadden, in 41/42, een vuistbijl was? Er was op dat ogenblik in Nederland maar één foto beschikbaar van een vuistbijl, die volgens de niet betrouwbare gegevens bij Deventer was gevonden en dat die foto stond in het NSB tijdschrift Hamer. Andere afbeeldingen bestonden toen nog niet, dus ik zou me niet beroepen op kennis van vuistbijlen voor 1947.
En ja hoor - kwaak, kwaak - daar is ie weer:
Als je je beroept op die kennis, dan geef je min of meer aan, dan laat je mij, dan suggereer je naar mij toe, en ik heb maar een half woord nodig, dan suggereer je naar mij toe, dat u kontakten had met de NSB, en dat is in die periode niet zo... wat zal ik zeggen, dat pleit niet voor uw integriteit, en dan heb ik het nog heel netjes gezegd.
Commentaar hierop is eigenlijk overbodig. Voor de bronnen van Hein van der Vliet kunnen we verwijzen naar de hoofdstukken 1 en 2. Het is de zoveelste slag in de lucht van Van der Horst.

Twee-en-een-halve maand later blijkt zijn plezier in de *verbale rel* aardig bekoeld te zijn. Verhalend over een gesprek met de voormalige gemeentevoorlichter Peter van Schaik, komt de *converserende conservator* tot de opmerkelijke uitspraak (SLOS 17-11-90):
En ja, hoe gaat zo'n gesprek, het kan niet anders, het kwam toch, wéér over die vervelende ouwehoerige vuistbijl.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

9. De standpunten van de streekmusea

Op 23 juni 1990 schreef de Leeuwarder Courant, dat Wouter van der Horst zei het streekmuseum afgeraden te hebben, tussen de familie Van der Vliet en hem te gaan staan: *Deze notariële rel was niet nodig geweest, als Gorredijk zo verstandig was geweest om het kaartje bij de vuistbijl te veranderen.*
Het bestuur van het Streekmuseum Opsterlân dacht daar anders over, gezien de berichten die in de pers verschenen (L.C. 12-6-90):
Volgens Ellert Kromhout werpt de discussie ten onrechte een smet op de naam van Hein van der Vliet. Van der Horst heeft zijn beweringen wat rellerig gepresenteerd, dat is jammer, want zo'n discussie is beneden de waardigheid van een museum.
Voorzitter Kromhout in een andere krant (Dr. Optimaal 26-6-90):
De wijze waarop de heer Van der Horst met de betrokken materie omgaat, wordt door het bestuur beoordeeld als beneden het niveau dat van een conservator van It Bleekerhûs mocht worden verwacht.
En onder de kop
Streekmuseum acht bewijs onweerlegbaar:
'Vuistbijl van Wijnjeterp vondst Hein van der Vliet'
konden we o.a. lezen (L.C. 23-6-90):
Het bestuur van het museum zegt zeker te weten dat de Opsterlandse archeoloog de vinder is van de vuistbijl, ook al beweert de conservator van het Drachtster museum It Bleekerhûs het tegendeel. 'Voor ons is daarmee de kous af,' zegt Kromhout. Van de 'rellerige' benadering die Van der Horst koos met zijn artikel in De Neittid vorige maand moet Kromhout weinig hebben. 'Zo gaan collega's niet met elkaar om,' zegt hij gedecideerd.
Kleinzoon Bernard van der Vliet, evenals de L.C. door het streekmuseum uitgenodigd om de affaire van de kant van de familie te belichten, sprak van *grove leugens, die door de conservator zonder acht te slaan op de gevoelens van de kinderen verspreid zijn.*
Het is vanzelfsprekend dat de vuistbijl, volgens Kromhout in de L.C. *een vondst van ontzaglijke waarde, we zijn er trots op dat we de bijl mogen exposeren*, op zijn oude vertrouwde plaats in de Hein van der Vliet Seal in het Streekmuseum Opsterlân blijft.

Reakties van het bestuur van It Bleekerhûs bleven in eerste instantie achterwege, ondanks ingezonden stukken van A. Wouters en H. en K. Geertsma met rechtstreekse aanvallen op It Bleekerhûs. Pas veel later konden we lezen (Dr. Optimaal 3-9-90):
Bestuur Bleekerhûs afzijdig in Van der Horst-affaire.
'Het bestuur heeft geen standpunt ingenomen, maar ik kijk wel uit de ooghoeken, wat er allemaal plaats vindt,' laat voorzitter J.H. Visser weten. Volgens hem gaat de zaak het bestuur niks aan, omdat hij niet als conservator van It Bleekerhûs met de vuistbijl bezig is.
Voorzitter Visser heeft 'uit zijn ooghoeken' niets opgemerkt, maar heeft blijkbaar oogkleppen op gehad. Voor een buitenstaander is het moeilijk in zo'n kwestie persoon en funktie te scheiden, vooral omdat Van der Horst dat zelf niet doet. Hij gebruikte (misbruikte) de Bleekerhûskroniek in de Drachtster Courant met het

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

bekende vignet voor zijn kommentaren en aantijgingen, vanaf de eerste mysterieuze aankondiging van de 'archeologische voetzoeker', een week voordat het bewuste nummer van De Neitiid de pers haalde.
De Bleekerhûskroniek van 1 augustus was zelfs geheel aan de vuistbijlkwestie gewijd, al zette de schrijver even tussen haakjes: *Het Bleekerhûs heeft er niets mee te maken.* Geen wonder dat de lezers het niet meer uit elkaar konden houden (Dr.C. 28-9-90):

Kranterubriek

Van der Horst wekt kritiek op

DRACHTEN - De wekelijkse rubriek van Bleekerhûs-conservator Wouter van der Horst in de Drachtster Courant zorgt voor ergernis binnen het bestuur van de stichting Vrienden van It Bleekerhûs. Secretaris Jan van der Meer uitte woensdagavond de nodige kritiek tijdens een vergadering van de commissieleden van het streekmuseum.

„De lezer ziet geen verschil tussen de Bleekerhûs-kronieken en Wouter van der Horst zijn eigen rubriek. Voor de buitenwacht is alles afkomstig van het museum. Bij het werven van donateurs geeft dat problemen. Sommige mensen voelen zich op de tenen getrapt en weigeren dan donateur te worden. We krijgen regelmatig te horen van, moet dat nou zo? Laat ik het zo zeggen, het is niet altijd reclame voor It Bleekerhûs wat in de Drachtster Courant geschreven wordt".

Voorzitter Hans Visser erkende dat de hersenspinselen van de conservator soms de nodige wrevel opwekken. Maar: „Ook het omgekeerde is waar. Er zijn genoeg mensen die het leuk vinden". De voorzitter zegde toe het inhoudelijke van de wekelijkse rubriek van de conservator binnenkort opnieuw aan de orde te stellen, omdat „de rubriek al vaker aanleiding is geweest tot discussie".

Van der Horst heeft door zijn optreden voor veel publiciteit voor It Bleekerhûs gezorgd. Dit zal zeker het bezoek hebben gestimuleerd, maar het is onvoorstelbaar dat ook voor het bestuur het doel alle middelen heiligt.

Zelfs *in* het museum, tijdens de bezoekuren, gaf Van der Horst uitleg over de vuistbijlkwestie. Dat ondervond o.a. Jantje Geertsma-van der Vliet op vrijdagmiddag 10 augustus. Toen zij en haar echtgenoot in de buurt van It Bleekerhûs op een bank zaten, kregen zij gezelschap van een man. Het door hem in It Bleekerhûs gekochte boek, *Archeologische Berichten*, was de aanleiding tot een praatje. Hij vertelde, dat Van der Horst hem zojuist zijn visie op op de vondst van de vuistbijl van Wijnjeterp had gegeven.
Jantje Geertsma wou toen zelf wel eens horen, wat Van der Horst de museumbezoekers vertelde:
In het museum gekomen, kon ik meteen de gehele uitleg aan een andere bezoeker horen over een handschrift van mijn vader over de grafheuvel. (...) Er kwamen ook allerlei papieren op tafel om te laten zien hoe gemeen kleinzoon Hein van der Vliet uit Heerenveen bezig was geweest. (...) Toen ik over de getuigen opmerkte: 'Maar de mensen, die de steen hebben gezien, zullen toch niet zomaar staan te liegen,' zei de conservator: 'Ja, dat liegen ze allemaal.'
Over het bezoek aan Anne van den Bos zei Van der Horst: 'De familie is ook naar Almere geweest naar een zoon van Van den Bos, met een achterbak vol stenen.' Op mijn ongelovige vraag: 'Een achterbak vol stenen? Daar kunnen wel 100 in, wilt u zeggen dat ze met 100 stenen naar Van den Bos zijn geweest?' reageerde hij: 'Ja, dat hebben ze, alles wat maar een beetje op een bijl leek, hebben ze aan Van den Bos laten zien.'
Van der Horst: 'Ik ben zo ver, dat ik er een rechtzaak van ga maken.' Hij denkt die te zullen winnen: 'Ik heb getuigen, daar ben ik altijd heel open in geweest, maar ik heb nog een hele goeie achter de hand en ik zeg niet wie dat is.'

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Een aantal familieleden bezochten ook de sculpturententoonstelling, die in ongeveer dezelfde periode dat de vuistbijlkwestie speelde, van 9 juni tot 1 oktober in It Bleekerhûs werd gehouden. Zij waren verontwaardigd daar voorwerpen aan te treffen uit de verzameling van hun vader of grootvader, geleend van het Streekmuseum Opsterlân. Achteraf is het dan ook jammer, dat in de verkoopvoorwaarden van de verzameling van Hein van der Vliet aan de Gemeente Opsterland geen bepalingen zijn opgenomen die het uitlenen betreffen. Zo kon het in 1990 gebeuren, dat de man die Hein van der Vliet beschuldigde van vinderschap- en vindplaatsvervalsing, tegelijkertijd voorwerpen uit diens verzameling leende en tentoonstelde. De conservator liet ook hiermee blijken niet erg subtiel te werk te gaan. Hein van der Vliet heeft zich namelijk op geen enkele wijze met z.g. sculpturen ingelaten en diens tentoongestelde stenen hadden daar dan ook niets mee te maken. Dat hadden trouwens de meeste voorwerpen op de tentoonstelling niet. In een in het tijdschrift Westerheem (nummer XL-1, feb. 1991) verschenen artikel, *De oudste kunst ter wereld, Archaeo-mystiek te Drachten*, spreken prof. dr. G.J. Boekschoten en drs. D. Stapert een vernietigend oordeel uit over deze tentoonstelling.

Als afsluiting van dit hoofdstuk citeren we nog de voorzitter van het in november 1990 geopende Streekmuseum Tytsjerksteradiel te Burgum, de amateur-archeoloog Klaas Henstra (Actief 27-12-90):
'Als oud-Gorredijkster ken ik de bijl al heel lang. Het ding is mij helemaal eigen geworden. De zaak is nu in een relsfeer terecht gekomen en dat doet de archeologie geen goed. Van der Horst is geen deskundige van het steentijdperk, want dan had hij geweten dat werktuigen uit deze periode niet uit het keileem komen, maar uit het keizand daarboven. (...) Ik vraag me af welk doel er mee wordt gediend, de waarheid boven water te krijgen of zichzelf of It Bleekerhûs te promoten. Voor mij is Van der Vliet de vinder.'

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

10. Het oordeel van de wetenschap

In een interview voor de SLOS radio op 15 september 1990 sprak Wouter van der Horst: *De rechter zal zich denk ik niet uitlaten over de inhoud van mijn artikel, want dat heeft hij duidelijk laten merken, dat is zijn competentie niet, dat is de taak van de wetenschappers.*
Ook wij vinden een beoordeling van de vuistbijlkwestie door wetenschappers van het grootste belang, zodat wij hieronder graag enkelen van hen aan het woord laten.
We beginnen met een uitspraak van drs. D. Stapert, als archeoloog verbonden aan het BAI te Groningen, in een vraaggesprek (N.v.h.N. 27-9-90):
Ik heb geen enkele reden om aan Van der Vliet te twijfelen.

De eerste lange bijdrage is van Ad Wouters uit 's Hertogenbosch. Als paleodeskundige met veel ervaring publiceerde hij in 1954 samen met A. Bohmers over de Wijnjeterper bijl in Paleohistoria III. Daartoe had hij in 1951 met Bohmers een proefopgraving uitgevoerd op de vindplaats van de vuistbijl van Wijnjeterp.
Wouters was ook de belangrijkste getuige à décharge, die het met de heren Beersma en Van der Lee zo succesvol opnam voor Tjerk Vermaning in de strafzaken waarin deze werd beschuldigd van het vervalsen van paleolithische vondsten.
Naar aanleiding van de commotie die Van der Horst in de pers ontketende m.b.t. de vuistbijl van Wijnjeterp, schreef Wouters ons het volgende (aug. 1990):

Al spoedig na mijn eerste kennismaking met dr. A. Bohmers in 1950, werd door ons het plan opgevat om gezamenlijk de Oud- en Midden-Paleolithische artefacten te gaan beschrijven die uit Nederland toen bekend waren. Het aantal vuistbijlen (bifaces) was nog gering:

1. *Een grote biface uit Kerkrade (Lennartz, 1924).*
2. *Een smalle biface uit St. Geertruid (Maréchal-Thisse, 1937).*
3. *Een amandelvormige biface uit Rimburg (Houppermans, 1937).*
   Gepubliceerd door Oppenheim in 1947 als afkomstig uit Ubach.
4. *Een amandelvormige biface uit Wijnjeterp (Van der Vliet, 1939).*
5. *Een hartvormige vuistbijl uit Echt (Smeets, 1946).*
6. *Een kleine driehoekige biface uit Kling Z.L. (Wouters, 1951).*
7. *Een Micoque-achtige biface uit Nijmegen-Hatert (Wouters, 1952).*

Voordat het script voor Palaeohistoria III werd afgerond, bezocht ik in 1951 en begin 1952 met dr. Bohmers de eigenaars en de vindplaatsen van al de te beschrijven artefacten. In de zomer-schoolvakantie van 1951 bezochten we ook Hein van der Vliet.
Bohmers was op verzoek van dr. Halbertsma al in 1949 met deze Friese archeoloog bij Van der Vliet geweest en had de vondst uit Wijnjeterp als een echte Acheul-bijl herkend. Prof. Van Giffen had na het 'goedbevinden' van Bohmers zijn scepsis overwonnen en bezocht enige dagen later met Asien Bohmers Hein van der Vliet in Lippenhuizen.
Op 17 sept. 1950 onderzocht, tekende en fotografeerde Bohmers het NWW-ZZO-profiel (schaal 1:10) aan de Hooiweg in Wijnjeterp.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

In augustus 1951 was er geen aanleiding iets toe te voegen aan de gegevens van 1950. Wel werd de biface aan beide zijden gefotografeerd; deze foto's werden mede gebruikt voor de tekeningen die Bohmers maakte voor ons artikel (Tafel I:1 en 3). Al deze gegevens werden na het inleveren van ons artikel in het archief van Bohmers op het BAI opgeborgen.

Hein van der Vliet trof in 1939 restanten aan van de geel-bruinige lemige keizandlaag, die op 1 meter diepte onder het maaiveld op de ongelaagde blauwe, vrij steenarme keileem rustte. Deze circa 20-30 cm dikke zeer steenrijke keizandlaag moet, gezien de secundaire verschijnselen op vooral vuurstenen, al vóór de afzetting van het 80 cm dikke dekzandpakket, door water- en winderosie en permafrostverschijnselen zijn aangetast. Het was opmerkelijk dat de vuurstenen uit deze keizandlaag ter plaatse, dezelfde oppervlakteverschijnselen hadden als de Wijnjeterpvuistbijl. Ik heb nog steeds enkele van deze vuurstenen uit deze laag, die in 1951 verzameld werden, in mijn bezit.
Deze verschijnselen (geel-bruine en blauwig-witte patina's, silicaglans, oplossingsverschijnselen en botsfiguren), ook dus op de Wijnjeterpbijl aanwezig, pleiten eveneens voor de herkomst uit de door Van der Vliet aangewezen keizandlaag. Deze laag ligt in dit gebied op ongeveer 1 meter diepte onbereikbaar voor de diepploeg. De ontwateringssloot doorsneed deze laag met noordelijke erratica echter wel.
Hein van der Vliet kwam dus met geologisch heel wat betere, en nog steeds ter plekke verifieerbare vondstomstandigheden dan de beide jongens die 'een steen' met de klomp wegschopten boven op een 1 meter dik, door de wind afgezet dekzandpakket, dat beduidend jonger is dan deze wijnjeterpbijl uit het Acheuléen. (Persoonlijk ben ik van mening dat de Wijnjeterpbijl waarschijnlijk veel ouder is dan men tot nu toe aannam... maar dat doet in dit verband niet ter zake).

De beide jongens, Jappie en Brammetje, zullen in 1945 best een leuke steen gevonden hebben, die ze al na enkele uren weer bij melkboer Anders Sûpekarre ruilden voor een tabaksbon. Mogelijk was het een Neolithische geslepen bijl, door 'leken' ook vaak vuistbijl genoemd. Maar 45 jaar geleden zou het een wonder moeten heten, als een paar jongens of een melkboer een Acheuléen-biface herkend zou hebben. Zelfs de ervaren steentijdamateur Hein van der Vliet, die de vuistbijl wel herkende, durfde pas na de bezoeken van Halbertsma, Bohmers en Van Giffen en ondergetekende - 12 jaar na zijn ontdekking - eind 1951, de biface te publiceren. Bij ons bezoek aan Van der Vliet in augustus 1951, toen we het plan van publikatie in Palaeohistoria III meedeelden, hebben we hem nadrukkelijk verzocht om toch eerst zélf zijn belangrijke vondst in Friesland te beschrijven. Hij deed dit al op 24 dec. 1951 in de Heerenveense Koerier, en later in het blad van de Nederlandse Geologische Vereniging (1952).
(N.B. Aanvankelijk prefereerde Bohmers éérst publikatie in Palaeohistoria III en daarna pas in andere bladen. Het was prof. Van Giffen die een pré-publikatie van de hand van de ontdekker zèlf in de Friese pers voorstond waarbij Bohmers zich toen aansloot.)
Aanvankelijk meende men dat de Wijnjeterp-biface wel door rivieren aangevoerd zou zijn. Bij de bemonsteringen in 1950 en 1951 van de vondsthorizon bleek overduidelijk dat deze geen fluviatiele afzettingen in de vorm van grinden bevatte. Er was slechts sprake van een verweerd keileemresidu (keizand) met uitsluitend door

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

het Saale-ijs aangevoerde noordelijke erratica (Geschiebe) die mogelijk wel iets door periglaciale bewegingen waren verplaatst.

Het verhaal van Wouter van der Horst dat de Wijnjeterpbijl iets zou kunnen veranderen aan de 'Zaak Vermaning' is al helemaal niet serieus te nemen. Als getuige-deskundige à décharge, zowel in Assen als Leeuwarden, die zich al 15 jaar intens met deze kwestie bemoeide en die de grootste dokumentatie van ons land hierover ter beschikking heeft, durf ik te stellen dat Van der Horst, gezien zijn uitspraken in de Neitiid, totaal niets, maar dan ook niets van deze hele kwestie begrepen heeft. Waar was deze 'deskundige' die de naam Vermaning 'post mortum' te pas en te onpas in de mond neemt, toen de kwestie Vermaning werkelijk speelde? Ik neem daarom geen enkele moeite deze onzin van It Bleekerhûs te weerleggen.

Van der Horst meent zijn verhaal geloofwaardig te moeten maken door de beschrijving aan te halen die Hein van der Vliet in 1940 gaf van de opgraving van een lage grafheuvel. Hij toont er echter alleen maar mee aan, dat hij én van archeologie, én van de geologische opbouw van de betreffende vindplaats totaal geen kaas gegeten heeft. Als Hein van der Vliet schrijft dat hij in het zandlichaam ook bewerkte steentjes uit oudere tijden vond en dat dergelijk materiaal in het veld bij de grafheuvel niet gevonden werd, haalt Van der Horst hieruit het bewijs dat de Wijnjeterpbijl dus niet door Van der Vliet gevonden zou zijn... anders had hij deze vondst hier toch wel vermeld, orakelt de conservator van It Bleekerhûs.
Maar de grafheuvel lag op de dekzanden en was opgebouwd uit uitsluitend dit dekzand van de onmiddellijke omgeving. De dekzanden bevatten slechts artefacten uit latere culturen en geen vuistbijlen uit het Oud- en Midden-Paleolithicum. Die liggen ter plaatse van de grafheuvel op minstens 1 meter diepte onder het dekzand. Van der Vliet wist dit als kundig amateur en uit ervaring met de Wijnjeterp-biface bijzonder goed en het zou onzinnig zijn geweest als hij bij de bewerkte steentjes uit oudere tijden ook de Wijnjeterper biface uit het 1 meter diep liggende keizand had genoemd. Met die steentjes kan een deskundig man als Van der Vliet alleen maar neolithische-, mesolithische-, of Tjonger- en Hamburgartefacten hebben bedoeld. E.e.a. moet nog te verifiëren zijn in het archeologisch depôt. Overigens kan men een zo oude, vrij grote vuistbijl niet onder de 'steentjes' rekenen. Er bestaat geen enkel verband tussen de vuistbijl uit het keizand en de grafheuvel op het dekzand en Van der Vliet was een te goed kenner om ook maar in die richting te denken.
Het getuigt trouwens van bewuste kwade trouw en onkunde om na 45 jaar, niet beschreven vondsten als verdacht te kwalificeren. De depôts van onze musea en instituten puilen uit van nog nooit beschreven vondsten en archeologen van naam als Van Giffen, Brunsting en vele anderen hadden nog heel wat te beschrijven als ze al hun opgravingen hadden moeten publiceren; zijn ze dus allemaal verdacht? We hebben al gezien dat Hein van der Vliet bewust gewacht heeft met publiceren tot hij van Halbertsma, Van Giffen, Bohmers en Wouters een goede 'feed back' kreeg. Wie was er in 1939 in Friesland bereid zijn kop zo ver in de 'prehistorie' te steken? In 1990 is men in Friesland niet zo bang meer, althans niet vanuit het officiële Drachtster museum It Bleekerhûs.

Het verhaal van Van der Horst in de Neitiid van juni 1990 werd door de direkteur van het Persbureau PENN in Leeuwarden, Klaas Jansma, onder de kop 'Friese

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Wetenschap' op 7 juni 1990 in het Friesch Dagblad, een 'prachtig stuk journalistiek onderzoek' genoemd dat genoeg bewijslast aansleept om te gaan twijfelen aan het officiële verhaal tot nu toe...
Ik ben echter zo vrij dit hele sensatieverhaal, onwetenschappelijk en zonder enig gefundeerd bewijs... lasterpraat te noemen ten opzichte van mijn beide overleden vrienden dr. Asien Bohmers en Hein van der Vliet, lid van de Fryske Akademy.
Ik houd het bij de wél verifieerbare kenmerken van de Wijnjeterpbijl, die volkomen passen in de door Hein van der Vliet aangewezen, door erosie aangetaste keizandlaag op 1 meter diepte bij de Poosten aan de Hooiweg te Wijnjeterp.
Ik houd het bij de rapporten van de helaas overleden paleo-pionier dr. Asien Bohmers die door Wouter van der Horst op een lasterlijke wijze posthuum een 'gejat proefschrift' wordt aangewreven.
Ik houd het ook bij het 'mooi gezelschap' van dr. Halbertsma, prof. Van Giffen, Hein van der Vliet en vele andere deskundige archeologen die volgens de conservator van It Bleekerhûs een 'wetenschappelijke giller' hebben weggegeven.
Hoe ver kun je in Friesland als officieel beheerder van een publiek museum eigenlijk wel gaan?

Het lijkt ons het verstandigst de 'archeologische voetzoeker' opgevoerd in het 'meest geruchtmakende artikel in mijn schrijversloopbaan' van de zich leek noemende conservator uit Drachten maar diep onder het Friese dekzand te stoppen op de akkers van boer Sytsma of boer Ten Haar, en toe te dekken met de niet verifieerbare vondstgegevens van Jappie en Brammetje (die echt wel 'een steen' zullen hebben gevonden), aangevuld met deze van Anders Sûpekarre die altijd toegang had bij de toneelvoorstellingen, en deze van de stichtelijke Christelijke koster Cor Stigter die dorpsarchieven aansleepte en bibliotheken afstroopte.

Tot zover Ad Wouters. Een andere uitgebreide reaktie op het artikel van Van der Horst in De Neitiid werd gegeven door drs. Evert Kramer, hoofd Archeologische Afdeling van het Fries Museum, en drs. Lammert Postma, amateur-archeoloog, en methodoloog aan de Rijksuniversiteit te Groningen. Het werd in haar geheel, getiteld *De zaak Van der Horst contra Van der Vliet*, met een motto *Daniël 5;27* en een naschrift van Kramer, gepubliceerd in De Woudklank (20-12-90):

De zaak Van der Horst contra Van der Vliet.

"Daniël 5;27"

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Enige punten uit de discussie

Schrijven over oude steentijd vondsten is een gevaarlijke bezigheid, want het wemelt in ons landje van al dan niet vermeende experts op dat gebied. De lezers van De Neitiid en meer nog die van de Leeuwarder Courant en verdere regionale dagbladen zullen dat wel met ons eens zijn. U hebt allen kennis kunnen nemen van nieuwe onthullingen over de wijze waarop en door wie de vuistbijl van Wijnjeterp zou zijn gevonden. Zoals bekend gaat wijlen Hein van der Vliet uit Lippenhuizen door voor de vinder van deze vuistbijl. Hij 'zou' deze vuistbijl in 1939 hebben gevonden, zo wordt algemeen aangenomen. Pas na de oorlog is in 1954 de vuistbijl uitvoerig wetenschappelijk gepubliceerd door Bohmers en Wouters (Palaeo-historia, 1954). Echter reeds in 1949 hadden Bohmers en Van Giffen de vonst van Van der Vliet als authentiek midden-paleolithisch artefact erkend. Na deze erkenning begon Van der Vliet vanaf 1951 over zijn vondst te publiceren in de pers (In b.v. de Heerenveense Koerier van 24-12-1951).

Nu doet zich echter de merkwaardige situatie voor dat vijftig jaar na de 'beweerde' vondst door Van der Vliet in een artikel in De Neitiid (1990, 2, pag. 27-31) door Van der Horst directeur van It Bleekerhûs in Drachten, wordt beweerd dat twee schooljongens, Jappie Bouma en Brammetje Kieft, de vuistbijl eind 1944 of begin 1945 zouden hebben gevonden en direct hebben doorverkocht voor tabaksbonnen aan de plaatselijke melkboer Andries van den Bos: Anders Supekarre. Deze melkboer zou de vuistbijl vervolgens in 1947 hebben doorverkocht aan Van der Vliet. In een breedvoerig en zeer geconstrueerd betoog probeert Van der Horst deze versie van de gang van zaken rond de vondst van de vuistbijl van Wijnjeterp aannemelijk te maken.

De discussie tussen Van der Horst en de nazaten van Van der Vliet is nu zover gevorderd dat er sprake is van hoog oplaaiende emoties, verwijten en beschuldigingen van chantage, leugens en manipulatie. Het dieptepunt zal zijn het kort geding dat door de nabestaanden van Van der Vliet is aangespannen.

Welles-nietes discussie

Het heeft er alle schijn van dat de zaak in een welles-nietes discussie is beland. De vraag is of een kort geding het geëigende middel is om de discussie te beslissen. Een inhoudelijke, archeologische discussie en argumentatie is naar onze mening, een beter wapen de 'strijd' te beslechten. Vooral ook omdat de in de pers gevoerde discussie door Van der Horst zonder inhoudelijke argumenten wordt gevoerd. Van zijn kant is er praktisch voortdurend sprake van een herhaling van zetten, verpakt in smeuïge vergelijkingen met daarin vervatte, persoonlijke aanvallen.

De moeilijkheid is nu hoe na 50 jaar nog aannemelijk gemaakt kan worden dat Van der Vliet 'de beste papieren heeft'. Van der Vliet heeft zelf zijn vondst niet direct in 1939 gedocumenteerd. Dit is erg jammer want, wanneer dit wel was gebeurd, was de discussie nu al afgesloten. Maar ook de 'vinders' Bouma en Kieft hebben hun vondst niet gedocumenteerd en evenmin heeft Van der Bos zijn aankoop vastgelegd. En het is ook onbekend of Van der Vliet over de overname van de 'bijl' van Van der Bos een notitie heeft gemaakt.

Het valt dus net zo moeilijk aan de hand van documenten te controleren wat Bouma en Kieft hebben gevonden en verkocht in 1944 of 1945 als wat Van der Vliet in 1939 heeft gevonden en waar dat was. De woorden van Bouma en Kieft en dus ook van Van der Horst zijn wat dat betreft in 1990 evenveel waard als de woorden van Van der Vliet in 1951. Onze mening is dan ook dat slechts een inhoudelijke discussie, aan de hand van wetenschappelijke kennis, aannemelijk kan maken wie 'de strijd' in zijn voordeel kan beslechten. Anders blijft het slechts bij een welles-nietes spelletje. Gezien het belang van de vondst en het feit dat Van der Vliet zich zelf niet meer kan verdedigen zou dit uitermate onbevredigend zijn.

Bohmers en Halbertsma

Van der Horst beticht Van der Vliet ervan dat hij zo laat contact met deskundigen heeft gezocht. Pas na 1947, als hij de 'vuistbijl' van Van der Bos heeft gekocht, vindt in oktober 1949 de eerste ontmoeting met Bohmers van het B.A.I. plaats. Hierbij is ook Halbertsma, assistent van Van Giffen van 1941 tot 1949, aanwezig. Halbertsma schrijft in een brief aan de kleinzoon Hein van der Vliet (Amersfoort, 30 juli 1990) dat de vondst van Van der Vliet dan door Bohmers direct wordt erkend als midden-paleolithisch artefact en vuistbijl.

De vraag is nu of het inderdaad juist is dat zo absoluut gesteld kan worden dat Van der Vliet pas na 1948 contact met deskundigen heeft gezocht. Op deze nogal absoluut gestelde mening van Van der Horst valt wel iets af te dingen. Ook kan het aannemelijk gemaakt worden dat in wetenschappelijke kringen (het B.A.I.) reeds over de vondst van (mogelijk) een vuistbijl door Van der Vliet gesproken werd.

Het aardige is namelijk dat het Fries Museum een brief van Van der Vliet aan Bohmers uit 1943 bezit. Uit deze brief blijkt dat Bohmers bij Van der Vliet aan de deur is geweest en hem niet thuis heeft getroffen. Duidelijk blijkt uit de brief

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

dat beiden in de oorlogsjaren reeds hebben getracht contact met elkaar op te nemen over hun beider interessegebied: het 'stientsjesykjen'. De brief geeft niet het bewijs dat Van der Vliet de vuistbijl reeds in 1943 in zijn bezit heeft, maar wel dat Bohmers een reden had om Van der Vliet op te zoeken en dat eerdere contacten met Bohmers mogelijk zijn geweest. Halbertsma schrijft in voornoemde brief dat hij reeds in 1943 op het B.A.I. had gehoord van de vondst van een vuistbijl door Van der Vliet.
Hoewel de brief van Van der Vliet hierover niet rept, kan dit wel eens een reden zijn geweest voor Bohmers om Van der Vliet op te zoeken. In elk geval blijkt uit de brief van Van der Vliet dat deze in 1943 contacten had met de archeologische wereld en deze ook niet schuwde. En uit de brief van Halbertsma blijkt dat de discussie over de vuistbijl reeds was doorgedrongen tot het B.A.I. en het moet natuurlijk Van der Vliet zijn geweest die deze discussie op gang heeft gebracht.

De vondstomstandigheden

Zowel de woorden van Bouma en Kieft als van de verschillende getuigen à decharge van Van der Vliet kunnen niet op hun inhoud gecontroleerd worden. Dus rest een inhoudelijke, wetenschappelijke argumentatie om de zaak Van der Horst contra Van der Vliet tot een nadere beslissing te brengen. Dit kan geschieden door na te gaan wat de wetenschappelijke waarde van door Van der Vliet en Van der Horst (i.c. Bouma en Kieft) gedane uitspraken over hun vondstomstandigheden is. We geven een samenvatting van door beide partijen gedane uitspraken.
Kieft schrijft in een brief aan Bouma (Harderwijk, 13 mei 1990, opgenomen in het stuk van Van der Horst in De Neitiid) dat zij de 'vuistbijl' op een reed over een 'land' van een boer hebben gevonden. Bouma zag in een steen, die op de reed lag, 'iets bijzonders' en beide jongens namen daarom de steen mee. Zij lieten de steen zien aan de bovenmeester en de dominee. Deze zagen er echter niets in. Aan het eind van de brief is de steen een vuistbijl geworden, die zij aan van der Bos hebben verkocht. Kieft schrijft hierover het volgende: 'Aan deze Andries v.d. Bos hebben we toen deze steen, de vuistbijl, verkocht voor een tabaksbon'. Even verder: 'Dat A. v.d. Bos deze vuistbijl aan Van der (? : schrijvers) Vliet in Lippenhuizen heeft gegeven of verkocht was me bekend: Mijn vader heeft me later verteld dat "de steen" in een museum in Leeuwarden lag'.
Van der Vliet spreekt in de omschrijving van zijn vondstomstandigheden over een ontginningsveld op een hoge zandrug dicht bij het stroomdal van de Boorn. Voor de ontginning is een sloot gegraven tot op het niveau van de leemlaag. Van der Vliet vertelt dan: "Langs een leemwal lopende, kort tevoren opgeworpen bij het graven van een sloot, werd de aandacht getrokken door een steen van zeer bijzondere vorm, welke tussen de bovenste leemspitten zat. Er zat gelig, zanderig leem op, hetzelfde leem als in de vondstlaag. Het was een ruw bekapte vuursteen van typische amandelvorm, eigen aan de z.g. vuistbijlen uit het Oud-Paleolithicum". De eerste gedachte was: "Een vuistbijl in Friesland, zou dat mogelijk kunnen zijn?" Thuis komend vergelijkt Van der Vliet het gevonden voorwerp met afbeeldingen van vuistbijlen en komt tot de conclusie dat het een vuistbijl uit het Acheuléen zou kunnen zijn.
Uit de samenvattende beschrijving van de vondstomstandigheden blijkt dat het om twee zaken gaat, nl. de situatie waarin het voorwerp gevonden is en de herkenning als artefact of vuistbijl. Zowel wat betreft de beschrijving van de situatie als de vondst zelf geeft Van der Vliet een beschrijving die beter past in onze hedendaagse kennis. In de volgende twee paragrafen zullen we deze stellig beargumenteren, waarbij tevens zal worden onderbouwd dat Van der Vliet nog steeds als de meest aannemelijke vinder van de vuistbijl kan worden beschouwd.

De vondstsituatie en precieze vindplaatsaanduiding

Als we de beschrijving van de situatie van de vondst van beide partijen lezen dan valt de gedetailleerdheid van de beschrijving van Van der Vliet op. Volgens Van der Vliet laat het door hem gevonden voorwerp sporen van leem vermengd met gelig zand zien. Het gelige zand duidt op dekzand. Dit dekzand werd afgezet tijdens de laatste ijstijd (Weichselien) op de leemlaag die in de voorlaatste ijstijd (Saalien) werd afgezet. Dit duidt erop dat de vuistbijl bovenop de leemafzetting heeft gelegen, toen hij werd afgedekt met dekzand. Tevens blijkt uit de beschrijving dat het bij Van der Vliet niet om een oppervlaktevondst gaat en dat het door hem gevonden voorwerp pas bij het graven van de sloot aan de oppervlakte is geraakt.
Alles wijst erop dat de vuistbijl in het Eemien, de warme periode tussen de twee laatste ijstijden, in zijn positie terecht is gekomen. Het Eemien is in Nederland de tijd van het middenpaleolithicum. Ook de plaats die van Vliet aangeeft is interessant: in de buurt van een beekdal op een hoogte.
Het enige wat Bouma en Kieft naar voren brengen is dat ze hun 'vuistbijl' op een reed op een stuk land hebben gevonden. Dit wijst in eerste instantie op een oppervlaktevondst.
Pas in 1954 werden de door Van der Vliet beschreven omstandigheden door onderzoek

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

van Bohmers en Wouters ter plaatse wetenschappelijk vastgelegd en nogmaals door Stapert in 1976 (Bohmers en Wouters in Palaeohistoria, vol. III, 1954 en Stapert in Palaeohistoria XVIII, 1976)., terwijl Van der Vliet ze reeds in 1939 had vastgesteld en in 1951 beschreven.
Bij de beschrijving van Van der Vliet is het belangrijk te bedenken dat in 1939 en in 1951 het verband tussen keileemafzettingen en middenpaleolithen nog niet zo duidelijk was. Het is Vermaning geweest, die dit verband heeft gelegd en ervan uitging bij het zoeken naar middenpaleolithen. Voor Van der Vliet was dit verband niet duidelijk en toch beschrijft hij de juiste vondstomstandigheden voor middenpaleolithische artefacten.
Onze conclusie is dat Van der Vliet vondstomstandigheden beschrijft die gezien onze huidige archeologische kennis verwacht kunnen worden bij een vuistbijl. Kennis die er in de tijd van Van der Vliet nog niet was. Voor de beschrijving van Bouma en Kieft geldt dit niet. Het gaat bij hen om een oppervlakte vondst.

Herkenning

In 1947 werd een met de vuistbijl van Wijnjeterp te vergelijken in Limburg gevonden vuistbijl door Oppenheim beschreven in het gedenkboek Oudheidkundig bodemonderzoek in Nederland (pag. 125-127).
Voor 1947 kan er voor Van der Vliet geen vergelijkbare vondst in Nederland zijn geweest. We weten dat reeds in 1943 Van der Vliet zijn vondst als mogelijk een vuistbijl bekend was geworden bij medewerkers van het B.A.I.. Bouma en Kieft zien slechts aan hun vondst dat het iets bijzonders kan zijn.
De herkenning van een steen als middenpaleolithisch artefact en vuistbijl in het geval van de vuistbijl van Wijnjeterp vereist in 1939 een scherp door ervaring gewapend oog. Dit gezien de ruwe vorm, terug te voeren op het gebruikte, morene vuursteen (Zie Stapert Palaeohistoria XVIII, 1976) en de verwering van het voorwerp ten gevolge van de barre omstandigheden, waaraan het gedurende de ijstijd heeft bloot gestaan. De voorbeelden uit de Franse situatie, die Van der Vliet via afbeeldingen onder ogen heeft gehad, zijn veel verfijnder gemaakt. Dit werd mogelijk gemaakt door de beschikbaarheid van veel betere vuursteen. Ook moet worden opgemerkt dat de vuistbijlen uit het Acheulien qua vorm (vaak peervormig) toch min of meer afwijken van de vuistbijl van Wijnjeterp en de in Limburg gevonden vuistbijl (amandelvormig: bout coupé type), die qua vorm waarschijnlijk tot het Mousterien de Tradition Acheulien (M.T.A.) behoren. En juist de kennis over deze verschillen ontbrak in de periode tot 1947 in Nederland geheel voor de Nederlandse situatie. Immers er was voor 1947 geen enkele Nederlandse vuistbijl wetenschappelijk beschreven.
Van der Vliet was een in het herkennen van artefacten getraind amateurarcheoloog, met veel ervaring in het onderscheiden van 'stenen' en artefacten. Dit heeft ertoe geleid dat hij een steen herkende als middenpaeleolithisch artefact en vuistbijl, ondanks het verweerde en vrij ruwe uiterlijk van het artefact en de aanwezigheid van een beperkt kennisbestand. Dat dit voor (amateur)archeologen geen gemakkelijke zaak is, bewijzen de reacties van bijvoorbeeld de collega amateurarcheologen Siebinga en Popping. Ook deze zagen in feite weinig in de vondst van Van der Vliet.
Dat Van der Vliet zijn vondst niet direct in 1939 heeft gedocumenteerd is dan ook jammer, maar wel begrijpelijk. Gezien de aard van het gevonden voorwerp leidde dit tot langdurige en taaie discussie. De erkenning komt in een dergelijke situatie pas stap voor stap in de loop van de discussie met collega's en wetenschappers.
De ervaring van vele (amateur)archeologen leert dat meestal eerst wordt gezien dat een steen qua vorm een zekere regelmatigheid bezit en dat dan wordt gedacht: 'het kan wel eens een artefact zijn'. Dan pas wordt gekeken of er een samenhangend patroon van kenmerken op de steen aanwezig is om te onderbouwen of dit inderdaad het geval is. Het gebeurt dan vaak dat moet worden toegegeven dat hiervan geen sprake is. Het gaat dan om een door de natuur gemaakte steen. Maar soms is er wel sprake van een samenhangend patroon van kenmerken en dat dit patroon steeds duidelijker wordt, naarmate de steen langer bestudeerd en vergeleken wordt met soortgelijke voorwerpen, bijvoorbeeld zoals afgebeeld in publicaties.
Het zal duidelijk zijn dat het bij Van der Vliet ook op deze wijze is verlopen. Het is dan ook zeer begrijpelijk dat de volledige (h)erkenning van de door Van der Vliet gevonden vuistbijl, gezien de tijd waarin dit plaats vond, de nodige tijd heeft gekost, waarbij langzamerhand steeds meer personen bij de discussie betrokken raakten.
Naar onze mening geeft Van Der Vliet dan ook een zeer getrouwe en psychologisch gezien begrijpelijke beschrijving van de vondstomstandigheden en de herkenning van het artefact. De beschrijving die Bouma en Kieft geven van hun vondstomstandigheden is daarentegen veel minder begrijpelijk.
Dit leidt dan ook bij ons tot de vraag hoe twee schooljongens, zonder ervaring in het onderscheiden van 'stenen' en artefacten, de vuistbijl van Wijnjeterp als artefact laat staan als vuistbijl hebben kunnen herkennen, gezien het uiterlijk van deze steen.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Onze ervaring is dat leken het vaak over vuistbijlen hebben, wanneer ze strijdhamers of geslepen bijlen bedoelen. Deze bijlen of hamers hebben voor leken een herkenbare vorm. Ze lijken nog veel op hedendaagse bijlen. Mesolithische bijlen worden door leken al niet meer als bijl herkend en meestal ook niet als artefaagct.

En voor vuistbijlen, zoals de vuistbijl van Wijnjeterp, zal deze gang van zaken nog wel meer gelden.

We vragen ons dan ook af of Van der Bos wel een vuistbijl van de jongens heeft gekocht.

Ook Van der Bos kan niet gelden als een ervaren amateur-archeoloog. Een tweede vraag is waarom Van der Bos niet onmiddellijk de vondst wereldkundig heeft gemaakt, in plaats de bijl twee jaar laten aan Van der Vliet te geven of te verkopen? Immers, als Van der Bos de bijl als vuistbijl had herkend, dan had hij de grote wetenschappelijke waarde ervan begrepen. Er was toen hij de vuistbijl kocht geen andere vuistbijl uit Nederland bekend. Het is duidelijk dat dezelfde vraag geldt voor Bouma en Kieft. Nog sterker, als zij hadden geweten dat het een vuistbijl was geweest en wat een vuistbijl is, dan hadden ze de bijl waarschijnlijk nooit verkocht. En waarom hebben Bouma en Kieft (en ook Van der Bos) niet gereageerd toen Van der Vliet ging publiceren over de vuistbijl en de grote wetenschappelijke waarde bekend werd?

Het excuus 'Wij waren maar kwajongens en men zou toch geen geloof aan ons verhaal hebben gehecht' lijkt ons een te gemakkelijk excuus. Kunnen we niet de conclusie trekken dat Bouma en Kieft aanvankelijk helemaal geen relatie hebben gelegd met hun vondst, omdat ze helamaal niet geweten hebben wat ze feitelijk hadden gevonden en verkocht. Dit in tegenstelling tot wat in de brief van Kieft staat.

We vragen ons dan ook af of er niet veleer sprake is geweest van een ander door Bouma en Kieft gevonden 'artefact', bijvoorbeeld op een bijl gelijkende steen. Hoewel Bouma en Kieft daarover niet spreken (Bouma geeft later wel opmerkelijke details, zie naschrift bij dit artikel), heeft Van der Bos het door de jongens gevonden voorwerp wel als zodanig herkend en het daarom van hen gekocht. En omdat stenen bijlen door leken ook wel eens vuistbijlen worden genoemd, is later de gedachte ontstaan dat Bouma en Kieft een vuistbijl hebben gevonden.

Conclusie

De conclusie van ons is dan ook dat het veel meer aannemelijk is dat Van der Vliet de vuistbijl heeft gevonden en al in een vroegtijdig stadium heeft ingezien dat het mogelijk om een vuistbijl zou kunnen gaan. Gezien de beperkte kennis in die tijd was er lange discussietijd nodig met collega's en archeologen om de veronderstelling van Van der Vliet te staven. Het is dan ook de verdienste van Van der Vliet geweest een steen als vuistbijl te hebben herkend. Op taaie wijze is hij de discussie blijven voeren, met als resultaat de erkennning van zijn vondst. Deze erkenning heeft vervolgens mede de basis gelegd voor verder middenpaleolithisch onderzoek in Nederland. Dit is onder andere de wetenschappelijke verdienste van Van der Vliet geweest.

De moraal: een kwade geest is uit de fles

Van de kant van Van der Horst is er sprake van een flinterdunne, geconstrueerde bewijsvoering. Een bewijsvoering die daarom in onze ogen enigszins malicieus overkomt. Het grappige van het verhaal van Van der Horst is dat hij juist zelf argumenten levert voor het bewijs van het tegendeel. Maar door een gebrek aan archeologische kennis heeft hij dat van te voren niet kunnen voorzien. Wij menen dan ook dat de bewijslast voor het vinden van de vuistbijl van Wijnjeterp niet bij Van der Vliet ligt. En dat is maar goed ook, omdat doden zich niet kunnen verdedigen en een karaktermoord op gestorven mensen naar onze mening op grond van wel zeer betrouwbare en steekhoudende argumenten moet geschieden, wanneer noodzakelijk. Van der Horst moet dus maar eens met betere argumenten komen, in plaats van emotioneel van zich af te blazen (zie b.v. de Drachtster Courant van 1-8, 8-8 en 15-8-1990). Hij moet maar eens duidelijk de vraag beantwoorden wat Bouma en Kieft nu werkelijk hebben gevonden eind 1944 of begin 1945.

De ironie van het verhaal van Van der Horst is dat hij de geest uit de fles heeft gelaten en dat het een kwade geest is. En zoals zo vaak met kwade geesten gebeurt, keert deze zich tegen de persoon, die hem heeft vrijgelaten. Immers, de bewijsvoering in het betoog van Van der Horst staat vol van conclusies die op grond van gezocht met elkaar in verband gebrachte argumenten wordt getrokken, zonder dat deze argumenten steunen op te controleren feiten en hedendaagse archeologische inzichten. De vraag wordt dan ook voor Van der Horst, hoe krijg ik de kwade geest terug in de fles. Het antwoord is gemakkelijk te geven, door het geven van steekhoudende feiten en argumenten.

Vooralsnog heeft Van der Vliet de sterkste 'papieren'. Maar zou hij te kwader trouw zijn geweest, natuurlijk dan kunnen de vondstomstandigheden etc. er na de ontdekking door Bohmers van dit stuk in zijn collectie in 1949 allemaal door hem wel bij geconstrueerd meer aannemelijk te maken. Maar tot nog toe zijn daarvoor geen steekhoudende argumenten boven tafel gekomen.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Voor (amateur)archeologen moet de conclusie duidelijk zijn: laat, wanneer daartoe het vermoeden bestaat, belangrijke vondsten aan collega's en professionele deskundigen zien en door deze deskundigen documenteren. Dit voorkomt later welles-nietes-discussies.
Tot slot zullen beide schrijvers er niet vreemd van opkijken dat op den duur zal blijken dat de melkboer destijds een vuiststeen (sic!) heeft gekocht. Alleen is dat wel even wat anders dan een vuistbijl uit de oude steentijd.
Om de lezers in niet al te grote verwarring achter te laten: „De omnibus aliquid, de tot nihil".

Evert Kramer, Leeuwarden
Lammert Postma, Buitenpost.

Naschrift:

Op 15 oktober j.l. ondernam eerstgenoemde een poging, na vooraf telefonisch overleg met betrokkene, om via een gesprek met een van de vinders van toen, de heer J. Bouma uit Wijnjewoude, iets meer opgehelderd te krijgen over de exacte vindplaats van hun destijds gedane vondst, en nog belangrijker, hoopte uit Bouma's verhaal iets meer concreets te achterhalen over de steen die ze destijds opraapten.
De heren Kieft en v.d. Bos (zoon van Andries) dragen helaas niet tot de opheldering bij, omdat ze de vuistbijl niet meer 100% zeker beschreven en ook geen andere omschrijving van de vondst van toen meer kunnen geven. Overigens zeer begrijpelijk 45 jaar na dato. Bouma daarentegen deed wel enkele interessante uitspraken.
Er van uitgaande dat ze niet de vuistbijl vonden maar een andere steen, zocht ik in de v.d. Vliets's collectie in Gorredijk een viertal enigszins vergelijkbare stukken vuurstenen artefacten, door v.d. Vliet in zijn regio verzameld. Het betrof de volgende (zeker niet uitputtende reeks) artefacten:

1. *stuk vuursteen (uit vaste opstelling geologie) met afgeschuurd vlak (gletsjerkrassen); blauw-wit van kleur; lengte 15 cm; zondere nadere vindplaatsaanduiding.*
2. *brok vuursteen met cortex, en geretoucheerd snijvlak; lengte 18.5 cm; Duurswoude G.248b.*
3. *brok vuursteen met cortex, en knopvormig uitsteeksel; lengte 15 cm; A6.*
4. *brok vuursteen; geretoucheerde schrabber-kappen; lengte 16.5 cm; Hoornsterzwaag 559.*

Tot een gesprek kwam het helaas niet want in strijd met onze afspraak om onder vieren ogen met elkaar te praten, maakten ook de heren v.d. Horst en Stigter hun opwachting en kon er van een oriënterend gesprek al geen sprake meer zijn.

Na fatsoenshalve ruim een kwartier Van der Horst's standpunten nog even te hebben aangehoord, was het tijdstip aangebroken om maar weer op te stappen, want ik kwam voor Bouma en had er weinig behoefte aan telkens te worden onderbroken in de draad van mijn verhaal door beide andere heren. Onder beïnvloeding van een kroongetuige gesproken, zoals v.d. Horst dat noemde....
Op het aanbod aan Bouma, om onze afspraak naar een nadere datum te verschuiven kreeg ik onlangs de volgende, geciteerde reactie (zonder handtekening) van Bouma:

Geachte heer Kramer,

In antwoord op uw brief, deel ik u bij dezen mede, dat ik geen belang stel in een nieuw gsprek.
Ik wens verder geen bezoek, telefoon of papieren meer te ontvangen.

J. Bouma,
Wijnjewoude.

De heer Bouma had overigens nog maar één brief van mij ontvangen, en wel de dag na ons wreed verstoorde rendez-vous.
Conclusie uit dit bovenstaande mag dan ook zijn dat de wil tot nadere opheldering ontbreekt, althans op de wijze zoals ik die had voorgesteld.
De meeste harde feiten rondom de vondst in 1945 blijven derhalve de eerder gedane mondelinge uitspraken van Bouma: in het bijzonder van de heren E. Huisman en S. Maat omschreef Bouma de vondst uit 1945 als een grijze steen met handvat, waarop leemresten aanwezig waren.
Op 15 oktober reageerde hij naar mij toe op m'n vraag, wat hij zich van de steen herinneren, dat wanneer hij niet de latere vuistbijl had gevonden, waar hun steen dan uiteindelijk kon zijn gebleven. Goeie vraag, maar dat had ik nu juist graag willen proberen op te lossen. Misschien zit de steen uiteindelijk toch in de collectie v.d. Vliet (in deze collectie te Gorredijk zijn nog meerdere interessante vuurstenen te vinden dan alleen de vuistbijl), of gooide v.d. Vliet de steen ooit weg als zijnde niet interessant genoeg!

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

11. Kort geding

Op 13 september 1990 diende voor de president van de arrondissementsrechtbank te Leeuwarden Mr. Willem van den Berg een kort geding, aangespannen door een kleinzoon van Hein van der Vliet, Klaas Geertsma te Groningen, tegen Wouter van der Horst te Wijnjewoude.
De pleitnota, tevens conclusie van mr. P. Huisman was goed onderbouwd, maar zijn eis heeft het slechts gedeeltelijk gehaald:
Ik vraag dan ook een verbod op verdere uitlatingen van deze strekking, een rectificatie als gevraagd en publicatie daarvan in een aantal bladen, waarin over deze kwestie is geschreven. Een ander op straffe van een dwangsom en uitvoerbaar bij voorraad.
De rechter liet duidelijk weten dat hij niet wou uitmaken, wie de vinder van de vuistbijl was. Dat zou eventueel in een z.g. bodemprocedure kunnen worden beslist. Het ging hem er alleen om, of Van der Horst met zijn publikatie de goede naam van Hein van der Vliet had aangetast, al vroeg hij wel aan gedaagde:
'Maar had u niet eerst eens met de familie Van der Vliet moeten praten? Had u niet een beetje meer zorgvuldigheid moeten betrachten? Bent u niet wat te vlug van wal gestoken?'
Volgens mr. P. Schram was er gezien de uitspraken van Geertsma in een ingezonden stuk, 'dat het eigenlijk een storm in een glas water betreft,' geen basis voor een rectificatie: 'Waar geen belang is, kan ook geen recht zijn' en volgens hem had Van der Horst helemaal niet de bedoeling gehad om te beledigen. Hij beweerde echter ook, dat Anne van der Bos bij het zien van de vuistbijl in het museum te Gorredijk zou hebben geroepen: 'Dat is 'm!' Mr. Huisman heeft daarop ook gereageerd. Van den Bos schreef namelijk in een brief aan Van der Horst (29-8-90):
(...) maar ik zou niet durven beweren dat het dezelfde steen is, want het is allemaal al zoveel jaren geleden, dat ik mij zeker niet aaneen dergelijke uitspraak zal wagen.
De aanwezige getuigen werd niets gevraagd, omdat, zoals de rechter al had gezegd, het in het kort geding niet ging om uit te maken wie de vinder van de vuistbijl van Wijnjeterp was. Van der Horst kreeg wel gelegenheid zijn zegje te doen en gekleed in zijn 'prachtige pak met vuurrode strik,' die zijn vrouw 's morgens voor hem had klaargelegd en dat hij 'als een gehoorzame huisman had aangetrokken' (SLOS 13-9-90) stond hij voor de rechter als de vermoorde onschuld, één meter twee-en-negentig, deemoedig, het hoofd wat voorover. Hij zei wel:
Als ik mensen gegriefd heb, ben ik bereid daarvoor mijn verontschuldigingen aan te bieden.
maar verklaarde bovendien over de indertijd 57-jarige Hein van der Vliet:
Toen hij deze steen in 1947 van melkboer Van den Bos kreeg, dacht hij 'die had ik eigenlijk zelf willen vinden' en in een onnadenkend ogenblik maakte hij die bijna jongensachtige stap.
De aanwezige familieleden reageerden hierop met verontwaardiging en wezen het aanbod om verontschuldigingen aan te bieden als schijnheilig van de hand.
Van der Horst zei hierover later in een interview (SLOS 15-9-90):
Ik heb overigens aangeboden om een rectificatie te plaatsen over het feit, dat ik tot mijn verbazing geconstateerd heb, dat de familie Van der Vliet mijn verhaal grievend vond. (...) Als de familie Van der Vliet zich grievend bejegend voelt, als

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

ze menen dat ik grievende taal heb gebruikt, dan is dat per ongeluk gebeurd, dan wil ik daarvoor mijn verontschuldigingen aanbieden. Wat de familie betreft, gaat het niet in de eerste plaats om grievende taal, die hij zou hebben gebruikt. Het gaat om zijn grievende beschuldigingen! Hij zei dan ook nog:
Ik heb medelijden met de familie Van der Vliet, die in een soort rouwproces zal moeten gaan accepteren, dat ze ongelijk hadden.
Op een vraag van de rechter of de Leeuwarder Courant al van te voren was ingelicht, antwoordde Van der Horst na enige aarzeling, dat de redakteur abonnee was van De Neitiid. Met deze redakteur (Kerst Huisman) was van te voren wel overleg geweest, als tenminste waar is wat Van der Horst in een ingezonden stuk schreef (L.C. 14-6-90):
Het artikel in de L.C. heb ik helemaal niet geschreven. Dat was van een onafhankelijk redactielid van deze krant, die eerst al mijn gegevens grondig controleerde.
Een schikking tijdens het kort geding was dus niet mogelijk, en de rechter zou binnen 14 dagen uitspraak doen.
Het vonnis kwam op 24 september. Uit de uitgebreide procesgang en de rechtsoverwegingen volgen hier een enkele opvallende passages:
Beide vinders van deze steen hebben schriftelijk aan gedaagde verklaard, dat zij er van overtuigd zijn, dat deze steen identiek is aan de vuistbijl van Wijnjeterp.
Daar keken wij van op. Waar zijn die verklaringen dan, ze lagen niet bij de stukken en zijn ook nooit getoond (zie hoofdstuk 5). Verder staat in de rechtsoverweging:
Het ligt naar ons voorlopig oordeel voor de hand, dat de nog in leven zijnde, naaste familieleden van Hein van der Vliet voornoemd niet alleen door de vermelde inhoud van gedaagdes publicatie, maar ook door de wijze van opmaak en de door gedaagde gevolgde woordkeuze, de reputatie van Hein van der Vliet als een betrouwbaar en hoogstaand amateur-archeoloog beschadigd achten.
Maar nu dan de uiteindelijke beslissing. De rechter:
Beveelt gedaagde bij voortgezette publicatie van de inhoud van zijn bij dit vonnis beoordeelde publicatie mededeling te doen van de aanvullende informatie omtrent de vondst van de vuistbijl van Wijnjeterp die hem van de zijde van eiser en diens, al dan niet wetenschappelijk gevormde, medestanders binnen het kader van dit kort geding is verstrekt zulks totdat omtrent de juistheid van de door gedaagde in bedoelde publicatie verstrekte mededelingen bij gewijsde in zijn voordeel zal zijn beslist;
Veroordelen gedaagde tot betaling van een dwangsom aan eiser van f. 1.000,- per overtreding van dit bevel;
Verklaren dit vonnis tot zover uitvoerbaar bij voorraad;
Ontzeggen het meer of anders gevorderde;
Compenseren de kosten van het geding in dier voege dat iedere partij de eigen kosten draagt.
Als Van der Horst in een interview voor de SLOS radio zegt (29-9-90), dat deze uitspraak als een overwinning voor hem mag worden beschouwd, en na de felicitaties van de interviewer in ontvangst te hebben genomen, daaraan toevoegt: 'Ik glim ook helemaal, is deze uitzending in kleur?' dan geeft hij een voor hem te rooskleurige voorstelling van zaken. Hij hoeft niet te rectificeren, want:
(...) bedoeld artikel bevat naar ons voorlopig oordeel onvoldoende aanknopingspunten om het artikel als lasterlijk en/of beledigend in de zin der wet aan te merken.
Ja, 'in de zin der wet,' maar dat is heel iets anders dan volgens gewone menselijke

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

gevoelens. Heren Van der Horst, Post en Stigter als het uw vader betrof, die werd beschuldigd van leugen en bedrog en u wist uit eigen waarneming dat die beschuldigingen vals waren, zou u zich dan niet gegriefd voelen? Zou u dan zeggen: 'Wat maakt het uit, even een ander kaartje bij de steen, waar zullen we ons verder druk over maken?'

Wat de overige reakties op het vonnis betreft, beperken we ons hier tot het ingezonden stuk van Bernard van der Vliet (Dr.Opt. 30-10-90) en de daarop volgende reaktie van Jan Post (Dr.Opt. 6-11-90):

Vonnis vuistbijl

DRACHTEN - In Drachten Optimaal van 2 oktober j.l. brengt U onder de kop "Rechter wijst eisen tegen Van der Horst af" verslag van het vonnis in de zaak over de vuistbijl van Wijnjeterp. Voor een wat volledi-ger beeld van dit vonnis zou ik graag de volgende informatie willen toegeven.

De eisen tegen Van der Horst waren:

- a. Rectificatie van zijn beweringen in het artikel in de "Neitiid 1990-2" in diverse bladen;
- b. Verbod om in de toekomst verdere uitlatingen te doen, dat Hein van der Vliet zou hebben gelogen over het vinderschap en de vindplaats van de vuistbijl.

De rechter is in zijn vonnis van oordeel, dat uitgaande van de mededelingen van de jongens er onvoldoende aanleiding was het artikel als lasterlijk in de zin van de wet aan te merken. Daarom werd de eis tot rectificatie niet in het vonnis opgenomen.

In zijn vonnis schrijft de rechter evenwel ook: "Wij zijn het echter met eiser eens, dat de door hem en zijn medestanders na het verschijnen van de publikatie aangedragen nadere informatie ook gedaagde (= Van der Horst) zonder meer aanleiding zou dienen te geven tot heroverweging van de vraag of de door de schooljongens bedoelde vuistbijl wel identiek kan worden geacht aan de vondst van Hein van der Vliet."
En "de vrijheid van meningsuiting die ook gedaagde moet worden gegund, brengt niet mede dat hij in de toekomst met uitsluiting van die andere informatie op de onverkorte juistheid blijft voortborduren." Indien Van der Horst voortgaat met publikaties zonder mededeling van de nadere informatie te doen wacht hem een dwangsom van f. 1.000,-. De rechter heeft beide partijen ten dele in het ongelijk gesteld.

De bedoelde nadere informatie is het volgende: Er zijn 12 schriftelijke verklaringen van personen, die aangeven, dat zij vóór het door Van der Horst aangegeven tijdstip (± 1947) de bijl in het bezit van Van der Vliet hebben gezien of hem daarover hebben horen spreken. De rechter zei binnen het beperkte kader van een kort geding verder niet te willen ingaan op het waarheidsgehalte van de beweringen van Van der Horst en daarom zijn in het kort geding bovengenoemde 12 schriftelijke verklaringen niet eksplisiet aan de orde geweest.

Het "bewijs" van Van der Horst bestaat uit de veronderstelling van de "jongens" Kieft en Bouma dat de door hen gevonden steen via de melkboer enkele jaren na de oorlog bij Hein van der Vliet terechtkwam. Hiervan bestaat geen enkel bewijs, maar uitgesloten is dat niet. Zeker is echter wel door de boven vermelde 12 schriftelijke verklaringen dat deze steen niet de bedoelde vuistbijl geweest kan zijn.

Van der Horst houdt zich al weken bezig met het schrijven van artikeltjes en het houden van radiopraatjes, maar deze hebben niets bijgedragen aan een meer zakelijke onderbouwing van zijn veronderstellingen.

Bernard van der Vliet, Gersloot.

Reaktie vuistbijl

HOUTIGEHAGE - Omdat de kwestie niet door ons is opgerakeld, maar door B. van der Vliet, wil ik als uitgever van de 'Neitiid' even een duit in het zakje doen. Het is zaak dat de familie eerst maar eens komt met afdoende bewijs dat de vuistbijl al voor 1947 in het bezit van Pake was. Als de familie hierover in gebreke blijft dan zal men de volgende 'Neitiid' moeten afwachten. Door archiefonderzoek weet ik inmiddels dat Pake de vondstomstandigheden onjuist heeft voorgesteld. Wat voor mij de reden is om niet in zijn integriteit te geloven. Wat overigens ook geldt voor degenen die zich om wat voor reden ook - tegen mijn auteur hebben gekeerd.

Jan Post, Houtigehage.

Jan Post vindt de verklaringen van twaalf getuigen en de konklusies van enkele wetenschappers blijkbaar niet genoeg. Wat kan hij daar tegenover stellen om zijn beweringen en beschuldigingen te staven? Geen enkel steekhoudend wettig bewijs!

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

12. Kat in het nauw

Wie gedacht had, dat de vuistbijlkwestie na het kort geding wel in de doofpot zou belanden, heeft het misgehad. De zaak kwam weer in het nieuws door een bericht in het Nieuwsblad van het Noorden (23-11-90):
De kruitdampen rond de vuistbijl van Wijnjeterp zijn nog altijd niet opgetrokken. Integendeel: de hoofdrolspelers lijken zich gereed te maken voor een nieuw robbertje verbaal vechten. Het dossier van deze affaire in archeologenland - ontstaan in Friesland, met uitzaaiïngen naar Groningen en Drente - blijft derhalve gestaag groeien. Tijd voor een overzicht aan de hand van dit dossier, aangevuld met enkele nieuwe gegevens.
Een van die nieuwe gegevens was de aankondiging door Jan Post van een nieuw verhaal over de affaire:
In het decembernummer van De Neitiid zal hij, naar hij zegt, op grond van bronnenmateriaal van het BAI de bewijzen leveren dat Van der Vliet in elk geval 'gefantaseerd heeft over de vindplaats' van de vuistbijl.
Zo werd een nieuwe publikatie van te voren aangekondigd, net als Wouter van der Horst gedaan had met 'het meest geruchtmakende artikel' uit zijn schrijversloopbaan.
Van der Horst zelf is, zo bleek gisteren, nu zeer voorzichtig met zijn commentaar op de kwestie: het bestuur van het Drachtster museum heeft hem met de meeste klem verzocht voorlopig even geen krasse uitspraken meer te te doen, omwille van de rust rond het museum. Hieruit mag echter niet worden geconcludeerd, aldus de conservator, dat het bestuur niet meer achter hem staat. Zelf blijft hij, ondanks de kritiek die hij te verduren heeft gehad, onverkort vasthouden aan zijn visie.
Nieuw in het bericht was ook de openbaarmaking van de in hoofdstuk 5 al aan de orde gekomen getekende verklaring van Ernst Huisman en Sybren Maat
(...) dat zij van Bouma zelf hebben vernomen dat de door deze en diens kameraad gevonden steen grijs van kleur was, ongeveer 25 centimeter groot en met een soort greep er in; terwijl toch de vuistbijl van Wijnjeterp overwegend geel, slechts 13 centimeter lang en amandelvormig is.
Op de overspannen reaktie van Van der Horst en Post hierop, komen we later in dit hoofdstuk terug.
De Leeuwarder Courant wist een paar dagen later nog meer (27-11-90):
Klaas Geertsma uit Groningen is van plan Wouter van der Horst, conservator van het streekmuseum It Bleekerhûs in Drachten, opnieuw voor de rechter te dagen. (...) Wanneer de bodemprocedure voor de rechter zal dienen, is nog niet bekend. Het zal niet voor de jaarwisseling zijn. 'Wy sette de saak earst rêstich op in rychje. Van der Horst kin dan de desimbermoanne ûnder de krystbeam sitten gean mei De Neitiid op 'e skoat,' zegt Geertsma. De Drachtster publiceerde zijn naderhand aangevochten artikel in dit eenmanstijdschrift dat wordt geredigeerd door de Houtigehaagster Jan Post. De kosten van het kort geding in september - 7200 gulden voor Van der Horst - zullen op de begroting 1991 van It Bleekerhûs worden opgevoerd.
De laatste regels van dit bericht riepen nogal wat vragen op. Van der Horst had steeds zijn best gedaan het zo voor te stellen, dat hij niet als conservator, maar als privépersoon met de vuistbijlkwestie bezig was (Dr.C. 1-8-90):

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

In het tijdschrift De Neitiid van Jan Post heb ik op persoonlijke titel (dus It Bleekerhûs heeft er niet mee te maken) onthuld dat...
Ook de voorzitter van het bestuur van It Bleekerhûs, J.H. Visser, had het zo voorgesteld (Dr.Opt. 4-9-90):
Volgens hem gaat de zaak het bestuur niks aan, omdat hij (V.d.H.) niet als conservator van It Bleekerhûs met de vuistbijl bezig is.
Toen het op betalen van de kosten van het kort geding aan kwam, werd echter een ommezwaai gemaakt. Van der Horst probeerde het ineens als een zaak van It Bleekerhûs voor te stellen, om mogelijk en aannemelijk te maken dat It Bleekerhûs de proceskosten en de rekening van de advokaat zou betalen. Hierdoor kwam de zaak in politiek vaarwater (L.C. 30-11-90):

Raadsleden: kort geding Van der Horst privézaak

DRACHTEN - De PvdA, de FNP, het GPV en de RPF in Smallingerland zijn het er niet mee eens dat het kort geding over de vuistbijl, dat conservator Wouter van der Horst van museum It Bleekerhûs ƒ 7200 gekost heeft, betaald wordt door het gemeentelijke museum. „Het conflict tussen de conservator en Klaas Geertsma over wie de vuistbijl heeft gevonden, is een privézaak", vindt PvdA-fractievoorzitter Jan van Poeteren. „Zoiets hoort de gemeente niet te betalen." Het CDA, de VVD, D66 en Groen Links willen niet op de stoel van het museumbestuur gaan zitten.

Het bestuur van It Bleekerhûs en het college zijn overeengekomen dat de kosten betaald worden uit het budget van It Bleekerhûs voor 1990. „Mocht er geen ruimte zijn, dan zal in overleg met het gemeentebestuur naar een andere dekking gezocht worden", zegt Roel Vogelzang, directeur van de sector maatschappelijke zaken Smallingerland. „Deze begrotingswijziging moet nog wel door de raad worden goedgekeurd."

Dat laatste zal nog een toer worden, want de helft van de fracties in Smallingerland vindt dat de conservator het kort geding moet betalen. „It heart sa net", zegt Hendrik de Vries (FNP) met Jan van Poeteren. „It is in privésaak." Piet Dijkema (GPV) en Joop de Vries (RPF) vinden dat ook.

De andere partijen houden een slag om de arm. Volgens hen is het moeilijk te bepalen of Van der Horst privé of als conservator heeft gehandeld. „De begroting valt onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van It Bleekerhûs", aldus Teunis Wagenaar (CDA). „Als ik in het bestuur had gezeten, hadden andere dingen voorrang gekregen." Bas van Pelt (VVD) noemt het eveneens een zaak van het museumbestuur, maar „dan moet men wel binnen de begroting blijven". Dit zeggen ook Riemke Bos-Osinga (D66) en Joop Hakze (Groen Links). „Mar wy hâlde it yn de achterholle as sy letter mear jild freegje", zegt Hakze.

Wouter van der Horst bevestigt dat het museum de kosten van zijn rechtszaak betaalt. „Daar heb ik niet om gevraagd. Dat heeft het bestuur zelf voorgesteld, omdat het museum ook gebaat is bij artikelen over archeologische vondsten. En als het bestuur dit niet had voorgesteld, was het college met dit voorstel gekomen. Op de begroting van 1990 is nog ruimte. It Bleekerhûs is altijd nog binnen zijn begroting gebleven."

Kritische brief naar bestuur 'It Bleekerhûs'

DRACHTEN - Het college van burgemeester en wethouders stuurt een brief naar het bestuur van 'It Bleekerhûs', waarin verbazing wordt geuit over het voorstel om de kosten van juridische hulp voor conservator Wouter van der Horst, te mogen dekken uit de begroting van 1990. Het gaat om een bedrag van ƒ 7200, kosten die zijn gemaakt in de kortgedingproceduren in de vuistbijlaffaire.

Het college is verbaasd, omdat de conservator in zijn rubriek in de Drachtster Courant van 1 augustus heeft geschreven, dat hij de de onthulling omtrent de vuistbijl in tijdschrift De Neitiid heeft gedaan op persoonlijke titel. Letterlijk schrijft hij: 'dus It Bleekerhûs heeft er niet mee te maken'. Het wekt daarom bevreemding, dat het bestuur toch de kosten wil betalen, die door deze zaak zijn ontstaan. Het college stelt de gemeenteraad overigens wel voor akkoord gaan met het voorstel van het bestuur, maar de oplossing om aan het geld te komen moet wel geheel in eigen begroting worden gezocht.

Volgens Van der Horst zou het museum gebaat zijn bij zijn 'artikelen over archeologische vondsten', en zou zelfs het College van Burgemeester en Wethouders willen voorstellen dat It Bleekerhûs de kosten van zijn rechtszaak betaalt. Hij werd spoedig uit de droom geholpen door een kritische brief (Dr.C. 5-12-90).
Dezelfde dag verbrak Van der Horst zijn zwijgplicht door weer uitgebreid over de vuistbijlkwestie te schrijven in de Bleekerhûskroniek, om de Drachtster raadsleden op de hoogte te brengen van 'de feiten' en duidelijk te maken dat hij het allemaal voor en uit naam van It Bleekerhûs had gedaan (Dr.C. woensdag 5-12-90):

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Bleekerhûs-kroniek

Alle gekheid op een stokje. Achter moeders keukendeur. Om de gebeten hond te meppen. En wie geen stok heeft, kan nog altijd wel een figuur slaan. Multatuli - ik heb veel geleden - heeft geprobeerd allerlei onrecht te bestrijden. Het is hem niet in dank afgenomen. Van hem is het gevleugelde woord: Barbertje moet hangen.

Toch zal ik me in dit korte kursiefje richten tot de hoofden van Lebak. Ik verbreek daarbij mijn zwijgplicht; in de tijd dat ik moest zwijgen, is er te veel onkruid op mijn akker gezaaid. Een konsekwentie die door de rechter m.i. over het hoofd is gezien. Ik had het rechtvaardiger gevonden, wanneer beide partijen op straffe van een dwangsom van f 1000 zouden moeten zwijgen, tenzij zij nadere gegevens vonden.

Ik dreig nu het slachtoffer te worden van deze in mijn ogen onzorgvuldige uitspraak. Want ook gemeenteraadsleden, voor zover ik weet, zonder kennis van deze zaak (ik ben tenminste niet gehoord), gaan zich er nu mee bemoeien. Ik moest dat uit de krant vernemen. Een vreemde gang van zaken. Een ondemocratische gang van zaken. Dat verontrust me. It heart sa net. Moet Barbertje hangen?

U heeft het kunnen lezen in een klein berichtje van de Leeuwarder Courant. Maar het was maar een heel klein berichtje, zeker vergeleken met het artikel over de kosten van het kort geding. (Dat was sensatie.)

Op drie plaatsen: a. in It Heitelân, b. in de Heerenveense koerier, en c. in het Tijdschrift voor het Geologisch Genootschap, schrijft Hein van der Vliet dat hij in 1939 de vuistbijl van Wijnjeterp vond in de bult die ontstaan was door het graven van een sloot. In de bovenste leemspitten, die dus kwamen van de bodem van de sloot, volgens Van der Vliet: twee meter diep. Hij schrijft dat drie keer! Dat is scheepsrecht. Expliciet schrijft hij er bij: de stenen boven deze leemlaag en de stenen onder deze leemlaag vertoonden die verschijnselen (windlak e.d.) niet.

Nu heeft Jan Post in De Neitiid onthuld, dat hij gegevens heeft gevonden in de archieven van De Drie Provincien (Map 184: ontginning De Poosten, Rijksarchief Drente). Vier keer worden de maten van de sloten in het bewuste perceel aangegeven: Voor een goede ontwatering wordt rond het perceel een sloot gegraven, bodembreedte 0,50 m, bodemdiepte 1 m, talud 1:1.

Hieruit is maar één konklusie mogelijk: als een sloot maar 1 meter diep is, kan er geen leemlaag worden opgegraven, die ter plaatse 2 meter diep ligt. „Stenen boven en onder die leemlaag vertoond deze verschijnselen niet", schrijft Van der Vliet over de opgraving die en na de oorlog ter plekke wordt uitgevoerd.

Waren de in de krant geciteerde fraktieleiders op de hoogte van deze feiten? En is het een privézaak, wanneer ik een artikel schrijf om de kollektie Vermaning van It Bleekerhûs te herwaarderen? Barbertje zal zijn kop niet laten hangen. Hij gaat afwachten of die bodemprocedure 1 of 2 meter diep wordt.

Is trouwens elke direkteur persoonlijk financieel verantwoordelijk voor een eventuele overschrijving, overschrijding, overschreiding, van zijn begroting? Of wordt ook hier met twee maten gemeten? Het museum heeft onder mijn leiding nog nooit haar budget overschreden. We werden wel weer lovend genoemd in het volgende buitenlandse boek over De Stijl. Ik maakte er op de Slos al reklame voor.

Woutertje Pieterse

Hij is van overwinnaar slachtoffer geworden door de *onzorgvuldige uitspraak* van de rechter en de *ondemocratische gang van zaken* verontrust hem. *Ik moest dat uit de krant vernemen.* Maar wat deed hij zelf? De familie Van der Vliet was ook niet gehoord en moest zijn beschuldigingen ook uit de krant vernemen.
Door toch weer over de vuistbijlkwestie in de Bleekerhûskroniek te schrijven, kwam Van der Horst de volgende dag in aanvaring met het bestuur van It Bleekerhûs (L.C. zaterdag 8-12-90):

Van der Horst wil zelf kosten van geding vuistbijl betalen

DRACHTEN - Wouter van der Horst, conservator van It Bleekerhûs in Drachten, wil zelf de kosten van het kort geding over de vuistbijl betalen. Dit heeft hij donderdagavond bekend gemaakt aan het bestuur van het streekmuseum. Het bestuur had besloten om de *f* 7200 uit het budget van het museum te halen. „Ik wil een vrij man zijn en niet gebonden aan de voorschriften van het bestuur", verklaart Van der Horst.

Het dagelijks bestuur heeft Van der Horst op de vergadering van 8 november gevraagd niet meer te publiceren over de vuistbijl. „Het bestuur wil dat de conservator zich zoveel mogelijk onthoudt van uitlatingen die het museum schade kunnen berokkenen en wil geen financiële gevolgen voor zijn rekening nemen van verdere voor het museum schadelijke uitlatingen, onder andere over de vuistbijl", zo staat in de notulen van die vergadering.

Dit meningsverschil over wel of niet schrijven over de vuistbijl is voor Van der Horst aanleiding geweest de juridische kosten uit eigen zak te betalen. Hij werd in deze mening gesterkt, toen hij hoorde dat drie leden van de stichting Vrienden van It Bleekerhûs hebben bedankt als donateur. Zij vinden, evenals de politieke partijen in Smallingerland, dat de uitlatingen over de vuistbijl een privézaak zijn.

Wopke Hoekstra, voorzitter van It Bleekerhûs, wil niet reageren op de besluit van Van der Horst om zelf te betalen. „Wy moatte der yn it bestjoer noch oer prate. Foar ús wie it gjin punt syn kosten te beteljen, want hy is by ús yn tsjinst." Ook Jan van der Meer, secretaris van Vrienden van It Bleekerhûs, had er geen moeite mee dat het museum het kort geding voor zijn rekening nam

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Na het weekeinde bleek, dat de Leeuwarder Courant (Kerst Huisman?) zeer onvolledig was ingelicht over de gang van zaken op de vergadering in It Bleekerhûs (Dr.C. maandag 10-12-90):

Breuk tussen conservator en bestuur 'It Bleekerhûs'

DRACHTEN - Tussen het bestuur van het streekmuseum 'It Bleekerhûs' en de conservator Wouter van der Horst is een vertrouwensbreuk ontstaan. Dat gebeurde donderdagavond na de openbare vergadering van de commissie van het streekmuseum. Het bestuur verweet Van der Horst in een besloten bijeenkomst, dat hij de afspraak geschonden had om niet meer over de 'bijlzaak' te publiceren. Deze afspraak is gemaakt tijdens de bestuursvergadering van 8 november.

In de Bleekerhûskroniek van woensdag 5 december in de Drachtster Courant gaat de conservator echter toch weer uitgebreid in op de 'bijlkwestie'. Dat is het bestuur in het verkeerde keelgat geschoten. Van der Horst reageerde daar volgens zijn zeggen op met de woorden: „Het bestuur laat mij dus weer bengelen". Deze woorden zijn door het bestuur als motie van wantrouwen uitgelegd. De vergadering werd gesloten en een bestuursdelegatie, onder leiding van voorzitter Wopke Hoekstra, toog naar wethouder Lammert Westerhof om hem over de situatie te informeren.

Wouter van der Horst realiseerde zich later die avond, dat de zaak behoorlijk dreigde te ontsporen. Donderdagavond om tien uur heeft hij contact opgenomen met de voorzitter van het bestuur en zijn excuses voor de uitlating aangeboden. Tevens maakte hij bekend, dat hij de kosten van het proces zelf zal betalen. „De voorzitter reageerde hierop koel en zei dat aan de wethouder was medegedeeld dat ik weloverwogen en bij mijn volle verstand het vertrouwen in het bestuur heb opgezegd".

In een reaktie daarop heeft Van der Horst vrijdagochtend een brief geschreven aan het college van burgemeester en wethouders. Daarin geeft hij zijn visie op de zaak weer en verzoekt hij om bemiddeling van de zijde van het college. Het besluit om de proceskosten alsnog zelf te betalen, heeft hij genomen om eventuele verdere stappen ongehinderd te kunnen nemen. „Ik ben nu weer een vrij man".

Bestuursvoorzitter Wopke Hoekstra wilde in dit stadium geen commentaar geven op de ontstane situatie. „Het bestuur beraadt zich over de zaak. Ik wil daar nu geen enkele uitspraak over doen". Ook wethouder Lammert Westerhof wenste vrijdagmiddag niet dieper op de kwestie in te gaan. „Ik ben donderdagavond op de hoogte gesteld van het gerezen probleem tussen Van der Horst en het bestuur. Voorlopig is het zaak tussen beide partijen en ik geef daar geen mening over".

De positie van Van der Horst als conservator van It Bleekerhûs was in het geding gekomen. In zijn zaterdagse radiopraatje voor de SLOS (8-12-90) was dan ook niets meer over van de overwinningsklanken die te horen waren geweest na afloop van het kort geding (zie hoofdstuk 11). Geen felicitaties, geen geglim, maar jammerklachten. Hij voelde zich in het nauw gedreven en vermeldde bezoeken aan advokaat en dokter. Hij bleef echter bij zijn beschuldigingen (Dr.Opt. 11-12-90):

Zwijgplicht voor Van der Horst

DRACHTEN - Conservator Wouter van der Horst heeft van het bestuur van It Bleekerhûs een zwijgplicht gekregen. Al eerder mocht Van der Horst niet meer over de omstreden vuistbijl van Wijnjeterp door de rechter publiceren. Toch kan de conservator moeilijk zwijgen en nog voordat hij een zwijgplicht kreeg heeft hij tegen deze krant diverse uitlatingen gedaan.

"De tegenpartij gaat door met het zaaien van onkruid en mij is verboden het te wieden. De rechter heeft vergeten om de tegenpartij ook een publicatieplicht op te leggen", vertelde Van der Horst. Hij is immer strijdvaardig om zijn gelijk te krijgen. "Er is nergens aangetoond dat mijn verhaal niet correct is. In geval van een bodemprocedure wijs ik erop dat Hein van der Vliet drie keer beschrijft dat de bijl op twee meter diepte is gevonden. Maar op het terrein De Possen, waar dat is gebeurd, zijn alleen maar sloten van gegraven van één meter diepte. Als er een rechtzaak wordt aangespannen dan neem ik zelf de kosten voor mijn rekening. Desnoods verkoop ik een deel van mijn schilderijenverzameling."

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

In de eerstvolgende Bleekerhûskroniek probeerde Van der Horst zijn beschadigde imago weer wat op te vijzelen (Dr.C. 12-12-90):
Als ik dan lekker veel pagina's met indrukwekkende kleurenfoto's over Drachten tegenkom, dan heb ik altijd zo'n trots gevoel van binnen. Dan worden er weer een paar blutsen uitgedeukt. Dan verdwijnen er weer een paar vlekken uit mijn gehavend banier. (...) Als u met uw boek naar het museum komt, zal ik er (tot en met 15 december, dan moet ik een tijdje in revisie) een ietsiepietsie bescheidener opdracht inschrijven. Een kersvers versje of zo. Zo'n boek heeft altijd wat meerwaarde. Dan ben je er een beetje meer bij betrokken: een boek over Drachten met de handtekening van de man, die zich te pletter werkte om Drachten op te stoten in de vaart der volkeren. Een vaart waarin hij nu koppie-ondergaat: Help, help, help!

In een artikel onder de titel *Uitlatingen van Van der Horst leiden tot conflicten* door Max van den Broek, kunnen we lezen (Dr. C. 27-12-90):
Terugkijkend op het afgelopen jaar heeft Van der Horst spijt van de hele vuistbijlkwestie. 'Als ik geweten had, wat de zaak op emotioneel gebied allemaal teweeg zou brengen, zou ik hebben gezwegen.' Hij heeft nu behoefte aan rust. 'Ik heb jarenlang samen met mijn gezin heel veel tijd en uren in het museum gestoken en dat het nu zo loopt is voor mij een gevoelige klap.'
Volgens de krant vond dit gesprek plaats de dag voor Van der Horst schriftelijk een spreekverbod werd opgelegd, maar hij voelde deze 'gevoelige klap' dus al een dag eerder. Hier is dus geen sprake van 'the morning after' maar van 'the day before'.
Het museum zal weer ondergaan in de grote grijze massa, want hij is van plan de zaken in de toekomst anders aan te gaan pakken:
'De Wouter van der Horst zoals men die de laatste jaren heeft gezien, zal men niet meer zien. Volgend jaar ga ik het anders doen.'
Dat lijkt ons een verstandig besluit. Als echter in hetzelfde stuk wereldkundig wordt gemaakt hoe Van der Horst over zijn collega's oordeelt, lijkt enige twijfel aan de betrouwbaarheid van deze uitspraak wel op zijn plaats:
De in Wijnjewoude wonende conservator wordt door veel van zijn Friese collegaconservatoren als een vreemde eend in de bijt gezien. Hij bezoekt bijvoorbeeld nooit meer de bijeenkomsten van zijn collega's. Formeel niet, omdat hij daar geen tijd voor heeft. Als hem daar vragen over worden gesteld, laat hij niet veel los, al vallen wel een keer de woorden 'grijze muizen'. Zijn lachende gezicht zegt echter genoeg over hoe hij werkelijk denkt over zijn collega's.
In dit verband kunnen we nog citeren, wat Van der Horst hierover in zijn wekelijkse radiopraatje zei (SLOS 5-1-91):
Gisteren zat ik op het toilet (...) en ik hoorde ineens een angstkreet van Elske: 'Pap, een muis!' Nou ja, ik keek dus, want ik dacht zou er soms één van mijn collega's zijn, maar het was gewoon een grijze muis.

Behalve een geschil met het bestuur van It Bleekerhûs, hadden de eerste krantenberichten na het kort geding ook tot gevolg, dat Van der Horst de aanval opende op Ernst Huisman, wiens nog niet eerder openbaar gemaakte verklaring over de door Bouma aangegeven grootte, vorm en kleur van de door hem gevonden steen in de pers aan de orde was gekomen. Op 3 december kreeg Huisman 's avonds

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

onaangekondigd bezoek van de heren Van der Horst en Post. Uit het uitgebreide verslag, dat hij samen met zijn vrouw na afloop van dit bezoek op papier zette, hebben we een aantal fragmenten uit het Fries vertaald:

Van der Horst begon meteen met te zeggen, dat hij genoeg aanwijzingen had om mij een proces aan te doen. Ik moest wel weten wat ik zei. Ik zou nu wel genoeg materiaal hebben om van hun gelijk overtuigd te zijn. Ze dachten dat ik een serieuze 'sneuper' was, die op de feiten af gaat. Als ik achter Van der Vliet bleef staan, zou ik straks niet meer als een geloofwaardig schrijver worden beschouwd.

Al gauw begon Van der Horst toen over een advokaat, omdat ik hem bij het het afscheid van Foppe de Boer (als beheerder van het Streekmuseum Opsterlân) met een groot publiek er bij ernstig beledigd had. Het applaus was zo groot geweest, dat het dak bijna van De Skâns was gevlogen. 'Ik kan u er voor aanklagen.'

Ik vertelde hem wat ik wél zo ongeveer gezegd had (lasterpraat dat Hein van der Vliet gelogen zo hebben, 'ik heb uw naam niet genoemd') en zei dat hij gemakkelijk over een advokaat kon praten, als It Bleekerhûs die toch voor hem betaalt. Hij zei toen: 'Ik ben er voor verzekerd.'

(...) Syb Maat en ik hadden het volgens Van der Horst doen voorkomen als zou Bouma de door hem en Kieft gevonden steen 25 cm lang hebben genoemd (L.C. 27-11-90). Ik liet hem onze verklaring van 3 september lezen. Hij stelde mij verantwoordelijk voor de onjuiste weergave in de krant en ik moest die volgens hem corrigeren, anders zou hij mij een proces aandoen: 'Ik geef u drie dagen.'

(...) Van der Horst: 'In jullie partij zit een mol. Weet u wel wat een mol is?' Ik: 'Iemand die ondergronds werkt, denk ik.' Van der Horst: 'In jullie partij zit iemand die mij alles overbrengt.'

(...) Jan Post zei, dat hij bij zijn eerdere bezoek aan ons (20-9-90) verteld had, wat hij van een lid van de familie Van der Vliet had gehoord. Toen wij antwoordden daar niets van te weten, zei hij, dat hij had beloofd er met niemand over te praten, en dat hij dat dus ook niet had gedaan. Vervolgens deed hij het toch, en zei dat hem verteld was, dat Hein van der Vliet in de oorlog twee jaar in Duitsland gewerkt had. 'Maar wij hebben daar geen gebruik van gemaakt, hoor!' Mijn kommentaar: 'Dat heeft met de zaak ook niets te maken.' (N.B. Hein van der Vliet is nooit buiten Nederland geweest. H.v.d.V.)

(...) Van der Horst: 'Van der Vliet is na de oorlog wel voor een tribunaal verschenen.' Mijn vrouw: 'Ja, aan de goede kant van het hekje.'

(...) Ik: 'U heeft trouwens voor de SLOS gezegd, dat, wie in de oorlog wist hoe een vuistbijl er uit zag, verdacht was, omdat er maar één foto van zo'n bijl bestond, die uit het 'verkeerde' blad Hamer. Er zouden geen geen andere afbeeldingen van geweest zijn toen. Daar klopt natuurlijk niets van.' Van der Horst ontkende dat hij het zo gezegd heeft. (In hoofdstuk 8 staat letterlijk wat hij in dit verband gezegd heeft in zijn radiopraatje van 1-8-90. H.v.d.V.)

(...) Van der Horst: 'Bohmers heeft in de oorlog in Groningen een promotiestuk in handen gekregen van Meier Jacob Salomons, die een paar dagen daarna, ik leg geen verband hoor, is opgepakt en in Mauthausen terecht kwam. (...) Bohmers heeft de gegevens uit dat stuk gebruikt alsof het zijn eigen waren. Zijn gejatte proefschrift sloeg daarop.' (Deze beschuldiging uit De Neitiid had Van der Horst reeds lang ingetrokken, zie hoofdstuk 8. H.v.d.V.)

Van der Horst: 'Jullie museum beweert altijd dat de Hein van der Vliet-verzameling door de familie aan het museum geschonken is. Ik heb het bewijs gevonden dat het

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

niet waar is en dat het museum de verzameling van de familie gekocht heeft. Dat ga ik binnenkort onthullen.' Ik wees hem er op dat het een bekend feit is, maar dat hij zich vergiste, omdat de gemeente de verzameling gekocht heeft.
(...) Ik: 'Zoals jullie met de publikaties van Hein van der Vliet omgaan, mag men zich bij het schrijven van ieder woord wel afvragen, of iemand er over 30 of 40 jaar ook een andere betekenis aan kan geven dan het bedoeld is.' Van der Horst: 'Daarom vertel ik ook nooit een leugen.'
(...) Bij hun vertrek, om half negen, zei Van der Horst nogmaals, al op de stoep: 'U bent gewaarschuwd.'

Deze fragmenten zijn hier niet opgenomen, omdat het zo belangwekkend is wat Van der Horst en Post te melden hebben, maar om aan te tonen, dat het twee ordinaire 'praatsjemakkers' zijn, die eigenlijk helemaal niet serieus genomen kunnen worden. Toch hebben ze voor veel consternatie gezorgd. Dit boek is daar een getuigenis van.
Op het bezoek aan Ernst Huisman volgde opmerkelijk snel, al binnen twee dagen, een ingezonden stukje van Van der Horst. Het bezoek had namelijk pas op de avond van de 3e december plaats gevonden, en niet op de 2e, zoals Van der Horst beweert (L.C. 5-12-90):

De Vuistbijl 2

Op 2-12-'90 hadden Jan Post en ik een gesprek met de heer Erst Huisman thuis in Beetsterzwaag. De heer Huisman moest op mijn aandringen toegeven dat de heer J. Bouma, mijns inziens de vinder van de vuistbijl van Wijnjeterp, niet de grootte van deze steen had opgegeven als 'ongeveer 25 centimeter'. Bouma gaf tussen zijn handen een afstand aan. De heren S. Maat en E. Huisman maakten daar op eigen gezag maar 25 centimeter van. In de Leeuwarder Courant stond wat anders.

Wijnjewoude.

Wouter van der Horst,
conservator.

Demonstratief heeft hij ondertekend met de vermelding *conservator*. De reden daarvan is aan het begin van dit hoofdstuk al genoemd.
In dit verband lijkt ons een citaat uit de *Gedragslijn voor Museale Beroepsethiek* (1990) van de Nederlandse Museum Vereniging wel van toepassing:

Iedereen heeft bij het uitoefenen van zijn beroep recht op een zekere mate van persoonlijke vrijheid, zolang die niet botst met beroeps- en bestuursverantwoordelijkheden. In de ogen van het publiek kunnen persoonlijke activiteiten van een museummedewerker niet los worden gezien van zijn officiële activiteiten binnen het museum, ondanks eventuele aan te voeren tegenbewijzen. Elke individuele, museale activiteit kan zijn weerslag hebben op de instelling of daaraan worden toegekend. De museummedewerker moet zich niet alleen bezighouden met zijn eigen persoonlijke motivaties en interesses, maar ook met de met de manier waarop zulke activiteiten over kunnen komen op de buitenstaander.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

13. Afrekening

Zoals reeds was aangekondigd in de pers, kwam Jan Post in het decembernummer van De Neitiid met een nieuwe aflevering over de vuistbijlkwestie. Hij had de Friesch Museum-medewerkers Kramer en Postma beloofd, dat hun wetenschappelijk rapport over deze zaak (zie hoofdstuk 10) in datzelfde nummer zou worden geplaatst. Dat ging evenwel niet door:
Bijna had ik het verhaal van goede vrienden van mij gepubliceerd, totdat ik ontdekte, dat met het plaatsen ervan de wetenschap absoluut niet gediend was. Dus hield ik het stuk in. Men kan zijn schrijvers niet laten afgaan. Bijna had ik een auteur in de steek gelaten, bijtijds hield ik me in. Een dag voor de wetenschap zijn slotoffensief zou ontplooien...
Het lijkt wel of De Neitiid een puzzelblad is geworden! Met de auteur die hij niet in de steek wil laten, wordt natuurlijk Van der Horst bedoeld, van wiens beweringen weinig overeind blijft in het rapport van Kramer en Postma. Gesterkt door de woorden die Klaas Jansma schreef na het uitkomen van het juninummer van De Neitiid, presenteerde Post vervolgens zijn eigen bijdrage: *Punt uit.* De inhoud hiervan gaf hij verkort weer in een ingezonden stuk (Dr.Opt. 4-12-90):

Vindplaatsvervalsing van Wijnjeterper vuistbijl

DRACHTEN - De heitiid no. 4 publiseert een aantal nieuwe feiten in de affaire "vuistbijl". De uitgever heeft nog enige zaken toe te voegen aan het reeds bekende verhaal. Van der Vliet vertelt bloemrijk hoe hij de vuistbijl heeft gevonden. Op een hoop grond; in de bovenste leemspitten zag hij de "steen" liggen. Doch dan verpraat hij zich met een voor de eerste keer: hij zag het onmiddellijk aan de vorm. Dat is op zijn zachtst gezegd merkwaardig, want een steen die 70.000 jaar in het leem heeft gelegen is meestal dik aangekoekt met het materiaal waarin het bewaard is. Een tweede punt van kritiek op de lezing van Van der Vliet is het volgende. De steen zou uit een leemlaag zijn gekomen. Toen hij de archeologen naar de vindplaats leidde bleek deze laag zich op de diepte van een paar meter te bevinden. Helaas zijn er maar sloten van één meter diep gemaakt tijdens de ontginning: Hoe nu? Van der Vliet lost het als volgt op: Dat gat, verklaart hij met nadruk, was even diep als de sloot. Ook de archeologen vallen hem bij. Ze vertellen wel dat zulke stenen op (of in de leemlaag) voorkomen en vertellen dan dat er 80 cm oud dekzand boven op zit, maar wat ze niet vertellen dat is dat daarboven nog meer grond zit: Als men dit met het ontbrekende jonge dekzand aanvult tot 'een paar meter' sluit de puzzel in elkaar: Als kwajongens hebben ze elkaar geholpen. En ze dachten dat niemand het zou ontdekken. Het spijt me voor hen: Op het Biologisch Archeologisch Instituut in Groningen ligt in de documentatie een foto die het een en ander illustreert. Het zal wel een raadsel blijven wat Van der Vliet daar heeft op geraapt - men mag ernstig denken aan vindplaatsvervalsing.

Jan Post

Over de in het decembernummer van De Neitiid onduidelijk afgedrukte foto kunnen we kort zijn. De voorste man is niet, zoals Jan Post beweert, mijn vader Hein van der Vliet, en de persoon met pet naast hem is uiteraard niet mijn moeder. Wat wel klopt, is dat de foto genomen is in de buurt van de vindplaats van de vuistbijl van Wijnjeterp.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

A.M. Wouters reageerde furieus op de beweringen van Jan Post in een brief, waaruit hier enkele fragmenten volgen (3-12-90):
En van waaruit telde de slootdiepte van dit terrein? Van de hoogste plaats? Van de lager gelegen delen? (Kijk die foto eens!) En dan die arbeider! Heeft Post die gefantaseerde klamp gezien? Meet de lengte van die man eens en laat de hopen uitgeworpen grond weg! Hoe lang was die man? (...)
Welke diepte kan de klungelaar Post nu uit die foto halen? We hebben in 1951 nogmaals de diepte opgemeten en kwamen iets minder diep als Van der Vliet aangaf. Maar van waaruit mat Van der Vliet? Ongelofelijk wat een gezwam nu ze met hun Brammetje-Jappie in de prut gezakt zijn. Van der Vliet vond de steen op de uitgeworpen materie. Hoe lang na het graven van de sloot? Meestal zie je dergelijke stenen pas na een regenpartij. Alle amateurs zoeken juist op de velden als het pas geregend heeft. Die regen kan het grootste deel van de leem al verwijderd hebben etc. Ook hier weer: Post weet totaal niets van vondstomstandigheden en profielen steken. (...) Wij constateerden feiten. 40 jaar later komen een stel laffe totaal incompetente en duistere lieden een rel schoppen met fantasieverhalen. Te min om deze Post nog maar een woord te gunnen.
Hier is geen woord Frans bij. De beoordeling van de rest van het verhaal van Jan Post laten we maar over aan ing. Ernst Huisman, oud-chef van de afdeling Weg- en Waterbouw van de gemeente Opsterland. Hij schreef o.a. in Drachten Optimaal (*Onkunde als argument in vuistbijlaffaire*, 8-1-91), en in De Woudklank (*De vuistbijl van Hein van der Vliet I* en *II*, 10-1-91 en 17-1-91). In de eerste aflevering hiervan, met de ondertitel *Laster maakt de lasteraar altijd slechter, maar de belasterde nooit (C. Caleb Colton)*, gaf hij een korte samenvatting van het voorafgaande. De tweede aflevering, waarin hij uitgebreid inging op de nieuwe argumenten van Jan Post, laten we hier volgen.

De vuistbijl van Hein van der Vliet (II)

Dwalen kan iedereen, maar alleen dwazen volharden in hun dwaling. *Cicero*

Op 20 oktober jl. kondigde Wouter van der Horst in zijn wekelijkse rubriek 'Op de tenen' voor de lokale omroep Smallingerland een buitengewoon onthullend artikel aan, dat Jan Post zou schrijven voor het decembernummer van zijn tijdschrift 'De Neitiid'. Post had zijn huiswerk gedaan en zijn oogjes glommen achter zijn bril toen hij aan Van der Horst een document toonde dat hij had opgescharreld. Dat wetenschappelijk niet weerlegbaar document van vele pagina's zou volgens Van der Horst aantonen dat zijn verhaal over de vuistbijl waar was. Van 'De Neitiid' zouden 400 exemplaren extra gedrukt worden, zodat hij aanried er een te kopen.
Het artikel bleek inderdaad buitengewoon onthullend, en wel wat de dilettantische manier betreft, waarop de schrijver zogenaamd wetenschappelijk onderzoek verrichte. Hij had in het archief van de ontginningsmaatschappij 'De Drie Provinciën' in Assen stukken gevonden, die betrekking hadden op de ontginning van gronden in het 'Komplex Poostweg'. Aan het bestek had hij een slootdiepte ontleend van één meter, terwijl de bodemlaag waaruit de vuistbijl afkomstig was op ongeveer twee meter diepte lag. Zijn conclusie was, dat de vuistbijl daar dus nooit tevoorschijn kan zijn gekomen en dat Hein van der Vliet dus de steen niet zelf opraapte. De wetenschappers Wouters en Bohmers, die Van der Vliet bijvielen, presenteerden een bedrieglijke lezing.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

In werkelijkheid stond er echter heel wat anders in het plan, dat de Nederlandsche Heidemaatschappij voor de N.V. Ontginningsmaatschappij 'De Drie Provinciën' maakte. Een bestek werd voor het werkverschaffingsprojekt, waarop gemiddeld honderd arbeiders zouden worden tewerkgesteld, niet gemaakt. Het plan bestond uit een rapport, gedateerd 17 juli 1937, een begroting van kosten, een staat van grondonderzoek en een tekening met situatie en plattegrond. De kadastrale percelen Lippenhuizen F 8, 9 en 10 vormden een aan de Poostweg grenzend aaneengesloten geheel, terwijl meer noordoostelijk, op ongeveer tachtig meter afstand evenwijdig daaraan, een lange smallere strook (perceel F 13) ook tot het werk behoorde. De tussenliggende grond was geen eigendom van de ontginningsmaatschappij.

De ontwatering van het terrein had plaats op het Koningsdiep (Âlddjip), waartoe de aan de noordoostkant van het brede perceel (F 8, 9 en 10) liggende bestaande sloot als waterleiding moest worden aangelegd, onder verwerking van de uitkomende grond. Die sloot nu gaat het in dit geval om. Hij kruiste de zandrug waarop ook een groot deel van de Heawei ligt en die volgens de door de Rijks Geologische Dienst uitgegeven geologische kaart ongeveer een meter hoger ligt dan het terrein ten zuiden daarvan.

In de oorlog heeft volgens een vroegere bewoner van het gebied, de heer Likele de Boer, de Nederlandse Arbeidsdienst er een perceel afgegraven, terwijl de ruilverkaveling Koningsdiep er in de jaren zestig een zandwinplaats voor de uitvoering van werken heeft aangewezen.

Het spreekt vanzelf dat de afwateringssloot, waarvan de bodem iets afwaterend richting Koningsdiep werd gemaakt, in de zandrug ongeveer een meter dieper werd dan verder zuidwaarts (dus stroomopwaarts), dus minstens twee meter. Het is bij deze sloot, dat Van der Vliet de vuistbijl vond. De exacte vindplaats werd later door hem ter plaatse aangewezen aan Rink Nolles uit Hoornsterzwaag, die door een jarenlange werkzaamheid bij de Geologische Dienst veel ervaring heeft met terreinverkenning en mee daardoor de vindplaats, nagenoeg tegenover het 'begraafplaatsbosje', nog weet aan te wijzen. In de omgeving van de vindplaats vermeldt de geologische kaart een grensgebied van dekzand dunner en van dekzand dikker dan twee meter, wat dus Van der Vliet's bewering bevestigt.

Hoe kwam nu Jan Post aan een slootdiepte van één meter, waaruit hij bedrog door Van der Vliet afleidde? Die maat stond in een aanvullend plannetje van 13 mei 1939, toen het eerste plan in uitvoering was.

Een ten noordoosten tegen perceel F 13 aanliggend strookje heide ter breedte van ruim twintig meter, perceel F 14, werd daarbij alsnog in de ontginning betrokken, waardoor de totale oppervlakte te spitten en egaliseren heide van ruim 48 op bijna 52 hectare gebracht werd. Met de slootdiepte bij de vindplaats van de vuistbijl had de in deze aanvulling vermelde één meter slootdiepte niets te maken.

Een ander argument van Post was, dat volgens Van der Vliet op de door hem gevonden steen slechts resten keileem waren gevonden, terwijl die er naar Post's mening mee bedekt had moeten zijn. De vuistbijl had echter oorspronkelijk óp de leemlaag gelegen die vóór de laatste ijstijd aan de oppervlakte lag en daarna in een daarop gevormde laag geelbruin, lemig keizand. De steen zal, voordat Van der Vliet hem vond, een tijd aan de oppervlakte hebben gelegen, waarbij zon, wind en vooral regen een deel van het aanklevende leemzand verwijderd hebben.

Tenslotte voert Post als 'proef op de som' een foto op, die in september 1950 bij een door dr. Bohmers verrichte proefgraving in een heideveld gemaakt is. In die tijd lag in de omgeving van de vindplaats zowel volgens toen ter plaatse bekenden als volgens het kadaster alleen nog een klein stukje heide aan de noordoostkant van de tegenwoordige waterschapslossing. Kennelijk is dáár, een paar honderd meter uit de eigenlijke vindplaats, de geologische situatie nagegaan, wat niet verwonderlijk is. Graven in de heide leverde minder praktische bezwaren op dan in het grasland bij de vindplaats, terwijl het resultaat op zo'n korte afstand voor het onderzoeksresultaat even betrouwbaar was. De foto, waarvan de plaats door kenners van de eerste situatie in de streek aan de hand van de boerderij kan worden gepreciseerd, vormt dus evenmin als de andere door Post aangevoerde punten een bewijs tegen Van der Vliet's vinderschap, waaraan dan ook niet hoeft te worden getwijfeld.

Ernst Huisman.

Een week later schreef columnist Sego (De Woudklank 24-1-91):

KROMMETAAR

ÉÉN

De dichter, schrijver, schilder, Bleekershúsdirekteur Wouter van der Horst gooit met genoegen stenen in de vijver. Hoe hoger het water opspat, hoe groter zijn genot. Sinds Wouter en zijn gezin in Wijnjewoude neerstreken, is daar de zachtjes voortkabbelende rust veranderd in een zee van beroering.

Stenen zijn hard, Wouter ook. Zonder pardoes zette hij de botte bijl aan de wortels van de integriteit van wijlen Hein van der Vliet. Gelovend zonder zonde te zijn, wierp hij niet alleen de eerste steen, maar ook de tweede, de derde, enz..

Steentjezoekers van allerlei kunde startten een tegenoffensief. In de kranten ontstond een onfris welles-nietes-spelletje waarvan het einde zoek leek. Zelfs de rechter moest er aan te pas komen.

In de vöorgaande twee Woudklanken heeft Ernst Huisman een einde gemaakt aan alle verwarring. In een degelijke uiteenzetting veegt hij de vloer aan met Wouter. De pen van Wouter is altijd goed gebekt. Het wordt tijd dat hij nu eens zichzelf op de korrel neemt en toegeeft dat hij er naast zit. Daarmee rehabiliteert hij niet alleen Hein van der Vliet, maar ook zichzelf. In de Woudklank is ruimte genoeg.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Ondanks het overtuigende pleidooi van Ernst Huisman bleven Wouter van der Horst en Jan Post volharden in hun beschuldigingen. Jan Post dacht zelfs in een door Hein van der Vliet in It Heitelân gepubliceerd artikel (*Ut Fryslâns foartiid. De rindierjagers fen 'e Tsjonger*) een belangrijke nieuwe ontdekking te hebben gedaan, die hij wereldkundig maakte in een ingezonden stukje in Drachten Optimaal (dat later weer een voorbode bleek te zijn van een volgende publikatie in De Neitiid). Het antwoord van Ernst Huisman kwam een week later (Dr. Opt. 19-2-91):

Reactie Vuistbijlaffaire

DRACHTEN - Nogmaals is er een nieuw gezichtspunt naar voren gekomen over de herkomst van de vuistbijl van Wijnjeterp. Dit valt af te leiden uit een artikel in het "Heitelân" van augustus 1941. Daarin heeft Van der Vliet zelf geschreven dat er tot dan toe in Friesland nog **nooit** oudere zaken waren gevonden dan de produkten die de Rendierjagers hadden nagelaten. Reden waarom hij de oudere steentijdculturen niet hoefde te beschrijven, zo meldde hij in de aanhef van het artikel. Op deze wijze ontkracht de auteur uiteindelijk zelf de lezing, die hij na de oorlog voor waar de wereld heeft ingestuurd, waarbij werd gesteld, dat hij de -inmiddels beruchte- steen in 1939 al had gevonden. Deze overduidelijke ontkenning van twee jaar later zal waarschijnlijk wel het laatste argument zijn in een "welles - niets" diskussie die zich al sinds 30 mei van vorig jaar voortsleept. Wat de heer Huisman verder ook schrijft over onderzoekingen van een ander is een zaak waarop ik niet meer reageer. Als hij uit het rapport citeert en ik uit de bestekken, dan heeft hij het plan bij de kop en dan geef ik hoe het is uitgevoerd. De heer Huisman geeft er blijk van dat hij niet wil of kan lezen.

Jan Post.

De never-ending vuistbijlstory

BEETSTERZWAAG - Zich wanhopig vastklampend aan iedere strohalm die hij kan vinden, is Jan Post blijkens zijn ingezonden stuk in Drachten Optimaal van 12 februari j.l. een nieuw "argument" tegengekomen om te gebruiken in zijn streven, de goede naam van de in 1956 overleden amateur-archeoloog Hein van der Vliet te bezoedelen.

Dat laatstgenoemde niet alleen integer maar ook erg voorzichtig was, blijkt wel uit het feit dat hij de vondst van de steen, waarvan hij dacht dat het wel eens een vuistbijl uit de oude steentijd zou kunnen zijn, niet eerder wilde vermelden dan wanneer zijn vermoeden door de officiële wetenschap zou zijn bevestigd. Hij hield niet van "rookgordijnen en klapsigaren", wel van zekerheid voordat hij iets publiekelijk zou beweren. Zodoende kon hij in "It Heitelân" van augustus 1941 nog vermelden, dat "út dy tiden, oan't nou ta, noch nea hwet yn Fryslân foun is". Als hij toen al zou hebben beweerd, een vuistbijl uit die tijd in zijn bezit te hebben (waarvan hij toen trouwens nog niet zeker was), dan zou dat in de archeologische wereld als een "klapsigaar" zijn beschouwd. Hij kon als redelijk denkend mens ook niet bevroeden, dat zijn publikaties een halve eeuw later door een paar lieden zouden worden nageplozen met het doel, bewijzen van vindplaatsvervalsing te kunnen construeren.

Hoewel het bestrijden van Post's verward geschrijf onbegonnen werk blijkt te zijn, meen ik in verband met het noemen van mijn naam toch te moeten reageren. Het door hem vermelde citeren uit bestekken wijst op het bezit van een royale duim. Het plan bestond namelijk alleen uit een rapport, een begroting van kosten, een staat van grondonderzoek en een tekening met situatie en plattegrond. Een bestek zou alleen nodig geweest zijn als een aannemer was ingeschakeld, maar het werkverschaffingsprojekt werd door de Nederlandsche Heidemaatschappij zelf uitgevoerd.

De slootdiepte, waar het hier in wezen om gaat, is trouwens niet alleen uit die plannen te halen, maar ook uit de getuigenissen van mensen die daar ter plaatse zeer goed bekend geweest zijn, terwijl alleen al het feit dat water niet omhoogstroomt een diepere sloot bewijst dan in Post's redenatie past.

Ernst Huisman.

De berichtgeving in de Leeuwarder Courant bleef nog lange tijd eenzijdig en onder de maat. Als antwoord op een brief van Geke van der Weide-van der Vliet had hoofredakteur Speerstra haar al op 12 juni 1990 laten weten dat hij vond, dat het artikel van Van der Horst in De Neitiid *konsistint yn elkoar sit* en *ek yn 't foar kontakt opnimmen mei de famylje Van der Vliet hie net foarkomme kinnen, dat wy dochs berjochte hiene oer de yn De Neitiid utere beskuldigingen.* Maar daar ging het ons niet om. Tegen het publiceren van de beschuldigingen hadden wij geen bezwaar, dat was nieuws, maar wel tegen de manier waarop dat gebeurde.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Op 28 november 1990 kwam er een stuk in de L.C. onder de kop: *Nieuw argument in de zaak Van der Vliet*, waarin de eerste resultaten van de ondeskundige Jan Post werden gepubliceerd. Na de twee hierop volgende ingezonden stukken van Geke van der Weide en Ernst Huisman werd de discussie al weer gesloten. Het uitgebreide rapport over de vuistbijlkwestie van Kramer en Postma werd echter nooit in de L.C. besproken of zelfs maar genoemd. Hein van der Vliet jr. heeft in september op de 'Slach by Warns betinking' Kerst Huisman aangeboden hem dit rapport te sturen, maar deze had toen geen belangstelling.
Toch geeft het ons nu wel enige voldoening, dat door het steeds maar weer verstrekken van informatie en door toedoen van Ernst Huisman en Geke van der Weide, L.C. redakteur Kerst Huisman uiteindelijk toch tot een ander inzicht is gekomen. Dat blijkt uit zijn artikel getiteld *Hoe Hein van der Vliet in 1939 de vuistbijl van Wijnjeterp vond*, zonder aanhalingstekens, waaruit opgemaakt kan worden dat dit *zijn* konklusie is (L.C. 10-1-91):

Hoe Hein van der Vliet in 1939 vuistbijl van Wijnjeterp vond

Door Kerst Huisman

BEETSTERZWAAG - Veel mensen zullen het zich zo nu en dan wel eens hebben afgevraagd: Hoe zit het nu eigenlijk precies met die vuistbijl van Wijnjeterp? De in 1956 overleden 'stientsjesiker' Hein van der Vliet uit Lippenhuizen zou volgens een beschuldiging in het blad De Neitiid in mei vorig jaar niet zelf de internationaal bekende vuistbijl van Wijnjeterp hebben gevonden. Die beschuldiging kwam uit de pen van Wouter van der Horst, conservator van It Bleekerhûs in Drachten. Deze voerde twee getuigen op, die de beroemde vuistbijl zeiden te hebben gevonden, maar hem voor een tabaksbon te hebben verkocht.

Het klonk erg sensationeel, en de redenering van Van der Horst leek in het begin tamelijk aannemelijk. De beide Wijnjeterpers zeiden de bijl in de vroege lente van 1945 te hebben gevonden. Van der Vliet kwam er pas enkele jaren na de oorlog mee naar buiten. Toen dat gebeurde, vertelde hij de vuistbijl al voor de oorlog te hebben gevonden. Een belangrijke vraag in het artikel in De Neitiid was dan ook: waarom heeft Van der Vliet zo lang over zijn vondst gezwegen? Van der Horst citeerde bovendien door Van der Vliet zelf geschreven stukken van vóór 1945, waarin hij niet repte van een vuistbijl.

Wie echter niet het verhaal van Van der Horst geloofden, waren de kinderen en kleinkinderen van Hein en mensen, die de timmerman-aannemer van Lippenhuizen persoonlijk hadden gekend. Zij hadden nooit beter geweten dan dat hun vader en pake of goede vriend de steen eerlijk zelf had gevonden. Sterker nog: ze herinnerden zich ook positief, dat ze - voorzover ze in de oorlog de jaren des onderscheids al hadden bereikt - de vuistbijl wel degelijk vóór 1945 hadden gezien. En ze gingen op zoek naar materiaal om het verhaal van Van der Horst te kunnen bestrijden. Het heeft al geleid tot een kort geding. Mogelijk komen er nog meer gerechtelijke stappen.

De leden van de familie Van der Vliet kregen in hun strijd bijstand van ing. Ernst Huisman van Beetsterzwaag, oud-medewerker van Gemeentewerken Opsterland. Huisman heeft Hein van der Vliet heel goed gekend. De Liphúster timmerman heeft in 1956 zijn huis nog zullen bouwen, maar overleed voor hij aan het werk zou beginnen. Huisman heeft de illustere Opsterlandse amateur-archeoloog lang meegemaakt. Hij interesseert zich ook zeer voor de geschiedenis van zijn geboortestreek en publiceert daarover zo nu en dan. Bovendien was hij jarenlang bestuurslid van het Streekmuseum Opsterlân in Gorredijk, waar de Hein van der Vliet-verzameling is ondergebracht. Vandaar dat hij met veel meer dan gewone interesse en betrokkenheid de zaak heeft gevolgd.

Ander werktuig

Huisman heeft zelf stukken nagetrokken, die in het artikel in De Neitiid waren genoemd, en hij heeft met betrokkenen over de zaak gesproken. Een van hen is de Wijnjewoudster Jaap Bouma, een van de beide mannen, die in De Neitiid van mei vorig jaar naar voren werden geschoven als de vinders van de Wijnjeterper vuistbijl. Wat Huisman uit dat gesprek heeft geleerd is, dat Bouma zeker een vuurstenen werktuig heeft gevonden en verkocht, maar dat dit werktuig groter is en er anders uit heeft gezien dan de bekende vuistbijl. Er zat volgens Bouma een handgreep in, en het voorwerp zou 25 tot 30 centimeter lang zijn geweest. Maar zo ziet de vuistbijl van Wijnjeterp er niet uit. Die is ruwweg ovaal en zo groot als een vuist.

Huisman heeft ook een gedetailleerd onderzoek gedaan naar de juistheid van wat er in De Neitiid is meegedeeld over de vondstomstandigheden. Die mededelingen zijn gebruikt om de veronderstelling te onderbouwen, dat Hein van der Vliet in 1939 op het terrein dat hij aanwees nooit een vuistbijl had kunnen vinden, althans niet op de manier zoals hij had beschreven. Maar Huisman heeft ontdekt, dat in de publicatie van Van der Horst onjuiste gegevens staan over de door Hein van der Vliet opgegeven vindplaats.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

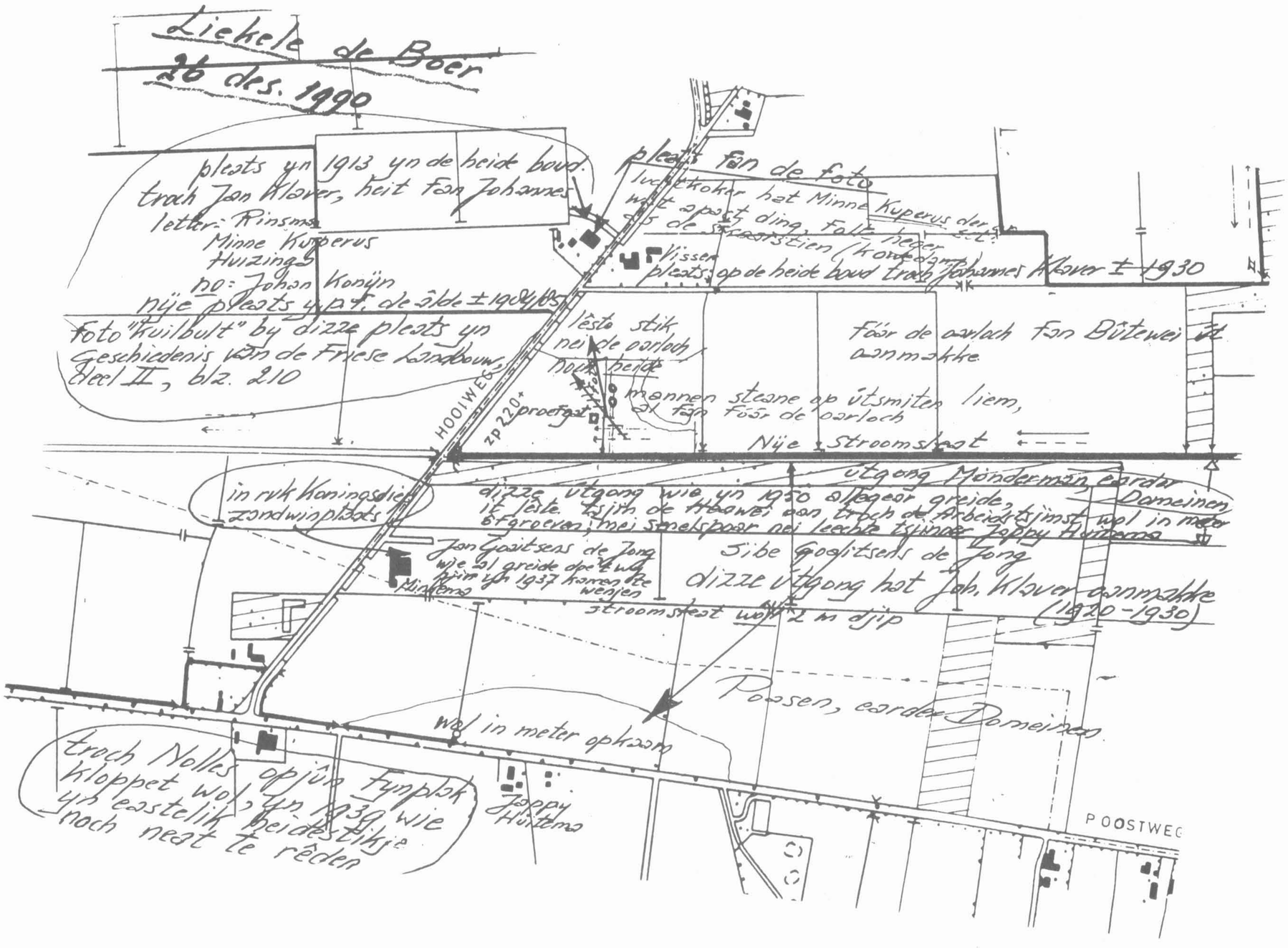

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Een argument van Van der Horst was, dat Hein van der Vliet jaren had gezwegen over de vuistbijl. Dat leek de Drachtster conservator ongerijmd. Hij wees daarbij op een uitlating van Hein van der Vliet uit 1940. In de zomer van 1939 had Van der Vliet een grafheuvel onderzocht vlakbij de Poastwei. In zijn in 1940 geschreven verslag merkte hij op, dat het hem bevreemdde, dat hij bij de grafheuvel geen steentijdmateriaal had gevonden gelijk aan de in het zandlichaam van de heuvel aangetroffen bewerkte steentjes. Bij het artikel dat Van der Horst publiceerde, stond een kaartje afgedrukt, waarop de grafheuvel en de vindplaats van de vuistbijl vlak bij elkaar waren getekend. Het leek daarom onlogisch, dat Van der Vliet in 1940 had gezwegen over de vuistbijl. In werkelijkheid lagen de grafheuvel en de vindplaats circa 500 meter uit elkaar. Dan wordt het zwijgen van Van der Vliet in genoemd verslag over het voorkomen van ouder materiaal opeens niet meer zo verwonderlijk.

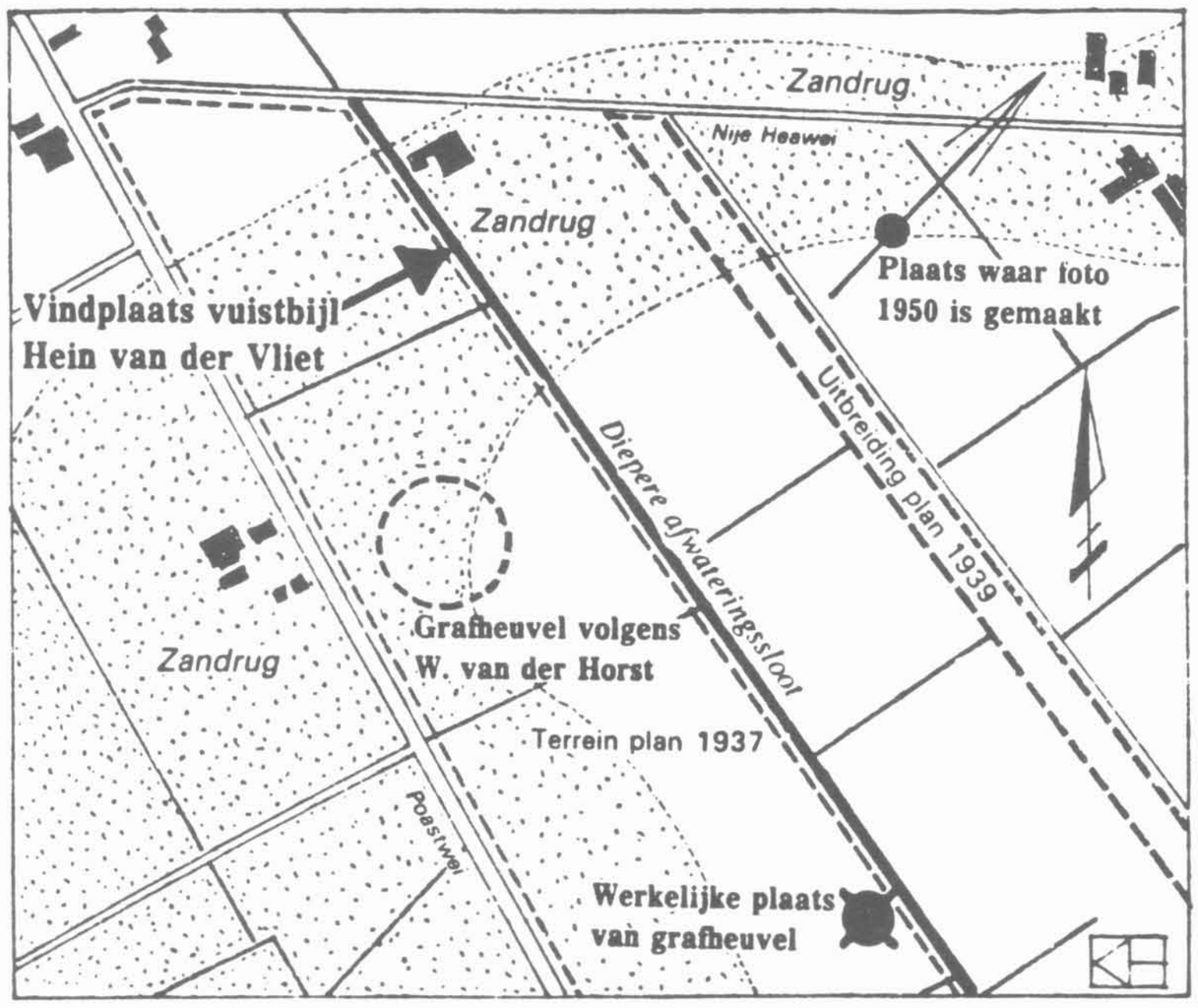

De situatie in kaart gebracht, met aanduiding van verschillende punten die in de discussie rond de vuistbijl van belang zijn.

Drs. Evert Kramer, archeoloog bij het Fries Museum, heeft samen met de amateur-archeoloog drs. Lammert Postma een rapport geschreven over de affaire rond de vuistbijl. Zij komen daarin tot de conclusie, dat het jarenlange zwijgen van Van der Vliet helemaal niet zo verbazingwekkend is. De man was amateur. Hij bezat weliswaar thuis afbeeldingen van een vuistbijl zoals hij zelf had gevonden (Ernst Huisman heeft later een van de boeken gekregen, waaruit Van der Vliet zijn wetenschap had; het is de uit 1936 daterende publicatie van prof. dr. A.J.P. van den Broek: „Oudste geschiedenis van den mensch"), maar durfde er pas mee in de publiciteit te komen, nadat hij van de kant van de officiële wetenschap zekerheid had gekregen. En het is ook niet zo verwonderlijk, dat dat pas kon gebeuren na de oorlog.

In het novembernummer van De Neitiid is uitgever-redacteur Jan Post nog eens met een ander argument op de zaak teruggekomen. Dat kwam erop neer, dat hij in het archief van de ontginningsmaatschappij De Drie Provinciën in Assen had ontdekt, dat de sloten in het gebied van de vondst tot één meter diep en niet verder waren gegraven. Uit publicaties over de vondst, van Hein van der Vliet zelf en enkele anderen, blijkt echter dat de vuistbijl van tenminste twee meter diepte onder het maaiveld afkomstig was. Conclusie van Post: de bijl kan dus nooit daar zijn gevonden.

Ander perceel

Uit het onderzoek van Ernst Huisman blijkt nu, dat het anders is. Ook hij is naar Assen gegaan en heeft de archiefstukken bestudeerd. De diepte van een meter, die in De Neitiid wordt genoemd, slaat volgens Huisman op sloten langs een perceel, dat aanvankelijk niet bij het te ontginnen terrein hoorde. Het plan voor het oorspronkelijke terrein, een perceel land van gemiddeld circa 200 meter breed langs de Poastwei is opgemaakt op 17 juli 1937. Bij dat perceel heeft Van der Vliet ook de vuistbijl gevonden.

Terwijl het werk daar vorderde, werd op 13 mei 1939 een 150 meter meer naar het oosten gelegen perceel bij het object gevoegd. De benodigde diepte van de grenssloot rond dit perceel wordt één meter genoemd. Dat het om dat perceel gaat, en niet om een ander, heeft Huisman afgeleid uit de kadastrale oppervlakte, die in het plan staat aangegeven. De veehouder Lykele de Boer, die een groot deel van zijn leven vlakbij de vindplaats van de vuistbijl heeft gewoond, heeft Huisman bij zijn speurtocht aan veel gegevens over de jongste geschiedenis van de landerijen daar geholpen. Hij raadpleegde bovendien kadastrale gegevens van de jaren dertig tot na 1950.

Diepere sloot

Ernst Huisman heeft ook geprobeerd, de vondstomstandigheden zo minutieus als mogelijk was, in kaart te brengen. Daarbij is hem gebleken, dat Hein van der Vliet de op de hierbij afgedrukte kaart aangegeven plek als de vindplaats heeft aangeduid: op een wal van leem en leemzand, afkomstig uit de er naast liggende diepe(re) afwateringssloot. In het plan wordt van deze grenssloot geen benodigde diepte vermeld, maar er staat wel: aan te leggen als waterleiding. In het eerste plan wordt wel een slootdiepte vermeld waar het gaat om de dwarssloten. Die horen een gemiddelde diepte van 1,25 meter te krijgen. De vuistbijl is echter niet bij zo'n sloot gevonden, maar bij de diepere afwateringssloot.

Vlak bij de tegenwoordige Nije Heawei (de vuistbijl is niet ver daarvandaan gevonden) moest die sloot door een zandrug heen worden gegraven. De geëgaliseerde rest van die zandrug staat nog heel duidelijk op de geologische kaart aangegeven. Het is niet aan te nemen, dat de sloot hier even diep onder het maaiveld werd uitgegraven als in het lager gelegen zuidoostelijker gedeelte, want hij was voor een goede afwatering bestemd. De bodem van de sloot lag hier dus in 1939 zeker 2 meter of meer onder het maaiveld. En het was naast deze sloot, op deze zandrug, waar Van der Vliet zijn bijl vond.

Foto

In De Neitiid stond in november ook een foto. Op die foto graaft een man een put terwijl twee mensen toekijken. Die foto komt uit een bij het Biologisch-Archeologisch Instituut in Groningen aanwezige map, die stukken bevat uit de jaren 1950 en 1951. In het onderschrift in De Neitiid wordt gesuggereerd, dat de twee personen op de foto Hein van der Vliet en zijn vrouw zijn, die staan toe te kijken op de plaats van de vondst van de vuistbijl. Er wordt namelijk gewezen op de „naar bestek

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

gemaakte sloot." De foto toont verder een heideveld, waar een slootje door lijkt te lopen. De suggestie wordt gewekt, alsof dit de sloot is waar de vuistbijl zou zijn gevonden.

Ernst Huisman heeft die foto inmiddels ook in zijn bezit en is de omstandigheden rondom het maken van die opname gaan uitzoeken. De mensen op de foto zijn in elk geval niet Hein van der Vliet en zijn vrouw. Het zijn twee mannen. Maar de foto is ook niet gemaakt in het perceel waar de vuistbijl werd gevonden. Dat perceel was in 1950 al aangemaakt land, terwijl de foto in een stuk heide is genomen. Er staat een boerderij op, en aan de hand van die boerderij kon Lykele de Boer de plaats waar de foto is gemaakt, lokaliseren: in een perceel circa 250 meter oostelijk van de vindplaats van de vuistbijl. Voor het nagaan van de geologische omstandigheden op de plek van de vindplaats was het maken van een proefgraving op die afstand geen bezwaar. Men wilde waarschijnlijk niet op de plek zelf gaan graven, omdat daar inmiddels grasland lag.

Ook Klaas Jansma van het persbureau PENN en Omrop Fryslân was ondertussen van mening veranderd over de verdiensten van Van der Horst en Post. Aanvankelijk was hij door zijn enthousiaste reaktie op de eerste publikatie in De Neitiid een steunpilaar geweest voor Van der Horst en consorten, maar nu bleek dat hij zich vergist had. Hij kwam daar in zijn rubriek *Gastvrij* openlijk voor uit (Fr.D. 14-12-90):

Boete

Het boetekleed misstaat de mens niet, mits hij het niet te vaak aantrekt. In deze column heb ik Jan Post en Wouter van der Horst een half jaar terug uitbundig geloofd voor hun bijdrage aan een levendige, journalistieke vorm van wetenschapspubliciteit. In het door minder dan honderd mensen gelezen blad 'De Neitiid' onthulde Van der Horst, dat de bekende archeoloog Hein van der Vliet de vuistbijl van Wijnjeterp niet zelf had gevonden. De echte vinders zouden Jappie Bouma en Bram Kieft zijn geweest, die het eeuwenoude werktuig vervolgens aan de plaatselijke melkboer hadden verkocht. Via hem zou Van der Vliet aan zijn bijzondere vondst zijn gekomen. Leuke onthulling, aardig beschreven, zo goed mogelijk gedocumenteerd en van details voorzien. Precies zoals een min of meer ondeskundige lezer het graag ziet.

Naderhand is er heel wat gebeurd dat de publikatie in een ander licht stelt. Het begon met een woedende reactie van de kinderen-Van der Vliet. Griet v.d. Weide, Hindrik Heins en kleinzoon Klaas Geertsma reageerden furieus. Zij hadden in huiselijke kring alle verhalen over de vuistbijl beluisterd en wisten zeker dat het werktuig al voor 1943 in het bezit van hun heit was. Hé, kinderen Van der Vliet? Waarom was bij hen door redacteur Jan Post en auteur Wouter van der Horst geen 'wederhoor' toegepast? Naderhand bleek mij, dat Jan Post vorig jaar nog bij Griet v.d. Weide op de kuilbult heeft gestaan. Hij had dus in ieder geval haar om commentaar kunnen vragen. Waarom was dat niet gebeurd?

Er kwam een rechtszaak. Daar werd onder veel meer ook mijn column bij de stukken gevoegd. Alsof mijn journalistieke, ondeskundige verhaal iets zou toevoegen aan de inhoudelijke discussie over de herkomst van de vuistbijl. Merkwaardig. Van der Horst stelde mondeling en schriftelijk, in deze als privé-persoon te handelen en niet namens het door hem bestierde Bleekerhûs. Evengoed wilde het bestuur van dit door de gemeenschap bekostigde museum hem later wel 7200 gulden toeschuiven voor de proceskosten. Jan Post zit in dat bestuur, wat alles begrijpelijker maakt, maar vreemd blijft die financiële ondersteuning. (De beslissing is inmiddels ongedaan gemaakt: Van der Horst gaat zelf de kosten betalen).

Twee Friese archeologen — Evert Kramer (Fries Museum) en Lammert Postma — doken in de zaak. Er lag een afspraak dat hun bevindingen in een volgend nummer van 'De Neitiid' gepubliceerd zouden worden. Zo ver kwam het evenwel niet. De slotsom van Kramer en Postma dat Jappie Bouma een volslagen leek in de archeologie is en dat Van der Horst 'karaktermoord' heeft gepleegd op een overledene, kwam te hard aan. Post: "Ik lit myn auteur net ôfmeitsje". Post dook zelf in de archieven, spitte in de sloot waar de vuistbijl aan het licht gekomen zou zijn en kwam tot conclusies die Van der Horst steunden. Die publiceerde hij wel, met de suggestie dat Hein van der Vliet zaliger zich aan 'vindplaatsvervalsing' schuldig heeft gemaakt. Ergo: een nog levende auteur, die zich verbaal uitstekend kan verdedigen, mag niet worden afgemaakt, maar je mag wel een vreugdedans uitvoeren op de stoffelijke resten van een niet tot zelfverdediging in staat zijnde dode.

Niet fijn, niet ruimdenkend, niet bevorderlijk voor een open en eerlijke discussie over feiten, theorieën en methoden. 'De Neitiid' doet exact wat het blad de gesettelde instituten verwijt, en in verzet waartegen het is opgericht.

Ondertussen heeft het bestuur van It Bleekerhûs de goedgebekte conservator in deze kwestie 'zwijgplicht' opgelegd. Er wordt gezocht naar een 'bemiddelaar' die de wel zeer vertroebelde verhoudingen tussen Van der Horst en de familie Van der Vliet enigszins kan verhelderen. Het gemeentebestuur van Smallingerland staat op scherp. Binnen het archeologysk wurkferbân negeren de leden Kramer-Postma en Post elkaar, mevrouw v.d. Weide kan er soms niet van slapen, Klaas Geertsma bestookt vele betrokkenen met boze brieven, Jappie Bouma wil over de hele kwestie niks meer horen of zeggen.

Jan Post blijft er van overtuigd dat Van der Horst gelijk heeft. Geschiedkundigen en archeologen als Ernst Huisman en M. A. Wouters daarentegen bestrijden hem met een felheid, een betere zaak waard. In de archeologie ben ik een nul. Ik geef geen inhoudelijk oordeel over het gelijk. Maar ik neem terug dat Post en Van der Horst een journalistiek fraaie methode hebben gevolgd. De start was verdienstelijk, alles wat er op volgde leek op gelijkhebberig broddelwerk volgens oud-Vaticaans model. Geen weerwoord toestaan: dat is pas kwalijk.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

In tegenstelling tot Kerst Huisman in de Leeuwarder Courant, gaf Klaas Jansma in het Friesch Dagblad geen inhoudelijk oordeel over het gelijk in de vuistbijlkwestie, want: *In de archeologie ben ik een nul.* Alsof gezond verstand alleen niet voldoende zou zijn om na kennisneming van verscheidene getuigenverklaringen van mensen die de vuistbijl tussen 1939 en 1947 hebben gezien of er over hebben horen praten, de flinterdunne bewijsvoering van Van der Horst en Post als nonsens terzijde te kunnen schuiven. Ook in een landelijk dagblad gaf hij blijk van zijn onzekerheid (Trouw 13-12-91):
Post is zelf de archieven ingedoken om materiaal te vinden ter verdediging van de museumconservator, een vriend van hem. Dat is, blijkt uit zijn blad, gelukt ook.

En Jan Post weet niet van ophouden. Bij het ter perse gaan van dit boek, is zojuist verschenen het eerste nummer van de zesde jaargang van De Neitiid. Verblind door alle gratis publiciteit die zijn tijdschrift door de vuistbijlkwestie heeft gehad, kraait hij viktorie:
De pers heeft het lustrum van De Neitiid uitgebreid gevierd, zelfs na het sluiten van de diskussie. Met de affaire van de vuistbijl, dank U, het deed ons goed. Want hoe hadden we anders en zonder zelf een vinger uit te steken aan het bewijs van vindplaatsvervalsing kunnen komen? De oplossing en enige troeven werden ons door de tegenpartij op een presenteerblaadje aangeboden. We kunnen de overwinning nu zondermeer claimen.
In het nummer presenteert hij zijn 'oplossing' en 'enige troeven' in een vier pagina's tellend artikel onder de titel *Terug naar af.* Het is weer Jan Post ten voeten uit: een verward geheel. Hij gaat daarbij verder dan ooit in het doen van smadelijke uitspraken:
Hein van der Vliet is in zijn eerste leugen, namelijk dat de steen in 1939 is gevonden, niet gesmoord. We leggen hierna twee versies van het vinden van de steen naast elkaar. Ze spreken elkaar op essentiële punten tegen. En wel zo dat we kunnen concluderen dat ze beide gelogen zijn.
Deze aantijging betreft de publikaties over de vondstomstandigheden door Hein van der Vliet in It Heitelân en door Bohmers in Palaeohistoria III. Volgens Post zijn *beide* gelogen omdat in het eerste geval sprake is van een leemwal op een nieuw aangemaakt stuk land *by de Poasen* en in het tweede geval van een artefakt dat door Bohmers in de verzameling van Hein van der Vliet werd ontdekt en was gevonden *im Schüt eines Entwasserungsgraben in der Heide am Heuweg bei Wijnjeterp*, dus *225 meter verder* volgens de onnavolgbare logica van Jan Post. Hij weet blijkbaar ook niet (meer) dat met 'de Poasen' het gebied rond de Poostweg werd bedoeld en niet de Poostweg zelf (zie kaartjes op pagina's 36 en 81). Post: *Degenen die zo fel het vinderschap van Van der Vliet verdedigd hebben, hebben dit verschil niet opgemerkt.*
En zo vergalloppeert Jan Post zich keer op keer: *De kleuren zouden de heer Huisman over zoveel onwetendheid op en af moeten gaan*, omdat Huisman in De Woudklank (10-1-91) *'het NSB-tijdschrift De Hamer'* zou hebben geschreven. Post besefte niet dat dit een citaat van Wouter van der Horst was.
De belangrijkste 'troef' en meteen ook de hele 'oplossing' van de vuistbijlkwestie werd volgens Post verschaft door Hein van der Vliet zelf in It Heitelân van augustus 1941, waar deze schreef dat er tot dan toe nog nooit iets uit het oud-Paleolithicum in Friesland was gevonden. Hein van der Vliet bedoelde daar uiteraard wetenschap-

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

pelijk erkende vondsten mee (zie ook pagina 78), maar Post hangt zijn definitieve gelijk er aan op:
Waar zijn eigenlijk die 11 getuigen gebleven die zo dapper hun vinger opstaken voor de nazaten van Van der Vliet en voor de bezitters van de Kollektie? Opgelost? Bang? De vraag is waarom zij en met hen Huisman menen het beter te weten dan Van der Vliet zelf. Nog steeds heeft het niet geleid tot een bevestiging van het bezit van de bewuste steen voor 1949. Wel tot een zwijgen, maar ook tot de pertinente ontkenning uit augustus 1941. (...)
Merkwaardig genoeg is het alleen Huisman die nog spreekt. Het bestuur van het museum zwijgt heel kies, weten ze dat ze de kollega's op flink wat kosten hebben gejaagd? Weg is de dreiging met een bodemprocedure: er is letterlijk geen poot meer om op te staan. Het zwijgen is voor mij wel voldoende: er zit geen winst meer in schrijven, schreeuwen of intimideren.
Wat Jan Post niet kon weten, is dat er ondertussen achter de schermen gewerkt werd aan dit boek en dat de meeste betrokkenen in afwachting daarvan zich stil hielden. En inderdaad, het is alleen Huisman die nog spreekt. Niet meer in de pers deze keer, maar hier, op de valreep, krijgt hij het laatste woord in de diskussie met Jan Post in de vorm van een definitieve situatieschets en de hiernaast afgedrukte brief aan 'mijn uitgever'.

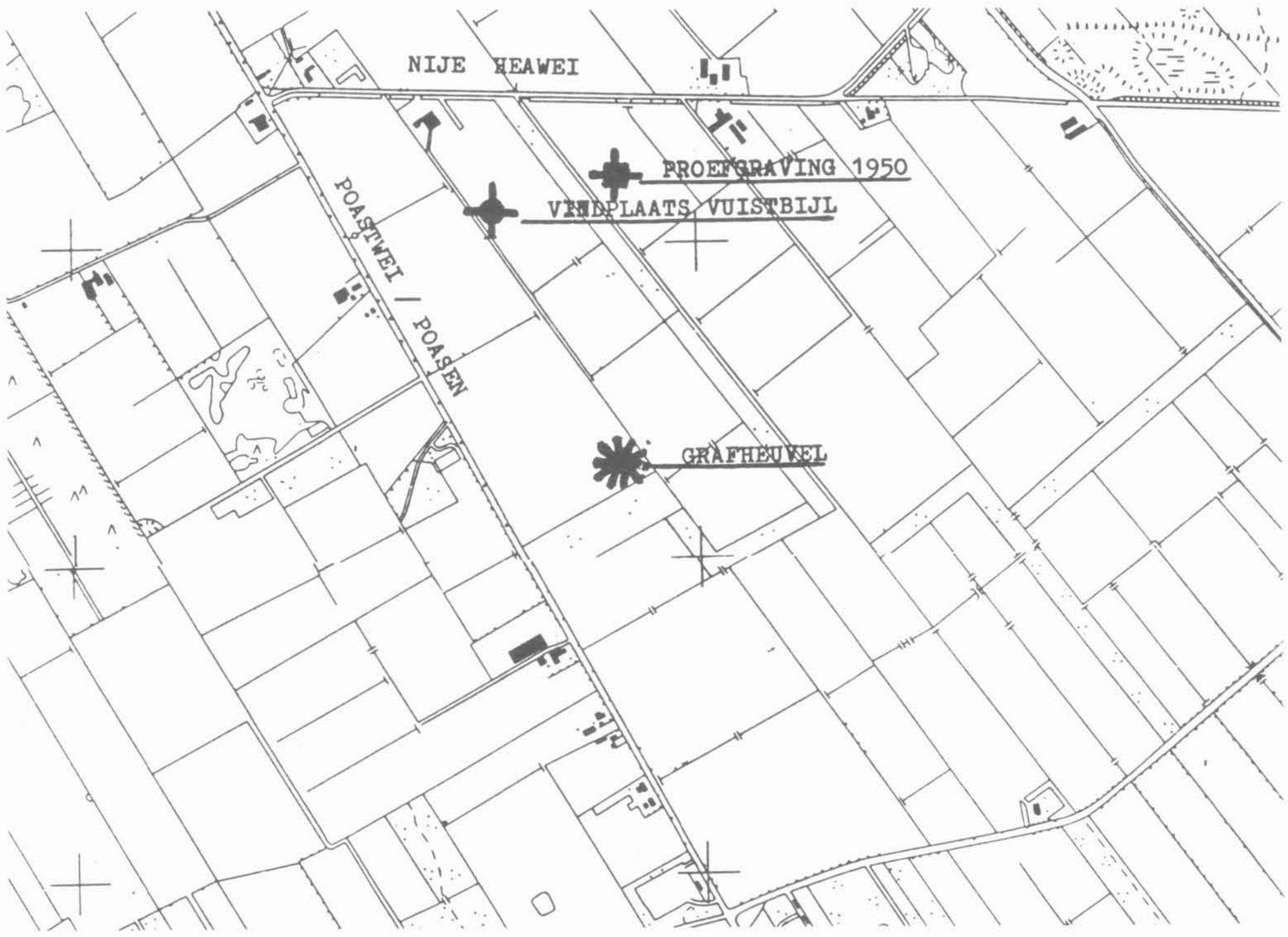

Wat is er anno 1991 nog over van de beschuldigingen uit het begin van de affaire? Het hulpgeroep van Wouter van der Horst is als van een roepende in de woestijn (c.q. ontginningsgebied) en van Jan Post horen we niets dan loze kreten. De tabaksbonsteen is voor de Don Quichotte van It Bleekerhûs en zijn schildknaap, De Sancho Panza van De Neitiid, een boemerang geworden. Laten we daarom dit hoofdstuk maar besluiten met de onvergetelijke woorden van de uitgever-auteur uit Houtigehage aan het slot van zijn stukje in het decembernummer van De Neitiid:
Afgelopen, punt, uit.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Beetsterzwaag, 18 maart 1991

aan de heer G. van der Vliet
te Enschede

Geachte heer Van der Vliet,

Toen u mij jongstleden vrijdag belde, heb ik u al verteld dat ik niet van plan ben op het verhaal van Jan Post in het laatste nummer van De Neitiid te reageren. Intussen beschik ik over de tekst daarvan, die ook niet geschikt blijkt om zonder Post's dikwijls cryptische redenaties er bij in een ander blad dan De Neitiid van commentaar te voorzien. Post zelf verleent in zijn blad aan mensen die zijn zienswijze bestrijden geen ruimte. Weliswaar heeft hij nu vermeld, het vernietigend oordeel dat Kerst Huisman onder de titel "Reekgerdinen en Klapsigaren" over zijn zogenaamd wetenschappelijk geschrijf velde, in De Neitiid te zullen publiceren, maar de ervaring heeft geleerd dat hij aan dergelijke beloften niet zwaar tilt.

Omdat u het laatste "argumentloze achterhoedegevecht" van Post in het door u uit te geven boek wilt opnemen en in verband daarmee mijn zienswijze daarop vroeg, laat ik deze hier volgen, hoewel ook in dit geval op Post's manier van argumenteren de omschrijving in "Reekgerdinen en Klapsigaren" van toepassing is: "Der wurdt in soad lucht en leven produsearre, mar it hat allegearre úteinlik neat om de hakken". Hij doet denken aan Klaas Dijkstra, die zo'n dertig jaar geleden in lezingen en boeken veel argumenten aanvoerde om te bewijzen, dat de aarde niet een bol is maar een platte schijf. In tegenstelling tot Post deed hij dat echter op een sympathieke manier, zonder tot kwaadsprekerij en beledigingen te vervallen.

Door de wijze van uitknippen van een fragment uit "De Woudklank" van 10 januari j.l. kan bij oppervlakkig lezen de indruk ontstaan, dat niet Wouter van der Horst maar ik het tijdschrift "Hamer" aan de NSB toeschreef. Op dat foutieve beeld grondt Post zijn raadselachtig, maar weinig fijnzinnig commentaar. Of trouwens de "Volksche Werkgemeenschap", waarvoor het blad "Hamer" werd uitgegeven, een NSB-organisatie was, zoals Van der Horst noemde, of tot de S.S. hoorde, wat uit het door Post afgebeelde fragment uit het boek van Zondergeld blijkt, doet er voor waar het hier om ging niet toe. Dat was namelijk de foutieve voorstelling door Van der Horst van de tijd, waarin voor het eerst een foto van een vuistbijl beschikbaar was. Doordat dit Post blijkbaar is ontgaan, bevestigde hij zelf op bladzijde 34 van De Neitiid het al eerder gepubliceerd zijn van zo'n afbeelding.

Eenzelfde verwarring komt naar voren in zijn schrijven over de omgeving, waarin uw pake de vuistbijl heeft gevonden. In "De Woudklank" van 17 januari j.l. heb ik de gegevens vermeld die daarover in het archief van

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

"De Drie Provinciën" zijn te vinden. Maar ja, Post lijkt in staat om de Nederlandsche Heidemaatschappij, die de betreffende afvoersloot aangaf, en de Rijks Geologische Dienst, die ter plaatse van de vindplaats een hoger terrein vermeldt, van medeplichtigheid in de vindplaatsvervalsing te beschuldigen. Zijn camouflerende constructies betreffende slootdiepten wekken de indruk, dat mijn in "Drachten Optimaal" van 8 januari j.l. gedane keuze, bij hem op dit gebied onkunde aan te nemen in plaats van vervalsing, mogelijk toch de verkeerde is geweest.

Nog een paar opmerkingen over enkele onzindelijke details in Post's stuk:
a. Niet ík kreeg een journalist (Kerst Huisman) zover dat die omschreef hoe de bijl gevonden was, maar die journalist heeft mij na enige aandrang zover gekregen, dat ik hem de door mij verzamelde gegevens toonde (die hem van mijn gelijk overtuigden).
b. Post's capaciteiten op het gebied van foto-interpretatie blijken uit zijn beschrijving van een mannenvest als een vrouwelijke dracht met een V-hals, een passementje met zespuntige sterren afgezet. Aan de pet die zijn "vrouw" draagt gaat hij gemakshalve maar voorbij. Hij meent ook veel beter dan uw pake's eigen kinderen te weten dat de man naast die "vrouw" hun heit was, hoewel hij deze niet gekend heeft. Hij zal op dezelfde wijze gekeken hebben naar de luchtfoto, waarop hij een breedte van een sloot (welke?) waarnam, gelijk aan een kwart van die van de Poastwei.
c. Over het schandelijk relaas op bladzijde 35 van De Neitiid alleen dit: Dat uw pake in "It Heitelân" vań december 1951 de vindplaats als "by de Poasen" vermeldde, terwijl Bohmers en Wouters in Palaeohistoria III "am Heuweg" schreven, betekent niet een verschil in situering. De vindplaats ligt namelijk in het gebied De Poasen, en wel in orde van grootte op gelijke afstand van de beide wegen, de Poastwei (die later naar het gebied de officiële naam Poasen heeft gekregen) en de (Nije) Heawei.
d. Amusant is Post's opmerking "Geachte L.C,, waar bleef hoor en wederhoor?" Een duidelijk voorbeeld van pot en ketel, die doet denken aan soortgelijke opmerkingen van zijn vriend Wouter van der Horst.

Op alle details van Post's duistere hersenspinsels in te gaan zou tijdverspilling zijn, te meer daar het ook allemaal bedenksels zijn die de aandacht afleiden van waar het in wezen om gaat: dat uw pake de vuistbijl zelf gevonden heeft. Tegenover de vele getuigenissen hiervóór, ook van meerdere deskundigen, verzinken de paar geconstrueerde beschuldigingen van vindplaatsvervalsing in het niet.
Met de uitgave van het boek wens ik u veel succes. Verwacht mag worden dat het door De Neitiid daaraan te wijden commentaar de verkoopcijfers zal doen stijgen. Jan Post zal namelijk ongetwijfeld volhouden "dat de aarde plat is".

Met vriendelijke groet,

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

14. Besluit

Dat de nazaten van de tot nu toe geregistreerde vinder zo hoog zouden steigeren, kon ik niet vermoeden. Verstandiger leek mij: in een stil hoekje de resten verzamelen van de geslonken vooroudererfenis.
Dit schreef Wouter van der Horst op 1 augustus 1990 in de Drachtster Courant, in de Bleekerhûskroniek onder het bekende vignet. Had het orakel van Drachten werkelijk gedacht dat wij de infame beschuldigingen zo maar gelaten over ons heen zouden laten komen? Dan heeft hij ons inderdaad verkeerd ingeschat!
Familieleden, kinderen en kleinkinderen van Hein van der Vliet, maar ook vele anderen kwamen meteen in verzet en hebben op allerlei manieren hun steentje bijgedragen aan het uit de weg ruimen van de misverstanden. De meesten van hen zijn al genoemd in de voorgaande hoofdstukken. Bij deze bedank ik iedereen die ons met raad en daad terzijde heeft gestaan.
Kontaktpersoon van de familie was Hein van der Vliet jr. uit Heerenveen. Hij leverde gedegen informatie aan personen die daarvoor in aanmerking kwamen, en legde over zijn grootvader, de vuistbijl van Wijnjeterp en de daarmee samenhangende affaire een uitgebreid archief aan. Daarvan hebben we bij het samenstellen van dit boek uiteraard dankbaar gebruik gemaakt.
Ook de uitgever van dit boek, Goaitsen van der Vliet uit Enschede, is een kleinzoon van Hein van der Vliet. Naast zijn werk als ir. heeft hij een kleine uitgeverij in Enschede: De Oare útjouwerij/De Andere uitgeverij. Hij heeft het boek vormgegeven en er ook inhoudelijk aan meegewerkt.
En wat mijzelf betreft: ik weet wat de waarheid omtrent de vondst van mijn vader is, omdat ik het zelf heb meegemaakt en met eigen ogen heb gezien. Ik moest mij op de een of andere wijze uiten, en heb dat gedaan in de vorm van dit boek, geschreven als een hommage aan de integere 'stientsjesiker' Hein van der Vliet uit Lippenhuizen. Zo is hij ook door vele anderen beoordeeld, en met twee voorbeelden daarvan wil ik besluiten.
J.G. Zandstra uit Heemskerk, oud-hoofd Petrologische Dienst van de Rijks Geologische Dienst te Haarlem en auteur van het boek *Noordelijke Kristallijne Gidsgesteenten* (1988), schreef ons (4-9-90):
Het doet mij goed, dat zoveel mensen voor Hein van der Vliet senior in de bres zijn gesprongen, het is een bewijs, dat de integriteit van hem niet in twijfel wordt getrokken. Datzelfde gevoel heb ik ook, wie Hein van der Vliet één of enkele malen heeft meegemaakt, weet dat hij beslist niet tot verdraaiïng van de waarheid in staat zou zijn. (...) Hij was stug en eenvoudig, maar ook veel te groot van karakter om zich te lenen voor zo iets laags als door Van der Horst wordt beweerd.
Ik wil eindigen met wat Otto de Jong, 'âld-Liphúster' en oud-leraar Nederlands aan de HTS te Zwolle, schreef in een ingezonden stuk (L.C. 9-6-90):
Ik ha Hein van der Vliet sa goed kend, dat ik myn fûst wol foar him yn it fjoer stekke doar. Dy man wie sa ynteger, dat er net iens op it idee komme soe de kwestje fan dy bile oars foar te stellen as dy wie. Hjir moat in fersin yn it spul wêze. Hoe fûl Hein van der Vliet ek wie op it stik fan stientsjesykjen, hy wie goudearlik en abslút betrouber. Dêrom moat perfoarst gjin smet op de neitinzen fan dizze man lizzen bliuwe.

Copyright 2018 De Oare útjouwerij, Het Sander 36, 7522 AM Enschede, dou@home.nl

Kolofon

De strijdbijl van Wijnjeterp door Hendrik van der Vliet, werd gezet op een laserprinter, gedrukt in een oplage van 500 exemplaren op 120 grams offset papier bij DCW-Bedrijven te Enschede, en uitgegeven door De Oare útjouwerij te Enschede op 14 april 1991.

De naar de L.C.-foto van 18-6-51 gemaakte tekening van J. de Veen op pagina 19 werd overgenomen uit *Dit land van elf steden* door S.J. van der Molen, in 1986 uitgegeven door U.M. West-Friesland te Hoorn (uitverkocht).

Voor het omslag werd gebruik gemaakt van de kleurenfoto bij het artikel *Middle-paleolitic Finds from the Northern Netherlands* door drs. D. Stapert in Palaeohistoria XVIII, in 1976 uitgegeven door het Biologisch Archeologisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Groningen.